

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

**PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ'NİN MEKANSAL VE SOSYAL
ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Enes IŞIK

NİSAN - 2025

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

**PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ'NİN MEKANSAL VE SOSYAL
ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Enes IŞIK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ALKIŞER BREGGER

Eş Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali MÜLAYİM

Nisan – 2025

“PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ’NİN MEKANSAL VE SOSYAL ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ ” adlı tez çalışması **Muhammed Enes IŞIK** tarafından hazırlanmış olup aşağıdaki jüri tarafından **OY BİRLİĞİ** ile Kırklareli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Yasemin ALKIŞER BREGGER
Kırklareli Üniversitesi

Eş Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Ali MÜLAYİM
Kırklareli Üniversitesi

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Gülcan MİNSOLMAZ
Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Göksenin İNALHAN
İstanbul Teknik Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 07/04/2025

Doç. Dr. H. Hale KARAYER
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Kırkırelı Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez ve Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum bilgileri, verileri ve dokümanları, değişik sonuç verebilecek şekilde araştırma araç gereçleri kullanmadan, işlem veya kayıt sonuçlarını değiştirmeden akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza
Muhammed Enes IŞIK
07/04/2025

ÖZET

PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ'NİN MEKANSAL VE SOSYAL ÖZELLİKLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhammed Enes IŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Kırklareli Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Danışman: Prof. Dr. Yasemin ALKIŞER BREGGER

Eş Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali MÜLAYİM

Nisan 2025, 102 sayfa

İnsanlar tarih öncesi dönemlerden beri topluluklar halinde yaşamıştır. Topluluklar halinde yaşam, insan hayatını kolaylaştırma ve sosyal ihtiyaçların karşılanması bakımından öneme sahiptir. İnsanların yaşam alanı olan konut mekanı ve çevresi insan etkisinin olmadığı nesnel bir mesele olarak düşünülemez. Sosyal yaşam kavramının konut mekanıyla ilişkisi, insan-çevre etkileşimi çalışmaları ile sıklıkla çalışılan bir konudur. Sanayileşme dönemi ile değişim ve dönüşüme başlayan konut modelleri, çağımızda bireyselleşmenin ön plana çıktığı ve izole hayatların tercih edildiği modelleri takip etmektedir. Sosyal ihtiyaçların karşılanamadığı ve komün yaşamın getirdiği kolaylık ve avantajların olmadığı bu izole yaşam biçimine karşın, kökeni ütopyacı yaklaşımlara dayanan ve 20.yüzyılda Danimarka’da ortaya çıkan Paylaşımlı Konut modeli; bireylerin/ailelerin amaç ve fikir birliği ile bir araya gelerek topluluk oluşturmaya dayanan bir sosyal konut modelidir. Bu konut modeli, topluluktaki bireyler arasındaki etkileşimi optimum düzeyde tutarak bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılaması ve çeşitli görev dağılımları ile yaşamın kolaylaşmasına olanak sağlamaktadır. Paylaşımlı Konut’un sosyal özellikleri ve sosyal yaşam biçiminin mekana yansımaları irdelendiğinde, Türk Evi ile benzerlikler taşıdığı düşünülmektedir. Ortak mekansal tanımları oluşturan bu benzerlikler mekansal karşılıkları açığa çıkmaktadır. Türk Evi’nin komün yaşamı destekleyici nitelik ve mekansal özelliklerinin; farklı dönem, kültür ve coğrafyaya ait olan Paylaşımlı Konut’la iç içe geçtiği düşüncesiyle iki konut modelinin karşılaştırılarak değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi’nin sosyal ve mekansal özelliklerinin saptanması ve bu özelliklerin günümüz ve gelecek konut modelleri için mimari platformlarda tartışmaya açılması önemlidir. Bu sebeple bu çalışma, her iki konut modelinin sosyal ve mekansal özellikleriyle beraber, sosyal yaşam-mekan arasındaki yakınsama ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Paylaşımlı Konut, Türk Evi, sosyal yaşam, mekan.

ABSTRACT

EVALUATION OF CO HOUSING AND TURKISH HOUSE IN TERMS OF SPATIAL AND SOCIAL FEATURES

Muhammed Enes Isık

MSc Thesis

Kirklareli University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin ALKISER BREGGER

Co-supervisor: Asst. Prof. Ali MULAYIM

April 2025, 102 pages

Humans have lived in communities since prehistoric times. Living in communities is important in terms of facilitating human life and meeting social needs. Housing space and its environment, which is the living space of people, cannot be considered as an objective issue without human influence. The relationship between the concept of social life and residential space is a subject frequently studied in human-environment interaction studies. Housing models, which started to change and transform with the industrialization period, follow models in which individualization comes to the fore and isolated lives are preferred. In contrast to this isolated lifestyle, where social needs cannot be met and the conveniences and advantages of communal living are not available, the Co Housing model, which originated in utopian approaches and emerged in Denmark in the 20th century, is a social housing model based on individuals/families coming together to form a community with a unity of purpose and consensus. This housing model allows individuals to meet their social needs by keeping the interaction between individuals in the community at an optimum level and facilitates life with various task distributions. When the social characteristics of Co Housing and the reflections of the social life style on the space are analyzed, it is thought to have similarities with the Turkish House. These similarities, which constitute common spatial definitions, reveal their spatial equivalents. With the idea that the qualities and spatial features of the Turkish House that support communal life are intertwined with the Co Housing, which belongs to a different period, culture and geography, it is aimed to compare and evaluate the two housing models. It is important to identify the social and spatial characteristics of the Co Housing and the Turkish House and to open these characteristics to discussion on architectural platforms for today's and future housing models. For this reason, this study aims to reveal the social and spatial characteristics of both housing models, as well as the convergence relationship between social life and space.

Anahtar Kelimeler: Co-housing, Turkish House, social life, space.

TEŞEKKÜR

Çalışmama önemli destek ve katkılar sağlayan değerli danışmanlarım Prof. Dr. Yasemin ALKIŞER BREGGER ve Dr. Öğr. Üyesi Ali MÜLAYİM hocalarıma teşekkür ederim.

Akademik yolculuğum boyunca desteğini her an hissettiğim, önemli fikir ve görüşleriyle yol gösterenim, kıymetli babam Abdulkadir IŞIK ve değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.



İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. SOSYAL YAŞAM VE MEKAN OLGUSUNUN KONUT BAĞLAMINDA İRDELENMESİ.....	7
2.1 Sosyal Yaşamın Kavramsal Bileşenleri.....	9
2.1.1 Katılım ve paylaşım	15
2.1.2 Destek ve güvenlik	17
2.1.3 Aidiyet ve kolektif kimlik	18
2.1.4 Üretkenlik ve faydacılık	19
2.2 Sosyal Yaşamın Eylemsel ve Mekansal Sınırları	20
2.2.1 Kişisel mekan	24
2.2.2 Ortak mekan	25
2.3 Bölüm Sonucu	27
3. PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ'NDE SOSYAL YAŞAM VE MEKAN İLİŞKİSİ.....	29
3.1 Paylaşımlı Konut'un Tarihsel Gelişimi	30
3.2 Paylaşımlı Konut'ta Sosyal Yaşam	32
3.3 Paylaşımlı Konut'taki Sosyal Yaşamın Mekana Dair Kavramlarla İrdelenmesi	34
3.3.1 Mekansal örgütlenme	36
3.3.2 Form ve işlev.....	40
3.3.3 Doluluk – boşluk	42
3.3.4 Esneklik, gelişim ve dönüşüm.....	45
3.3.5 Standartlaşma ve çeşitlilik.....	47
3.3.6 İnsan ölçeği	48
3.3.7 Geçirgenlik ve mahremiyet	49

3.4	Türk Evi'nin Tarihsel Gelişimi	51
3.5	Türk Evi'nde Sosyal Yaşam	53
3.6	Türk Evi'ndeki Sosyal Yaşamın Mekana Dair Kavramlarla İrdelenmesi	55
3.6.1	Mekansal örgütlenme	58
3.6.2	Form ve işlev	62
3.6.3	Doluluk - boşluk	65
3.6.4	Esneklik, gelişim ve dönüşüm	67
3.6.5	Standartlaşma ve çeşitlilik	69
3.6.6	İnsan ölçeği	70
3.6.7	Geçirgenlik ve mahremiyet	72
3.7	Bölüm Sonucu	74
4.	PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİNDE MEKANSAL KARŞILIKLAR VE SOSYAL İLİŞKİLER.....	75
4.1	Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki Mekansal Karşılıklar	77
4.1.1	Kişisel mekan; konut ünitesi ve oda	78
4.1.2	Ortak iç mekan; ortak iç mekan ve sofa/hayat	83
4.1.3	Ortak dış mekan; bahçe ve avlu	86
4.2	Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki Sosyal İlişkiler	90
4.3	Bölüm Sonucu	92
5.	SONUÇ.....	95
	KAYNAKLAR.....	103
	ÖZGEÇMİŞ.....	111

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 2.1 Topluluk hissiyatının teorik çerçevesi (Kim & Kaplan, 2004)	12
Çizelge 5.1 Mekansal örgütlenme-Katılım ve paylaşım / Destek ve güvenlik matrisi ..	96
Çizelge 5.2 Form ve işlev-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi	96
Çizelge 5.3 Doluluk boşluk-Katılım ve paylaşım / Üretkenlik ve faydacılık matrisi	97
Çizelge 5.4 Esneklik, gelişim ve dönüşüm-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi.....	98
Çizelge 5.5 Standartlaşma ve çeşitlilik-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi.....	98
Çizelge 5.6 İnsan ölçeği-Üretkenlik ve faydacılık matrisi	99
Çizelge 5.7 Geçirgenlik ve mahremiyet-Destek ve güvenlik matrisi.....	100

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 2.1. Sosyal etkileşim kategorizasyonu (Heatherton & Walcott, 2009, p.vii)	8
Şekil 2.2. Yapılı çevredeki iletilerin şifrelenmesi ve çözülmesi (Rapoport, 1990, p.82). 9	
Şekil 2.3 Sosyal eylem, sosyal etkileşim ve sosyal ilişkinin hiyerarşik düzeni (Kara, 2022).....	11
Şekil 2.4. Konutun insan, mekan, geçmiş ve gelecek ile bağlantısı (Dovey, 1985).....	13
Şekil 2.5. Konutun sosyal ve mekânsal diyalektiği (Dovey, 1985).....	14
Şekil 2.6 Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (Maslow, 1943)	21
Şekil 2.7. Konut ve yakın çevresindeki mekânsal sınırlar (Sundstrom & Altman, 1976; Serpil, 1996; Ünlü,1998; Garip, 2010)	22
Şekil 2.8. Fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemler (Maslow, 1943)	23
Şekil 2.9. Sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemler (Maslow, 1943; Garip, 2010; Ledent & Salembier, 2021).....	23
Şekil 3.1. Tasarım ve planlamada insan-çevre ilişkisinin sürece etkisi (Rapoport, 1983'dan uyarlanmıştır)	30
Şekil 3.2. Paylaşımlı Konut'u birbirine bağlı dört mekânsal boyutta kavramsallaştırma diyagramı (Beck, 2020'den uyarlanmıştır).....	34
Şekil 3.3. İki mekan arasındaki ilişki ve mekansal örgütlenme (Ching, 2002, p.197-207)	37
Şekil 3.4. Saettedammen yerleşim planı, leke çalışması (McCamant & Durrett, 2011, p.40'den uyarlanmıştır)	39
Şekil 3.5. Paylaşımlı Konut'ta biçimleniş yaklaşımları (McCamant & Durrett, 2011, p.255).....	41
Şekil 3.6. Windsong Paylaşımlı Konut örneğinde oda sayısının form üzerine etkisi (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.141).....	41
Şekil 3.7. Farklı yerleşim bölgelerinde avlulu yaklaşımlar; A)Yeni Delhi-Hindistan, B)Calcutta- Hindistan, C) Jamshedpur- Hindistan, D) Chhatera- Hindistan, E) Pueblo Bonito-ABD (New Mexico), F) Avruba tipi, G) Hekeng-Çin (Rapoport, 2007).....	43
Şekil 3.8 Doluluk-boşluk kavramının yerleşim alanına etkisi (Şekil yazar tarafından çizilmiştir).....	44
Şekil 3.9. Hareskov topluluğu için planlanan Paylaşımlı Konut projesinin erken dönem eskizleri, doluluk-boşluk dengesi (McCamant & Durrett, 2011, p.42)	44
Şekil 3.10. Paylaşımlı Konut ünitesinin, eklentiyle ev ofise gelişimi/dönüşümü (McCamant & Durrett, 2011, p.270)	46
Şekil 3.11. Standartlaştırılan konut ünitelerinin bir araya geliş senaryosu/önerisi (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.141-142)	47
Şekil 3.12. Sınır tipleri, kişisel ve kolektif (Petronio, 2002, p.7'den düzenlenmiştir) ...	50
Şekil 3.13 Avlulu Paylaşımlı Konut örnekleri, ortak mekan düzenlemeleri (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.159)	51
Şekil 3.14. Çadırılı yaşam düzeninin, Türk Evi'ndeki odalar ile (yoğunlaştırılmış yaşam alanları) ortak mekan bakımından kıyas ve benzerliği (Küçükerman & Güner, 1995, p.46).....	53

Şekil 3.15. Türk Evi'nin çekirdek aileden büyük aileye gelişimi (Bektaş, 2007, p.41).	58
Şekil 3.16. Türk Evi plan tipoloji örnekleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)	59
Şekil 3.17. Türk Evi'nin mekânsal gelişimi ve ortak mekan ilişkileri (Küçükerman, 1985, p.66).....	60
Şekil 3.18. İki bölümlü dış sofalı Türk Evi plan örneği, Köprülüler konağı-Vezirköprü (Eldem, 1954, p.153)	68
Şekil 3.19. Tekrarlanabilir yaşam/çekirdek birimi olarak oda (Kutlu,1999; Ünügür, 1979).....	69
Şekil 3.20. Türk Evi'ndeki sofa düzeninde, standartlaşma ve çeşitlilik (Küçükerman, 1991, p.102-103)	70
Şekil 3.21. Tek odalı Türk Evi plan örneği (Kuban, 1995, p.106)	71
Şekil 4.1. Kültür-çevre-davranış etkileşim sistemiyle çevre oluşumu/düzeni (Turgut, 2010'dan düzenlenmiştir)	75
Şekil 4.2. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasındaki ortak mekânsal tanım ve karşılıklar, mekânsal kavram ve sosyal kavram arasındaki yakınsama ilişkisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur)	77
Şekil 4.3. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, konut ünitesi tip planı (Url-2)...	79
Şekil 4.4. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, tip konut ünitesi kesiti (Url-3) ..	80
Şekil 4.5. Türk Evi oda mekanı, Malatya örneği (Turgut, 1990)	81
Şekil 4.6. Bondebjerget Paylaşımlı Konut Projesi, ortak iç mekan planı (McCamant & Durrett, 2011, p.91)	84
Şekil 4.7. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, yerleşim planı (Url-5).....	87
Şekil 4.8. Sofasız Türk Evi'nin avlu mekanına yönelimi (Bektaş, 2007, p.115)	89
Şekil 4.9. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ne dair teorilerin ikilemi (Yazar tarafından oluşturulmuştur)	91

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 3.1. Terasın farklı fonksiyonlar için kullanımı, Frogson Paylaşımlı Konut projesi-California/ABD (McCamant & Durrett, 2011, p.110-114).....	46
Resim 3.2. Marmalade Lane, Paylaşımlı Konut örneği, Cambridge-Bileşik Krallık (Url-1).....	49
Resim 3.3. Ortak mekanda kolektif biçimde halı dokuyan kadınlar (Küçükerman & Güner, 1995).....	54
Resim 3.4. Türk Evi'nde geçirgenlik ve mahremiyetin cephe üzerindeki etkileri, İskilip-Kopkop sokak örneği (Yürekli & Yürekli, 2005, p.34)	73
Resim 4.1. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, kişisel mekan görseli (Url-7)..	80
Resim 4.2. Türk Evi Oda mekanı, iç mekan görseli (Güner, 1999; Burkut, 2014).....	82
Resim 4.3. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, ortak iç mekan (Url-4).....	85
Resim 4.4. Türk Evi, açık dış sofa (hayat) olduğu düşünülen ortak iç mekan (Küçükerman & Güner, 1995, p.200).....	86
Resim 4.5. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, ortak dış mekan görseli (Url-6)	88
Resim 4.6. Türk Evi avlu mekanı, kula örneği (Asatekin, 2005).....	89

1. GİRİŞ

İnsanlar tarih öncesi dönemlerden beri topluluklar halinde yaşamıştır. Gün geçtikçe toplumlar gelişim ve değişim göstermiş, yaşamsal faaliyetleri ve doğal olarak yaşam alanları karmaşıklaşmıştır. Bu nedenle geçmiş dönemlere kıyasla karmaşık olan çağdaş yaşam daha çok tartışılmaktadır (Rivlin, 1987). Endüstrileşme döneminin getirmiş olduğu gelişmeler ile birlikte, toplumların sosyal ve demografik yapısında değişimler olmuştur. Bireyselleşme eğiliminin ön plana çıktığı bu değişimler, yaşam alanlarına ve fiziki çevreye yansımıştır (Van Vliet & Burgers, 1987). Bu durum insanların yaşam alanı olan konut mekanı ve çevresi bağlamında ele alındığında, insanın çevreyi etkilemesi olarak düşünülebilir. Alexander (2003)'e göre fiziki çevre, insan etkisi olmaksızın nesnel bir mesele olarak düşünülemez. Norberg-Schulz'a (1979) göre fiziki çevre, insanı ve bulunduğu ortamdaki eylemlerini etkilemektedir (Norberg-Schulz, 1979, p.5). Böylelikle yaşam alanlarındaki değişimlerde, insan-çevre etkileşimi ön plana çıkmaktadır. Bu etkileşimin konut mekanı ve çevresinde analitik olarak değerlendirilmesi, konut mekanı bileşenlerinin derinlemesine anlaşılması açısından öneme sahiptir.

Sosyal yaşam, komün yaşam ve kolektif kimlik kavramları ele alındığında, insanın çevreyle ve toplumla ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Modern dönemde bireylerin yaşamlarını izole bir şekilde sürdürmeleri, gittikçe sosyal yaşamdan uzaklaşmaları ve toplumdan kopmaları kutuplaşmalara neden olmuştur. Artan bireyselleşme, komün yaşamın getirmiş olduğu avantajları ve kolaylıkları ortadan kaldırmıştır. Böylelikle bireylerin yaşamlarını idame ettirmeleri zorlaşmıştır. Bu durum mimar, planıcı, tasarımcı, sosyolog ve psikolog gibi mesleklerin yer aldığı farklı disiplinlerde bir problem olarak görülmektedir. Toplumun, yaşamını en uygun koşullarda sürdürebilmesi için gerekli olan mimarlık disiplini, bu problemin çözümü için insan yaşamının önemli bir bileşeni olan konut mekanı ve çevresini ele almaktadır.

Belirli insan toplulukları için uygun ortamların planlanması ve tasarlanması için topluluğun sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri hakkında bilgi birikimi gerekmektedir (Rapoport, 1983). Toplumun, yaşamsal faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmesi,

topluluk içindeki bireylerin birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerin uyumlu olması ile ilişkilidir (Van Vliet & Burgers, 1987).

Mekan geçmiş eylemlerin sonucu olarak yeni eylemlerin gerçekleşmesine olanak sağlar veya engeller, bu durum mekanın ve kullanıcısının zaman içinde üretmiş olduğu eylemlerin birikimi olarak kabul edilebilir (Lefebvre, 2014, p.99). Bu bağlamda konut mekanı ele alındığında, yalnızca mekansal özellikleriyle değil aynı zamanda içinde gerçekleşen eylemlerle de değerlendirilmelidir (Norberg-Schulz, 1984, p.89). Toplumsal kimlik bireylerin günlük yaşantıda, bulunduğu ortamda yürütmüş olduğu eylemler dizisi ile şekillenmektedir. Bu eylemlerin gerçekleşmesi de mekânsal organizasyona bağlıdır. Böylelikle mekan ve çevresi, kullanıcı eylemlerinin bir yansıması olarak düşünülebilir.

Konut mekanının biçimi, düzeni ve mekansal özellikleri; sosyal, kültürel, dinsel veya inançsal ritüellere dayalı yaşam biçiminin tezahürüdür. Farklı yaşam biçimlerine ve kültürlerle sahip olan birçok topluluk olmasından ötürü, çok sayıda konut biçim ve düzeni bulunmaktadır (Dovey, 1985). Konut mekanını anlayabilmek için temel nokta, mekan biçimini ve düzenini oluşturan sosyo-kültürel yapıyı ve destekleyici bileşenlerini tanımlamaktır (Rapoport, 1983). Geleneksel ve vernaküler yapıların formları, bireysel isteklerden ziyade topluluk için ideal bir çevre oluşturma amacının bir sonucudur. Bu bağlamda yapı formunu şekillendiren toplumun sosyo-kültürel yapısı, yapıda birçok şekilde gözlemlenebilir (Rapoport, 1969, p.47).

Sosyal yapısı ile ön plana çıkan “Paylaşımlı Konut” (Co-housing), toplumsal normlara göre şekillenen ve komün yaşamı destekleyen ortak alanlara sahip, bağımsız konut birimlerinden meydana gelmektedir (Beck, 2020; Arbell, 2022). Paylaşımlı Konut’un mekansal ve sosyal ortamı, bireylerin toplumsal tutumlarını destekleyici niteliklere sahiptir (Meltzer, 2000). Paylaşımlı Konut’un mekansal planlaması ve çevre düzenlemesi, içinde yaşayan bireylerin arzu ettiği sosyal yaşantıyı desteklemekte ve aynı zamanda değişen ihtiyaçlara yönelik gelişim imkanı sunmaktadır (Marcus, 2000).

Türk Evi, sosyal yaşama olanak sağlayan ve mekansal organizasyonun yöreden yöreye pek değişmediği, ailenin sosyal, demografik ve davranışsal niteliklerine göre biçimlenen konut tipidir (Kuban, 1995, p.16). Böylelikle “Türk Evi”, ailenin sosyal ve kültürel yaşamının mekana yansıtıldığı bir birim olarak kabul edilebilir (Bozkurt & Altınçekiç, 2013). Sonuç olarak Türk Evi, sosyal yapıyı meydana getiren aile ve ailenin sosyal

yapısının şekillendirmiş olduğu konut mekanı, birbirleriyle olan etkileşimin anlaşılmasıyla değerlendirilebilir (Asatekin, 2005).

Paylaşımlı Konut (Co-housing) ve Türk Evi, sosyal yaşam açısından ve doğal olarak mekân ve eylemler bakımından benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerlikler insan-çevre etkileşimi bağlamında, mekansal ve sosyal olarak ele alınabilir. İlişkiler ağının anlaşılması açısından, sosyal yaşamın hangi mekanda karşılık bulduğu ve sonuç ürün olarak; bu mekanda hangi eylemlerin gerçekleştiği değerlendirilmelidir.

Konut mekanındaki eylemler, mekanların sınıflanmasına neden olmaktadır. Bu mekanlar, dış mekanda kamusal ve ortak, iç mekanda ise yine ortak ve kişisel mekan olarak ayrılabilir.

Paylaşımlı Konut'taki konut ünitesi ve Türk Evi'ndeki oda, bireylerin temel yaşamsal faaliyetlerini geçirdikleri ve mahremiyetin ön planda olduğu mekanlar olup birbirleriyle benzer eylemlere yer sahipliği yapmaktadır.

Paylaşımlı Konut'ta ortak mekan olarak ifade edilen ve Türk Evi'ndeki benzeri sofa/hayat olan mekanlar, bireylerin sosyalleştiği, birlikte yemek pişirdikleri, yemek yedikleri ve üretimsel faaliyetler gerçekleştirdikleri mekanlardır. Bu mekanlar, içerisinde gerçekleşen eylemlerden ötürü ve dolayısıyla sahip olduğu mekansal sınırlardan dolayı yakınlık göstermektedir.

Paylaşımlı Konut'taki bahçe ve Türk Evi'ndeki avlu, ortak dış mekan olarak kabul edilebilmektedir. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki bahçe/avlu, bireylerin bir araya gelerek ortak işler yaptıkları mekanlardır.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasında mekansal, sosyal ve dolayısıyla eylemsel/kavramsal benzerlikler öne çıkmaktadır. Konut modellerinin biçimlenişinin ve mekanların eylemsel sınırlarının, kullanıcılarının sosyal yapısıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Problemin tanımı

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi, mekan ve sosyal yaşam bakımından çeşitli benzerlikler göstermektedir. Ayrıca farklı bölgelerde ve farklı tarih aralıklarında yer alan bu konut modelleri arasında, benzerliklere ek olarak mekânsal karşılıkların var olduğu düşünülmektedir. Bu durum, farklı kültür ve coğrafyaya ait konut modelleri olmalarına

rağmen, sosyal yaşama dair mekanın taşıdığı belirli özelliklerin her iki konut modeli için de ortak bir şekilde var olabileceğini düşündürmektedir. Bu sebeple konunun mimari platformlarda tartışmaya açılması sosyal yaşam ve mekan, ve aralarındaki yakınsamaya ilişkin güncel çalışma/görüşler ortaya konulması bakımından önem ve potansiyele sahiptir.

Araştırma Soruları

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin sosyal yaşam ve mekansal biçim-düzen açısından taşıdığı benzerlikler; konut kullanıcılarının sosyal yapısı, konut mekanındaki eylemsel pratikler, konut mekanı organizasyonu ve konut tipolojisi konularına işaret etmektedir. Bu konuların birbirleriyle olan ilişkisinin açığa çıkarılması için, her konunun hem kendi içinde hem de diğer konularla karşılaştırılması önemlidir.

Bu çalışmaya yön veren araştırma soruları aşağıdaki şekilde ele alınmış olup, bölümlerde tartışılmıştır.

1. Konut mekanı ve çevresinde sosyal yaşam nasıl biçimlenmektedir?
2. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin hangi mekânsal özellikler sosyal yaşamı destekleyici niteliktedir?
3. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin mekansal ve sosyal yönden benzerlikleri nelerdir?
4. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki sosyal yaşam ve mekan arasında yakınsama kurulabilir mi?
5. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki mekânsal karşılıklar ve sosyal ilişkiler nasıldır?
6. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki ortak gözlemlenen ve sosyal yaşamı destekleyen nitelikler, günümüz ve gelecek konut modellerine ne tür katkılar sağlayabilir?

Amaç

Mekansal ve sosyal özellikler bakımından Türk Evi ile çeşitli benzerlikler taşıyan Paylaşımlı Konut'un, henüz ülkemizde uygulanmış projesi bulunmamaktadır. Ülkemizde yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, Paylaşımlı Konut'un sosyal, mekansal ve ekonomik değerlerinin kavramsal olarak incelendiği görülmektedir. Ancak insan-çevre

etkileşimi bağlamında Paylaşımlı Konut'taki mekan ile sosyal yaşam arasındaki ilişki, mekan organizasyonları ve bunların Türk Evi ile ilişkilendirilen çalışma alanında boşluklar bulunmaktadır. Bu boşluklardan biri de, Paylaşımlı Konut'un belirli bir teori temelinde gelişim göstermesi, Türk Evi'nin gelişimindeki teorinin ise hali hazırda mekan üzerinden okunması ile ilgili bir çalışmanın olmamasıdır.

Bu çalışmanın amacı; Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin hem mekansal hem de sosyal özellikler bağlamında değerlendirilmesi ve birbirleriyle karşılaştırılması, mekan organizasyonlarının karşılaştırılması, mekânsal karşılıkların açığa çıkarılması ve mekan ile sosyal yaşam arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması olarak belirlenmiştir. Böylelikle bu çalışmanın günümüz konut modellerine, sosyal yaşam ve beraberinde getirmiş olduğu mekan ile alakalı veriler sağlayarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem ve kapsam

Bu çalışmanın yöntemi, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin karşılaştırmalı analizi ve değerlendirilmesine dayanmaktadır. Paylaşımlı Konut, Türk Evi, sosyal yaşam ve konut mekanı başlıkları ile literatür taraması sonucunda elde edilen veriler gruplandırılmıştır. Öncelikle sosyal yaşam kavramının konut mekanında irdelenmesi ile kavramsal bileşenler açığa çıkarılmıştır. Akabinde konu ile ilişkili olan çevre-davranış ilişkileri incelendikten sonra mimari okuma için değerlendirme kriterleri seçilmiş, konut modellerinin mekansal nitelikleri kriterler ile irdelenmiştir. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin mekansal karşılıkları ve sosyal ilişkileri ele alınıp mekan ile sosyal yaşam arasındaki bağlantı, konut modellerine dair plan, kesit, iç ve dış görsellerle incelenmiştir. Son olarak konut modelleri, sosyal yaşam ve mekan hakkında veriler sağlayan karşılaştırmalı matris ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın kapsamı, Paylaşımlı Konut, Türk Evi ve her ikisine ait sosyal yaşam ve mekansal niteliklerle sınırlandırılmıştır.

Tez strüktürü

Giriş bölümünde insanlığın topluluklar halinde yaşaması, topluluklar ve sosyal yapıları, insan-çevre etkileşimi, konutun insanın deneyim merkezi olması, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasındaki sosyal yaşam-mekan arasındaki benzerlikler ve son olarak problemin tanımı, araştırma soruları, amaç, yöntem-kapsam ve tez strüktürü ele alınmıştır.

İkinci bölümde, “Sosyal Yaşam ve Mekan Olgusunun Konut Bağlamında İrdelenmesi” başlığı altında sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri ve sosyal yaşamın eylemsel ve mekansal sınırları ile ortaya çıkan mekansal tanımlar yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, “Paylaşımlı Konut ve Türk Evi’nde Sosyal Yaşam ve Mekan İlişkisi” başlığı altında iki konut modelinin tarihsel gelişimi, sosyal yaşamı ve sosyal yaşamın mekansal özellikler bağlamına irdelenmesi konuları bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde, “Paylaşımlı Konut ve Türk Evinde Mekansal Karşılıklar ve Sosyal İlişkiler” başlığı altında sosyal yaşamın mekansal biçimlenişe etkileri, konut modelleri arasındaki ortak mekansal sınırlar/tanımlar ve dolayısıyla ortaya çıkan mekansal karşılıklar, sosyal ilişkilerinin karşılaştırılması ve bölüm sonucuna yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, yapılan sosyal-mekansal okumaların ve karşılaştırma sonucunda elde edilen bulguların tartışıldığı, değerlendirmeler sonucunda öne çıkan sosyal-mekansal yakınsama ilişkisine dair matrisler, çalışmanın sonuçları ve bu sonuçların günümüz/gelecek konut modellerine ne tür katkı sağlayacağı tartışılmıştır.

2. SOSYAL YAŞAM VE MEKAN OLGUSUNUN KONUT BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

İnsan doğasının önemli bir bileşeni olan sosyallik kavramı, antik çağlardan günümüze kadar ulaşan kaynaklarda yerini almıştır (Giorgi, 2020, p.29). Konut, insanın yaşamı süresince deneyimlerinin gerçekleştiği merkezi konumdaki bir mekandır (Rubinstein & Parmelee, 1992). İnsanların yaşamlarını topluluklar halinde sürdürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, toplumu bir araya getiren bireylerin yaşam alanlarının ve sosyal yapısının topluluk hayatının önemli bileşenleri olduğu düşünülmektedir.

Topluluk kavramı, kullanım biçimine göre ikiye ayrılmaktadır. Birinci kullanımı, fiziki sınırların oluşturduğu bölgesel/lokal topluluklardır. İkincisi ise, topluluğu oluşturan bireylerin ilişkilerine, bağlarına ve benzerlik/farklılıklarına dayanmaktadır (Gusfield, 1975, p.XV-XVI). Belirli bir amaç veya fikir birliği üzerine bir araya gelen topluluktaki bireyler, sosyal yaşam bakımından benzerlikler taşımaktadır. Fiziki sınırların oluşturduğu (bölgesel) topluluklardaki bireyler de benzer sosyal yaşamlara sahip olma potansiyeline sahiptir ancak birbirleriyle olan iletişimleri ve etkileşimleri, belirli bir amaç veya fikir birliği üzerine bir araya gelen toplulukların aksine, genellikle zorunluluklardan doğmaktadır. Böylelikle topluluklar oluşum biçimlerine göre fiziki bölgenin oluşturduğu topluluklar “tesadüfi” topluluklar ve bireylerin amaç/fikir birliği üzerine oluşturduğu topluluklar “planlı” olarak ayrılmaktadır.

Topluluk kavramının tanımı ve teorisi için dört temel ölçüt bulunmaktadır. Bu ölçütler;

- Üyelik,
- Karşılıklı etki (Etkileşim),
- İhtiyaçların karşılanması,
- Paylaşılan duygusal bağ olarak sıralanmaktadır (McMillan & Chavis, 1986).

Sosyal etkileşim, bir topluluk için temel unsur konumunda olup bireylerin birbirleriyle gerçekleştirdikleri eylemler dizisinden oluşmaktadır (Keane, 1991; Heatherton & Walcott, 2009). Toplumsal yaşamda sosyal etkileşimin birçok bileşeni bulunmaktadır (Unger & Wandersman, 1985). Fakat sosyal etkileşim, üç ana değişkenin varlığı ile gelişmektedir.

Bu değişkenler;

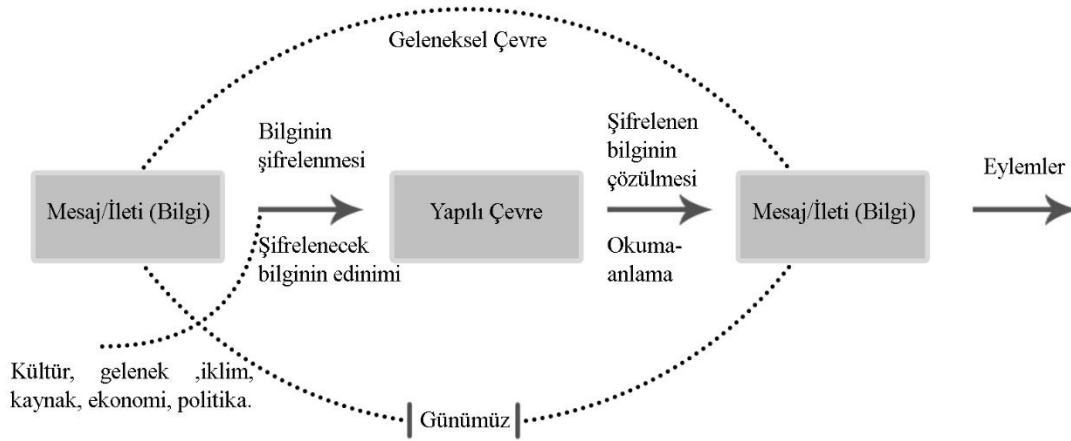
- İletişim fırsatı,
- Diğer bireylere yakınlık,
- Etkileşim için uygun mekan olarak sıralanmaktadır (Fleming, Baum & Singer, 1985).

Sosyal etkileşim gerçekleşme biçimlerine ve gerçekleştiğı mekanlara göre dört farklı grup içerisinde incelenebilir (Şekil 2.1.). Heatherton ve Walcott’a (2009) göre sosyal etkileşim “tesadüfi”, “plansız tekrarlı”, “plansız düzenli” ve “planlı” olarak gerçekleşmektedir (Heatherton & Walcott, 2009, p.vii). Etkileşim biçimleri ile etkileşimin gerçekleştiğı mekanlar incelendiğinde, mekan-eylem ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Konut mekanında planlı sosyal etkileşim; aile üyelerinin, komşuların veya akrabaların planlanmış olduğı kolektif eylemleri kapsamaktadır.

SOSYAL ETKİLEŞİM BİÇİMLERİ	SOSYAL ETKİLEŞİM ÖRNEKLERİ	GERÇEKLEŞTİĞİ MEKANLAR
TESADÜFİ	Kamusal alanda bir yabancıнын yol tarifi istemesi	Yol, park vb. kamusal alanlar
PLANSIZ TEKRARLI	Sokakta yürürken komşu ile karşılaşmak	Konut yakın çevresi
PLANSIZ DÜZENLİ	İş yerindeki güvenlik görevlisi ile hergün karşılaşmak	İş yeri çevresi, restoran, dini tesis alanları vb. mekanlar
PLANLI	Aile, iş arkadaşları veya komşular ile düzenli olarak etkileşimde bulunmak	Konut, ortak alan, iş yeri ve sosyal tesisler

Şekil 2.1. Sosyal etkileşim kategorizasyonu (Heatherton & Walcott, 2009, p.vii)

Konut mekanı ve çevresindeki eylemler, toplumun sosyal yapısı ve toplumsal belleğı ile ilişkilidir. Rapoport’a (1990) göre yapılı çevre, bireyin kendisinden beklenen davranışları/eylemleri ve mekan-zaman bağlamındaki ilişkileri/sınırları hatırlatıcı bir işleve sahiptir. Kişinin nerede, ne zaman, kiminle neyi yapacağı hakkındaki ipuçları, başka bir ifadeyle iletiler, mekana şifrelenmiş halde bulunmaktadır (Rapoport, 1990, p.80). Mekandaki şifrelenmiş iletiler, eylemlerin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır (Şekil 2.2.). Mekana şifrelenen bilginin edinimindeki etken faktörler; kültür, gelenek, iklim, kaynak, ekonomi ve politika olarak sıralanabilir. Geleneksel kültürlerde gözlemlenen “sosyal kontrol mekanizması” olarak ev fikri (Rapoport, 1969, p.49), konut mekanına şifrelenmiş bilgi temeliyle şekillenmektedir.



Şekil 2.2. Yapılı çevredeki iletilerin şifrelenmesi ve çözülmesi (Rapoport, 1990, p.82)

Bu duruma örnek olarak, yapılı çevredeki iletiler Türk Evi ve Japon Evi özelinde incelendiğinde, her iki kültüre ait konut tipolojisinin de yazlık ev olarak planlanıp inşaa edilmesi, iklimsel koşulların mekana şifrelenmesi olarak kabul edilebilir (Yürekli & Yürekli, 2005, p65). Türk Evi’ndeki sekilik üstünde bulunan sedir (Küçükerman, 1991, p.142) ile Japon Evi’ndeki tatami karşılaştırıldığında, benzer işlevlere sahip olan her iki mekânsal düzende, kültür ve geleneğin mekana şifrelenmiş olduğu gözlemlenmektedir. Karşılaştırılan iki geleneksel konut tipolojisiyle, bilginin/iletinin mekana şifrelenmesi özetlenmektedir.

Konut mekanındaki sosyal yaşamın, kavramsal bileşenlerinin ve pratiklerinin derinlemesine anlaşılabilmesi için, toplulukları oluşturan bireylerin nasıl bir araya geldikleri, etkileşim ve iletişimlerini nasıl sürdürdükleri, sürdürdükleri etkileşimden kazanımları ve sonuç olarak bireylerin nasıl kolektif kimlik kazandığı gibi konuları incelenmek önemlidir.

2.1 Sosyal Yaşamın Kavramsal Bileşenleri

İnsan doğası, doğuştan kazanılan ve bireyde ayrı bir şekilde var olan bir şey değil, bir toplumun/topluluğun birincil aşaması, sosyal yapının basit ve genel bir durumudur (Kanter, 1972, p.32). Sosyal yaşam, Maslow’un (1943) düzenlemiş olduğu insanın temel ihtiyaçlar hiyerarşisine göre, fizyolojik ihtiyaçlar giderildikten sonra, insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan bir ihtiyaçtır (Maslow, 1943). İnsanlarla iletişim kurmak, etki sahibi olmak, paylaşmak, kendini bir yere ve gruba ait hissetmek, güvende olduğunu bilmek, yardımlaşmak ve söz sahibi olmak, sosyal yaşam başlığı altında sıralanabilecek

kavramlardır. Sosyal ihtiyaçlar; kişiden kişiye, kültüre, mekana ve zamana bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

Sosyal yaşam, toplum hayatının ve toplulukların i ve dış dinamiklerinin, birbirleriyle olan ilişkilerinin en genel halde kavramsallaştırılmış halidir. Böylelikle, sosyal yaşamı anlayabilmek için öncelikle “topluluk” üzerinde durmak gerekmektedir. Hummon, (1982) ve Shumaker & Taylor’a göre (1983), topluluk araştırmaları üç ana başlık altında incelenebilmektedir. Bu başlıklar;

1. Topluluğa bağlanma,
2. Kimlik ve topluluk yaşamı,
3. Topluluk memnuniyeti olarak sıralanmaktadır (Hummon, 1992; Shumaker & Taylor, 1983).

Sosyal yaşamı anlamayı ve geliştirmeyi amaçlayan topluluk araştırmaları incelendiğinde;

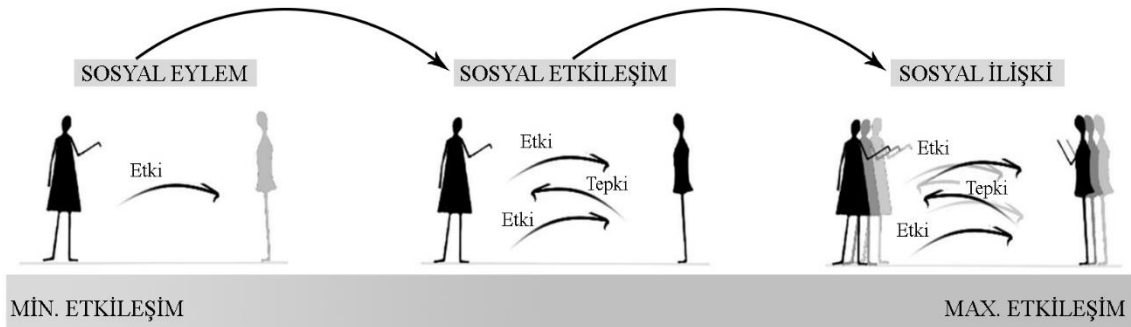
- **Katılım** (Unger & Wandersman, 1985; Scanzoni, 1999, p.76; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; Vestbro, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Giorgi, 2020, p.112),
- **Paylaşım** (Unger & Wandersman, 1985; Scanzoni, 1999, p.76; Meltzer, 2000; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; Vestbro, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Wasshede, 2019; Giorgi, 2020, p.112),
- **Destek** (Unger & Wandersman, 1985; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Wasshede, 2019; Giorgi, 2020, p.112),
- **Gvenlik** (Dovey, 1985; Torres-Antonini, 2001; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Giorgi, 2020, p.112),
- **Aidiyet** (Kanter, 1972, p.52; Meltzer, 2000; İnalhan & Finch, 2004; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; McCamant & Durrett, 2011, p.26;),
- **Kolektif kimlik/Kimlik** (Kanter, 1972, p.52; Dovey, 1985; Scanzoni, 1999, p.76; Meltzer, 2000; İnalhan & Finch, 2004; Wasshede, 2019; Giorgi, 2020, p.112;),

- **Üretkenlik/Faydacılık** (Meltzer, 2000; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14;) kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Yukarıda sıralanan bu kavramların, toplulukların oluşum, gelişim ve kazanım süreçleri dikkate alındığında “*katılım ve paylaşım*”, “*destek ve güvenlik*”, “*aidiyet ve kolektif kimlik*” ve “*faydacılık ve üretkenlik*” şeklinde sıralanarak ele alınabileceği düşünülmektedir.

Topluluk hissiyatı ele alındığında, etki, etkileşim, üyelik ve paylaşılan duygusal bağ gibi alt kavramlar da bulunmaktadır. Bu durum, katılım ve paylaşım kavramlarının oluşabilmesi için etki, tepki ve etkileşim aksiyonlarının gerçekleşmiş olması gerekliliği ile açıklanabilir (McMillan & Chavis, 1986). Bu kavramlar, toplulukların nasıl oluştuğu, nasıl sürdürüldüğü ve topluluktan ne kazanıldığı ile alakalı önemli ipuçları taşımaktadır. Bir topluluğun oluşabilmesi ve dolayısıyla sosyal ilişkinin kurulabilmesi için, bireylerin birbirleriyle iletişim kurması gerekmektedir. Kurulan iletişimin, etkileşime ve daha sonrasında rutine, sosyal ilişkiye dönüşebilmesi için de birbirini takip eden karşılıklı aksiyonlar gerçekleşmelidir (Şekil 2.3.).

Sosyal ilişkileri etkileyen kişisel faktörler, doğuştan gelen ve sonradan kazanılan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğuştan gelen kişisel faktörler; yaş, cinsiyet ve doğal eğilimler olarak kabul edilmektedir. Sonradan kazanılan kişisel faktörler ise psikolojik durum, eğitim durumu, kültürel arka plan, statü, meslek, gelir grubu, aile yapısı, evlilik durumu ve çocuk varlığı/sayısı gibi niteliklerden oluşmaktadır (Kara, 2022).



Şekil 2.3 Sosyal eylem, sosyal etkileşim ve sosyal ilişkinin hiyerarşik düzeni (Kara, 2022)

Sosyal ilişkileri etkileyen kişisel faktörlerin çok yönlü ve değişken olmasına karşın, topluluk içerisinde etkileşim halinde olan bireylerin topluluk hissiyatlarını ortak paydada toplamak mümkündür. Kim ve Kaplan’a (2004) göre topluluk hissiyatı teorisi, sosyal

etkileşim, topluluk bağlılığı ve topluluk kimliği başlıkları altında toplanabilmektedir (Kim & Kaplan, 2004). Sosyal etkileşimin gerçekleşmesi için birincil eylem olan topluluğa dahil olma (katılım), bir topluluğun oluşumundaki eylemler zincirinin ilk halkasını oluşturmaktadır (Çizelge 2.1.). Komşuluk, gündelik karşılaşma, topluluğa katılım ve sosyal destek sosyal etkileşimin alt bileşenlerini oluşturmaktadır. Topluluk ile bağ kurmanın alt bileşenleri topluluk memnuniyeti, bağlılık, sahiplik hissi ve uzun vadeli yerel entegrasyon olarak sıralanabilir. Kolektif kimliğin alt bileşenleri ise benzersizlik, süreklilik, önem, uyum ve tutarlılıktır.

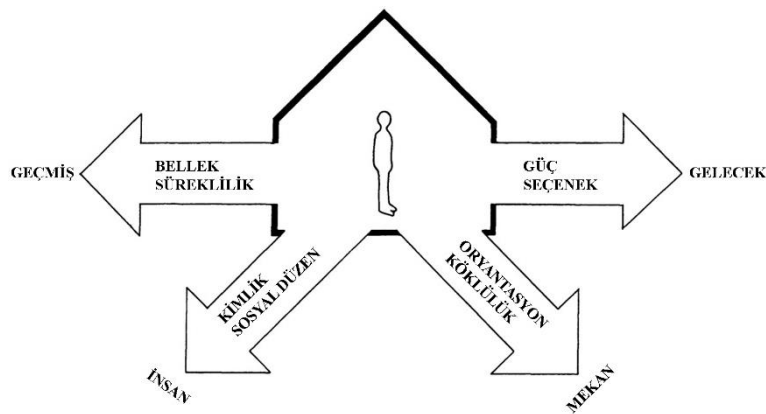
Çizelge 2.1 Topluluk hissiyatının teorik çerçevesi (Kim & Kaplan, 2004)

	Sosyal etkileşim	Topluluk bağlılığı	Topluluk kimliği
Birincil eylem	Topluluğa dahil olma	Topluluk ile bağ kurma	Topluluk ile özdeşleşme
Alt bileşenleri	Komşuluk Gündelik karşılaşma Topluluğa katılım Sosyal destek	Topluluk memnuniyeti Bağlılık Sahiplik hissi Uzun vadeli yerel entegrasyon	Benzersizlik Süreklilik Önem Uyum Tutarlılık

Tüm toplumlarda sosyal normlar ve kurallar, belirli zamanlarda ve mekanlarda hangi davranış ve eylemlerin uygun olduğunu tanımlamaktadır. Böylelikle sosyal normlar ve kurallar sayesinde mekanlara, insanlara ve davranışlarına anlam verilmektedir (Werner, Altman & Oxley, 1985; Rapoport, 1990). Sosyal normlar ve roller; konutların nasıl kullanılacağını, uyuma, yemek yeme, dinlenme, eğlenme ve benzer diğer eylemlerin hangi mekanda ve ne zaman yapılacağı konusunda belirleyici rol oynamaktadır (Lawrence, 1979; Gauvain, Altman & Fahim, 1983). Ayrıca, insanlar evlerindeki mekan ve nesneleri sosyal etkileşim, yardımlaşma, psikolojik destek ve benzeri diğer sosyal eylemler için kullandıkça, evleriyle kurmuş oldukları duygusal bağlar güçlenmektedir (Csikszentmihalyi & Halton, 1981; Werner, Altman & Oxley, 1985). Böylelikle bireyler kendilerini, yaşam alanı ve çevrelerine ait hissederler. Kolektif kimlikle beraber gelişim gösteren aidiyet hissi, bireylerin toplum için faydalı olmalarını ve üretkenliklerinin artmasını desteklemektedir.

Sosyal yaşam kavramı konut mekanı bağlamında ele alındığında konut, insan ile dünya arasındaki ilişkileri yansıtan bir deneyim merkezidir. Bireyin kişisel yaşam alanı olan konut, aynı zamanda toplumsal hayatın bileşeni olmasından ötürü, mekan ve toplum etkileşiminin incelenmesi ve anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (Küçükyazıcı & Alkışer, 2023). İnsana, mekana, geçmişe bağlı ve gelecek ile ilişkili olan konut mekanı, insanın eylemlerini yönlendirme gücüne sahiptir (Dovey, 1985). Gerek kolektif faaliyetlerin gerçekleştiği gerekse bireylerin kendi kişisel alanlarında yaşamlarını sürdürdüğü mekan olan konut, bu yönüyle insanla sürekli olarak iletişim halindedir. Konut mekanına yüklenen anlam ile beraber, en izole yaşayan birey dahi tek başına yaşamamaktadır. Konutun insanla, geçmişle ve gelecekle olan bağlantısı sebebiyle, kullanıcı ile mekan arasındaki iletişim kesintisiz bir şekilde devam etmektedir.

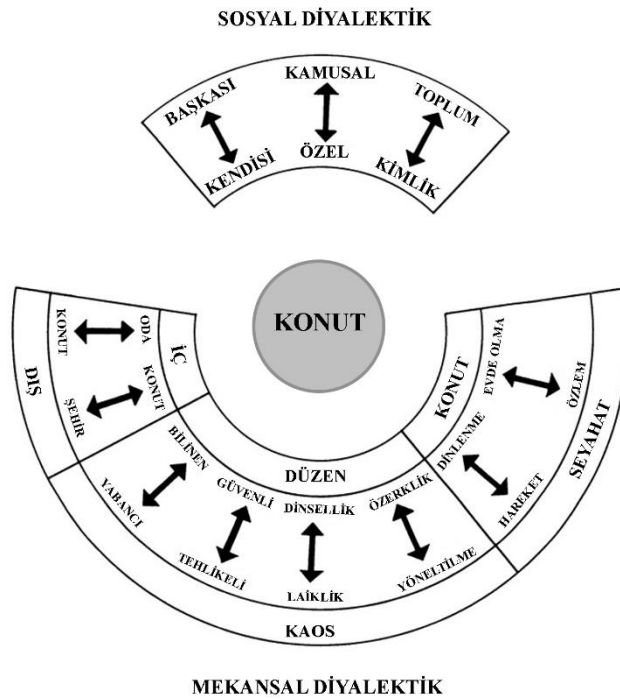
Konutun insan ile bağlantısı, kalıplaşmış sosyokültürel düzenle birlikte konut mekanının kimliği sembolize etmesidir. Mekanla bağlantı, mekana adapte olma ve farklı mekanlara benzersiz bir anlam yüklenmesidir. Geçmişle bağlantı, mekanın varoluşundan itibaren sürekli olarak belleğinin gelişmesi ve kullanıcının bu mekana geçmişiyile anlam yüklemesi, dolayısıyla mekana aşina olmasıdır. Gelecek ile bağlantı, planların, hayallerin ve umutların gerçekleşmesi için seçme ve değiştirme gücüyle, mekana fiziksel/fonksiyonel değişimin bildirilmesidir (Şekil 2.4.). Böylelikle konut, kişi ile mekanın ve geçmiş ile geleceğin merkezinde bulunan sosyokültürel bağlam içerisinde bütünleştirici bir role sahiptir (Dovey, 1985).



Şekil 2.4. Konutun insan, mekan, geçmiş ve gelecek ile bağlantısı (Dovey, 1985)

Konut konusu bağlamında ele alınan kavramların diyalektik ile ele alınması ve karşıtlıkların kullanılması, karşıt kavramların birbirlerine yükledikleri anlamları derinleştirilmesi ve mantıksal bağlantı kurulan kavramların güçlenmesi bakımından

önemlidir. Dovey (1985) yapmış olduğu çalışmasında (Şekil 2.5.), konut bağlamında sosyal ve mekânsal diyalektik kurmuştur (Dovey, 1985). Sosyal diyalektik kısmında kişinin kendisi/başkası, özel/kamusal, kimlik/toplum kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar incelendiğinde, her bir kavramın karşıt olduğu kavramla birlikte var olduğu görülmektedir. Bu durum örneklendirilecek olursa, özel alanın çizmiş olduğu sınırın varlığı ile kamusal alan var olmaktadır. Mekansal diyalektik bölümünde ise iç/dış, düzen/kaos, konut/seyahat kavramları yer almaktadır. Dışarıdan içeriye, kaostan düzene, seyahatten konuta geçişte karşılaşılan alt kavramlar konut mekanının dinamiklerini yansıtmaktadır. Konut bağlamsal olarak bir evin içindeki oda, bir mahallenin içindeki konut, bir şehrin içindeki mahalle, bir ülkenin içerisindeki şehir olma potansiyelini taşımakta ve her ölçekte anlamı derinleşmektedir. Konut, tehlikeli dünyadaki güvenli alan, laik dünyadaki dinsel mekan (manevi), yönlendirilen dünyada ise özgür olduğumuz mekandır. Böylelikle, insanoğlunun sosyal bir varlık olduğu ve konut mekanına yüklenen anlamlar dizisiyle kimlik kazandığı düşünülecek olursa, insanlığın kendini gerçekleştirdiği konut mekanı toplumların sosyal strüktüründe önemli bir rol oynamaktadır (Dovey, 1985).



Şekil 2.5. Konutun sosyal ve mekânsal diyalektiği (Dovey, 1985)

Sosyal yaşamın konut mekanı bağlamında nasıl oluştuğu, nasıl sürdürüldüğü ve bireylerin kazanımlarının neler olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından, sosyal yaşamın alt

kavramlarına inilmelidir. Katılım, paylaşım, destek, güvenlik, aidiyet, kolektif kimlik, üretkenlik ve faydacılık kavramları sosyal yaşamın bileşenleri konumundadır. Bu kavramlar oluşum, gelişim ve kazanım süreçlerine göre gruplandırıldığında; “*katılım ve paylaşım*”, “*destek ve güvenlik*”, “*aidiyet ve kolektif kimlik*” ve “*üretkenlik ve faydacılık*” şeklinde sıralanabilmektedir.

2.1.1 Katılım ve paylaşım

Katılım ve paylaşım kavramları üzerine mimarlık, planlama, tasarım, politik bilimler, kamu yönetimi, çevre davranış ilişkileri, toplum organizasyonu ve sosyal bilimlerle alakalı birçok alanda çalışmalar bulunmaktadır. Ülke, bölge, eyalet, şehir, mahalle, cadde, sokak ve konut mekanı özelinde ele alınma potansiyeli olan katılım ve paylaşım, toplulukların oluşumu bağlamında birincil eylem niteliğindedir (Churchman, 1987; Kim & Kaplan, 2004). Katılım eylemi ile başlayan sosyal etkileşimde bireyler veya topluluklar, içinde bulundukları ağı sunmuş olduğu hizmet ve ürünlerden faydalanmakla kalmaz, aynı zamanda kendilerini gerçekleştirdikleri toplum içerisinde yürütmekte olduğu roller ile kolektif bilinç kazanır (Hunter, 1987), bu bilinç kolektif kimlik ve aidiyet ile de ilişkilidir. Topluluğa katılım olayı, toplulukların var oluş biçimine göre iki gruba ayrılabilir. Topluluklar, fiziki sınırların veya sosyal ilişkilerin oluşturduğu kitleler olarak ayrıldığı takdirde (Gusfield, 1975, p.XV-XVI), katılım eylemi de topluluğun oluşum biçimine göre farklılaşmaktadır. Fiziki sınırların oluşturduğu (bölge, mahalle) topluluklarda, bireyin gruba katılımı iki şekilde mümkündür. Bu durumlardan birincisi hane halkının sayıca artışıyla, ikincisi bölgenin dışarıdan göç alması ile gerçekleşebilir. Sosyal ilişkilerin oluşturduğu topluluklarda (belirli bir amaç/fikir birliği üzerine kurulan) ise katılım eylemi birbirini takip eden etkileşimler neticesinde gerçekleşmektedir. Bu etkileşimler, bireylerin sosyokültürel arka planlarının birbirine yakın olmasından kaynaklanabileceği gibi birtakım karşıtlıkların var oluşuyla da gerçekleşebilir. Toplulukların katılım eylemi ile oluşumu özetlenecek olursa, fiziki sınırların oluşturduğu toplulukların geleneksel, sosyal ilişkilerin oluşturduğu toplulukların ise planlı/organizasyonel/gönüllü topluluk olarak sınıflandırılması mümkündür (Wandersman, 1981).

Katılım, mimarlık/planlama çerçevesinde ve eylemsel bağlamda ele alındığında, konut çevrelerinin gerek fiziksel gerekse sosyal açıdan homojenliği ve heterojenliği, katılım süreci üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Konutun tipolojisi ve mekansal özellikleri,

mülkiyet biçimleri ve kullanım hakları gibi konular katılım süreci üzerinde doğrudan etkiye sahiptir (Churchman, 1987; Gans, 1961). Böylelikle toplulukları oluşturan bireylerin/grupların birbirine benzer sosyal ve demografik yapıya sahip olması, başka bir ifadeyle topluluğun homojen yapıda olması, katılım sürecini pozitif yönde etkilemektedir. Edelstein ve Wandersman'a (1987) göre katılım olayının etkinliği, topluluktaki bireylerin bu süreçten kazanımları ile ölçülebilmektedir. Bu kazanımlar sosyal destek alma, topluluğu bilgi kaynağı ve güç merkezi olarak sayma şeklinde sıralanmaktadır (Edelstein & Wandersman, 1987). Bireylerin katılım süreci ile topluluğa dahil olmasının ardından paylaşım eylemi ön plana çıkmaktadır.

Paylaşım, sosyal etkileşimin ikincil eylemi olarak kabul edilebilir. Duygu, görev, bilgi, mekan ve zamanın paylaşımı kendini topluluğun içinde gören bireyin destek görmesi ve güvende hissetmesi için önem taşıyan olaylardır. McMillan ve Chavis'e (1986) göre paylaşım, bireyin topluluğa entegre olmasını sağlamak ve topluluğun güçlenmesini olumlu etkilemektedir (McMillan & Chavis, 1986). Toplulukların bütünlüklerini sürdürebilmesi bakımından paylaşım, gerek topluluk içinde gerekse daha üst topluluklarla etkileşimin devamlılığı ile ilişkilidir. Toplulukların sosyokültürel yapısına göre, paylaşım kavramı farklılaşabilmektedir. Ancak olayın temelinde, paylaşım içerisindeki bireylerin/grupların bu durumdan karşılıklı bir şekilde faydalanması ve ihtiyaçların giderilmesi noktasında ağların genişletilmesi yer almaktadır.

Paylaşım kavramı konut ve çevresinde ele alındığında, birbirine yakın yaşam mekanlarının paylaşımı ön plana çıkmaktadır. Bu durum, Türk kültüründe komşuluk olarak adlandırılmakta ve pek tabi birçok yabancı kültürde de karşılık bulmaktadır. Komşuluk ilişkileri toplulukların oluşum biçimlerine göre (fiziki sınırların oluşturduğu/sosyal ilişkilerin oluşturduğu) farklılıklar göstermektedir. Planlı sosyal etkileşimin (Heatherton & Walcott, 2009, p.vii) var olduğu komşuluk ilişkilerinde, bireylerin yaşamlarını daha kolay sürdürdükleri düşünülmektedir. Bu kolaylık, komün yaşam içerisinde paylaşımın getirmiş olduğu bir kazanım olarak görülmektedir.

Katılım ve paylaşım kavramı konut özelinde ele alındığında, konutta yaşamını sürdüren bireylerin ortak işlere dahil olması, örneğin yemeğin hazırlanması, temizlik işleri, konut bakımı/tamirati, mevsimsel veya zamansal sosyal etkinlikler gibi eylemlerle örneklendirilebilir. Bu eylemlerin sosyal yaşam kavramı içerisindeki karşılığı, konut

içerisinde veya konut yakın çevresinde bulunan ortak iç mekan ve ortak dış mekanda gerçekleşme durumlarına göre değişebilmektedir.

Katılım ve paylaşım eylemlerinin gerçekleşmesinin ardından, bireylerin kendilerini topluluk içerisinde destek veren/gören ve olası tehditlere karşı güvenli hisseden konumunda bulunması öngörülen bir durumdur. Bireyin faydacılık-üretkenlik kavramlarını benimsemesinde, kendini topluluğa ait hissetmesinde ve kolektif kimlik kazanımında ikincil aşama olan destek ve güvenlik kavramları, topluluğun sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

2.1.2 Destek ve güvenlik

Destek, sosyal yaşam kavramı içerisinde, yaşamı çeşitli şekillerde kolaylaştıran ve topluluk içerisinde bireyler arasında hem eylemsel hemde varlıksal bir alt bileşendir (Meltzer, 2000). Eylemsel destek, bireylerin günlük yaşamsal pratiklerini işbirliği ile kolaylaştıran ve iletişimi/etkileşimi sürekli hale getiren olayları kapsamaktadır. Varlıksal destek ise, herhangi fiziki bir işbirliği olmaksızın bireylerin aynı topluluk içerisinde yaşaması ve olası bir ihtiyaç durumunda topluluktaki diğer bireylerin desteğinin var oluşunun bilinmesi ile açıklanabilir.

Güvenlik ihtiyacı, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi içerisinde, insanın fizyolojik ihtiyaçlarının bir üst basamağında, yani ikincil derecede öneme sahip bir konumda yer almaktadır (Maslow, 1943). Güvenlik ihtiyacının karşılanması, temel olarak mekânsal bağlamda zararlı dış etkenlerden korunma ve bireyin yaşadığı toplum içerisinde kendini maddi ve manevi olarak huzurlu hissetmesi ile açıklanabilir.

Sosyal yaşam kavramının alt bileşeni olan “Destek ve Güvenlik” kavramı, bireylerin toplum içerisinde yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken, bir dizi etkileşim sonucunda oluşmaktadır. Bu kavramın oluşabilmesi ve gelişebilmesi için bir toplumun/topluluğun belirli ortak eylemleri yapması gerekmekte ve bu eylemlerin gerçekleşebilmesi için mekân ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Konut ve yakın çevresi, insanın yaşamını sürdürdüğü mekan ve mekanlar topluluğudur. Konut mekanında destek ve güvenlik, içerisinde yaşayan bireylerin karşılıklı bir şekilde, görev paylaşımı ile yaşamsal faaliyetleri kolaylaştırma, problemleri çözme, ihtiyaçları giderme, acil durumlarda birlik olma, öğrenme süreçleri örnekleri ile açıklanabilir. Konut ve yakın çevresinde destek ve güvenlik, ortak alan ve dış mekan sınırları içerisinde, görsel-işitsel erişimin varlığı ve

plansız tekrarlı ve planlı etkileşimin sürekliliği ile şekillenebileceği düşünülmektedir. Bu durum, bireyin konut yakın çevresinde komşular ile etkileşim içerisinde olması veya komşu, arkadaş, aile ile planlı ortak eylemlerin gerçekleşmesi ile açıklanabilir.

Bir topluluk içerisinde kendini güvende hisseden ve ihtiyaç duyduğu desteği, içinde yaşadığı topluluktan gören bir bireyin kendini o topluluğa ait hissettiği düşünülmektedir. Ait olduğu toplumun oluşum biçimine göre sahip olduğu kolektif kimlik niteliklerinin ise, bireyin sosyal kimliğini oluşturduğu sonucuna varılabilir.

2.1.3 Aidiyet ve kolektif kimlik

Aidiyet kavramı sosyal yaşam çevresinde ele alındığı takdirde bireyin kendini bir yere, mekana, topluluğa ait olma hissi ile açıklanabilir (Altman & Low, 2012, p.5). Birey yaşamı boyunca kendini rahat hissetmek, tamamlamak, ihtiyaçlarını karşılamak ve güvende hissetmek amacıyla kendini ait hissedebileceği bir topluluk arayışındadır (Giorgi, 2020, p.33). Kişinin ait olduğu topluluk ve pek tabii mekan içerisindeki bireylerin birbirleri ile etkileşimi, davranışları, tutumları, yaşama bakış açıları ve planlı bir oluşum ise bir araya gelme amaçları topluluğun kimliğini şekillendirmektedir.

Kimlik, bireyin kim ya da ne olduğunu tanımlar. Kişiyi ait nitelikler, bireysel kimliğimizi şekillendirirken sosyal kimliğimiz ise toplumsal cinsiyet, köken, milliyet, din, statü gibi bir sosyal gruba veya benzer bir kategoriye ait olmamıza dayanmaktadır (Bonaiuto & Bonnes, 2000). Kolektif kimlik, bireyin kendini ait olduğunu düşündüğü topluluğun öne çıkan özellikleri ile nitelendirildiği bir toplumun tezahürü, başka bir ifadeyle dışa yansımasıdır. Kolektif kimlik, topluluktaki bireylerin birbirlerine olan duygusal bağı ve aidiyet hissi ile kazanılmaktadır (Kim & Kaplan, 2004). Bu kazanım ise topluluğun uzun süreli etkileşimi, bağlılığı, memnuniyeti ve sahiplik duygusunun pekişmesi ile gerçekleşebilmektedir.

Aidiyetin ve kolektif kimliğin geliştiği bir toplulukta mekânsal kimlik, mekan içerisindeki çeşitli ortak eylemler dizisi ile gelişmektedir. Mekan topluluğa ve içerisinde yaşayan bireylere eylemleri ve kişilerin rollerini, kapsamını ve sınırını belli etmektedir (Altman & Low, 2012, p.189). Bu durum sosyal psikolojide mekan ve mekânsal bağlamın, ortamdaki bireylerin dayanışma isteğini ve eylemsel faaliyetleri kontrol etme/düzenleme gücüne sahip olmasıyla da açıklanabilmektedir (Sadalla, Vershure, Burroughs, 1987 ;Rapoport, 1990, p.72).

Konut mekanı bağlamında aidiyet ve kolektif kimlik kavramları ele alındığında, temel olarak aile kavramı ön plana çıkmaktadır. Ailenin iç düzeni ile konutun mekânsal düzeninin birbirini tamamladığı düşünülebilir. Aile iç düzeni ve mekansal düzen arasındaki ilişki, bireylerin mahremiyetlerini korudukları kişisel mekanlara ve aynı zamanda ortak/kişisel eylemlerini gerçekleştirdikleri ortak mekana sahip olmaları ile açıklanabilir. Kapsam biraz daha genişletilip konut çevresi ile değerlendirildiğinde; bahçe/avlu, ortak alan, bahçe duvarı, sokak ve komşu bina konuya dahil edildiğinde, aidiyet ve kolektif kimlik kavramları mahalle ve komşuluk ölçeğine genişlemektedir. Her iki ölçek içinde, bireylerin topluluk ve/ya aile için ne tür faydalar sağladığı ve ne gibi üretken faaliyetlerde bulunduğu, bireyin topluluk içindeki rolü ve topluluğun bir araya geliş biçimi ile ilişkilidir. Bireyin kendini bir mekana ve gruba ait hissetmesi ile gelişen aidiyet ve kolektif kimlik ve dolayısıyla bireyin içinde bulunmuş olduğu karşılıklı fayda ilişkisinin; bireyin içinde bulunduğu topluluk/aile için maddi-manevi fayda sağlama ve üretken olma isteğini oluşturduğu düşünülmektedir.

2.1.4 Üretkenlik ve faydacılık

Bireyler kendilerini etkin hissettikleri ortam ve topluluklara daha fazla ilgi duyarlar (McMillan & Chavis, 1986). Bu durum kişinin kendini gerçekleştirmiş olduğu, topluluk içerisinde bir rolünün ve doğal olarak öneminin olduğu düşüncesi ile ilişkilendirilebilir. Kendini gerçekleştirmiş ve bulunduğu toplulukta role sahip bir birey, ait olduğu topluluk için fayda sağlama ve üretken olma isteği duymaktadır.

Üretkenlik ve faydacılık, sosyal yaşamın kavramsal bileşenlerinden olup, bu bileşenlerin son aşaması ve bir nevi sonucu niteliğindedir. Üretkenlik ve faydacılığın, planlı bir şekilde oluşum sürecini tamamlayan topluluklarda, fiziksel sınırların bir araya getirdiği topluluklara kıyasla sosyal ve mekânsal pratikler açısından daha gelişmiş olduğu düşünülmektedir. Bu durum Paylaşımlı Konut ve Türk Evi üzerinden örneklendirilerek açıklanabilir. Paylaşımlı Konut modelinde, bireyler bulunduğu topluluk için yemek pişirme, çocuk bakımı, çamaşır yıkama, temizlik vb. işler yaparak bulunduğu topluluk için fayda sağlarken, atölye, dikiş odası vb. mekanlarda yine bulunduğu topluluk için üretken faaliyetlerde bulunmaktadır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.139; McCamant & Durrett, 2011, p.241). Türk Evi'nde ise bireyin, aile ve bazı zamanlarda komşular için mevsimsel hazırlık, yemek pişirme, toplanma, temizlik ve sebze

yetiştirmek vb. birtakım üretken faaliyetleri yaparak topluluğa fayda sağlaması ile açıklanabilir (Asatekin, 2005).

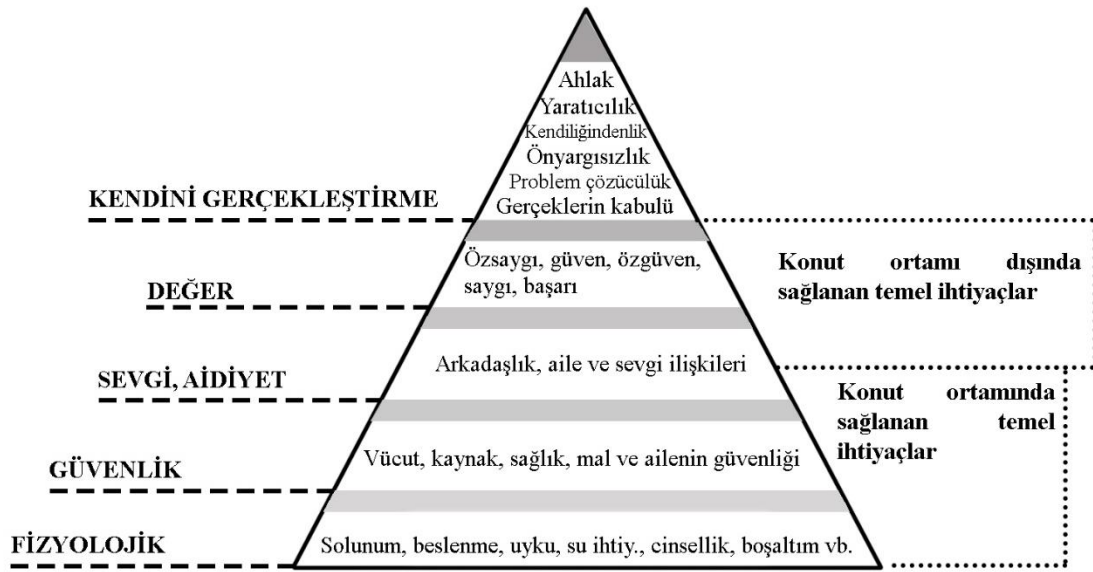
Sosyal yaşam çerçevesinde topluluk kavramı ele alındığında, kişileri bir araya getiren faktörler sosyal ihtiyaçlar ve mekandır (Wellman & Leighton, 1979). Konut ve yakın çevresi, bu sosyal ihtiyaçları uygun mekanlarla birey ve topluluklara sağlamaktadır. Bireyler bulunduğu topluluk içerisinde diğer bireyler ile iletişim kurarak, çeşitli üretken faaliyetler yaparak sosyalleşebilmekte ve böylelikle topluluğa fayda sağlayabilmektedir. Bahsi geçen bu faaliyetler gerçekteştiği mekana, topluluğun sosyal ve kültürel yapısına göre birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak bu faaliyetlerin gerçekteştiği mekanlar çeşitli sınırlara sahiptir.

Konut ve yakın çevresi, kullanıcılarının yani topluluğun yaşamını konforlu ve belirli bir sistematik içerisinde sürdürebilmesi için mekânsal düzen ile planlanmaktadır. Bu mekânsal düzende, mekan içindeki kişilerin ve eylemlerin sınırları kullanıcıya mekan tarafından iletilmektedir. Bu konu “Sosyal Yaşam Pratikleri” ve “Sosyal Yaşamın Sınırları” alt başlıklarında daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2 Sosyal Yaşamın Eylemsel ve Mekansal Sınırları

Konut, içinde yaşayan bireylerin/ailenin korunduğu, sembolize edildiği sosyo-fiziksel mekanın temel yapı taşıdır (Chokor, 1993). Böylelikle konutun, sosyal yaşamın oluşumundaki zemin olduğu kabul edilebilir. Sosyal yaşam, iki başlık altında değerlendirmektedir; bunlar konut içerisindeki ilişkiler ve konut yakın çevresi ilişkileridir (Gifford, 2007).

Yaşamsal pratikler ele alındığında, insanın temel ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanması bakımından konut mekanı ön plana çıkmaktadır. Maslow (1943)’ün ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üst noktada, insanın kendini gerçekteştirmesinde gereksinim duyduğu ihtiyaçlar bulunmaktadır (şekil 2.6.). Bu hiyerarşik düzenin temelinde yani en alt noktasında fizyolojik ihtiyaçlar, ardından güvenlik ihtiyacı ve sevgi-aidiyet yer almaktadır (Maslow, 1943). Fizyolojik, güvenlik ve sevgi-aidiyet ihtiyaçlarının karşılanması ise barınma ile yani konut mekanı ile mümkündür. Hiyerarşik düzende yer alan ve bireyin kendini gerçekteştirmesi için temel basamak olan diğer ihtiyaçlar ise sosyal yaşam ile doğrudan ilişkilidir.



Şekil 2.6 Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (Maslow, 1943)

Şener (1977) ve Garip'e (2010) göre, insan ihtiyaçları iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki barınma ihtiyaçları ikincisi ise ekonomik ihtiyaçlardır. Barınma ihtiyaçları üç alt başlıkta incelenmektedir. Bu alt başlıklar;

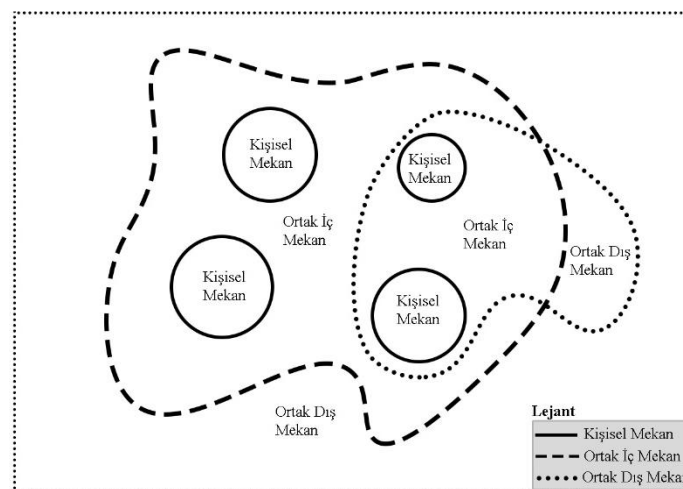
- Fizyolojik ihtiyaçlar,
- Psikolojik ihtiyaçlar,
- Sosyolojik ihtiyaçlar halinde sıralanmaktadır.

İnsan ihtiyaçlarının sınıflandırılmasında barınma ihtiyacından sonra gelen ekonomik ihtiyaçlar; dayanıklılık ihtiyacı ve değer ihtiyacıdır (Şener, 1977; Garip, 2010). Lawrence (1987), konut ihtiyaçlarını; barınma, güvenlik, konfor, sosyalleşme ve estetik başlıkları altında değerlendirmektedir (Lawrence, 1987).

Bu çalışmada konut mekanında gerçekleşen eylemler, *sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemler* ve *fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemler* olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Ancak bu sınıflandırma fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemlerin, sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemlerden kesin bir şekilde ayrıldığı ve birbiriyle ilişkisinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu inceleme, eylemin gerçekleşmesindeki asıl amacın ne olduğu ile ilişkilendirilebilir.

Konut mekanı ve yakın çevresinin önemli fonksiyonlarından biri de kişisel mekan, ortak mekan ve dış mekanların ayırt edilebilmesini sağlamasıdır. Bu alanların tanımlanması,

Konut mekânı ve yakın çevresi ölçeğinde, bireyin/bireylerin gerçekleştirdiği eylemler mekânsal sınırlar ile ilişkilidir. Bu ölçekteki sınırlar kişisel mekan, ortak iç mekan ve ortak dış mekan olarak ele alınabilir (Şekil 2.7.). Bireylerin, bu mekanlar içerisinde gerçekleştirdikleri eylemler mekânsal sınırlara göre değişiklik göstermektedir. Kişisel mekanda gerçekleştirilen eylemlerin önemli ölçüde fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemler olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce, ortak iç ve ortak dış mekanda sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemlerin, fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemlere göre daha yaygın gerçekleşmesi ile güçlendirilebilir. Konut mekânı ve yakın çevresinde gerçekleşen eylemlerin kategorize edilmesi ve sosyal yaşamın bu mekanlarda nasıl sürdürüldüğünün daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla kişisel mekan, ortak iç mekan ve ortak dış mekan kavramlarını bu tez konusu kapsamında irdelemek gerekmektedir. Bu sebeple alt başlıklarda bu mekanlar, içerisinde gerçekleşen eylemler ile ele alınmaktadır.



Fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemler, insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan en temel eylemlerdir. Bu eylemler, Şekil 2.8.'de görüleceği üzere, sosyalleşme ihtiyacı düşünülmeksizin gerçekleştirilmektedir. Bunlar içerisinde bazı eylemler, yemek pişirme-yeme gibi, asıl amacı fizyolojik ihtiyaç kaynaklı olmakla beraber sosyalleşme amaçlı

olarak da yapılabilir. Bu duruma, aynı toplulukta/mahallede yaşayan bireylerin sosyalleşmek adına beraber yemek hazırlaması ve/veya yemesi örnek olarak gösterilebilir.



Şekil 2.8. Fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemler (Maslow, 1943)

Sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemlerin çeşitliliği topluluğun oluşum biçimine, sosyo-kültürel yapısına ve demografik durumuna göre değişiklikler gösterebilmektedir. Ancak genel olarak amaç, bireyin yaşam çevresindeki bir mekana/topluluğa katılması ve bir şeyler paylaşması, destek verme/görmesi ve kendini güvende hissetmesi, aidiyet ve kolektif kimlik kazanması ve bu bilinç ile bulunduğu topluluk için fayda sağlayıp üretken olması durumları ile bireyin kendini gerçekleştirmesidir. Şekil 2.9.'da sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemler yer almaktadır (Maslow, 1943; Garip, 2010; Ledent & Salembier, 2021). Bu eylemler, arzu edilen etkileşim düzeyine göre çeşitlilik/değişiklikler gösterebilmektedir.



Şekil 2.9. Sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemler (Maslow, 1943; Garip, 2010; Ledent & Salembier, 2021)

Mekanlar, içinde gerçekleşen eylemlere ve bu eylemleri gerçekleştiren birey veya bireylerin ilişkilerine göre bir takım sınırlara ve dolayısıyla mekansal tanımlara sahip olabilmektedir. Bu durum, mekan içerisinde gerçekleşen eylemin fizyolojik veya sosyal ihtiyaç kaynaklı olması ile ilişkilidir.

2.2.1 Kişisel mekan

Bireyler kişisel sınırlara sahip olabileceği gibi çeşitli kolektif sınırlara da sahip olabilmektedir (Petronio, 2002). Bu sınırlarda bireylerin yaşam alanlarında oluşmaktadır. Yer kavramının mekan kavramına dönüşmesi sınırlarla gelişmektedir. Bu dönüşümde mekan, kazandığı işleve bağlı olarak niteliklere sahip olur. Mekan sahip olduğu sınırlar, işlevler ve niteliklerle içinde bulunduğu bireylere ve yakın çevresine mekan içerisinde bir düzenin olduğunu ve bu düzenin dışına çıkılamayacağını fiziki varlığı ile yansıtır (Korosec-Serfaty, 1985).

Kişisel mekan, genel olarak bireyin çevresini sınırlayan ve istenmeyen kişilerin dahil olamayacağı alan olarak nitelendirilebilir (Sommer, 1969; Sundstrom & Altman, 1976). Bu alanlar, kullanıcısının kontrolü altında olan mekânlardır. Bu alanların kendilerine özgü, başka bir ifadeyle kullanıcısının kontrol ettiği yönetimleri vardır (Bakan & Konuk, 1987; Cihan & Erdönmez Dinçer, 2018).

Konut mekansal bağlamda, sahip olduğu sınırlar ve geçirgenlik seviyesinden dolayı herkesin rahat bir şekilde erişilebileceği bir mekan değildir (Korosec-Serfaty, 1985). Konut mekanı bağlamında kişisel mekan, bireysel ev işleri vb. temel ihtiyaçların gerçekleştirildiği ve iç-dış sınırların var olduğu tanımlı alandır (Franck & Paxon, 1989). Konut ve yakın çevresinde sınırlar; topluluğun kültürel değerleri, sosyal yapısı, arzulanan sosyal etkileşim düzeyi ve bunlar sonucunda gelişimini göstermiş mekan ile şekillenmektedir (Merry, 1987). Mekansal sınırların belirginleşmesindeki önemli faktörün, mekan içerisinde gerçekleşen eylemin türüne (örneğin; fizyolojik/sosyal ihtiyaç kaynaklı) bağlı olduğu da düşünülebilir.

Konut ve yakın çevresi bağlamında kişisel mekan genel kabullerle ele alındığı takdirde, bireylerin kişisel alanlarındaki eylemleri genel olarak fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemlerden meydana gelmektedir. Kişisel mekanda geçirgenlik sınırlı olup, mahremiyet kavramı bu mekanda ön plana çıkmaktadır. Kişisel mekan, konutların mekansal düzeni içerisinde en temel yapı taşı olarak değerlendirilebilir. Bu mekanların bir araya gelişi ile

konutun meydana geldiği düşünülebilir ancak konut içerisinde bulunan tüm mekanlar kişisel mekanlar olarak nitelendirilemez. Yaşam biçimi, sosyal yapı, oda sayısı ve kültürel pratiklere göre değişiklikler göstermesi ile beraberinde, konut mekanı içerisinde ortak alanlar da bulunabilmektedir. Bunlara ek olarak, kişisel mekan genellikle kapalı mekan olarak karşımıza çıkmakta olup bazı durumlarda kişisel dış mekan tanım ve örneklerle de rastlayabilmek mümkündür.

2.2.2 Ortak mekan

Sosyal etkileşim, birbirlerinin kişisel deneyimlerini veya niyetlerini etkilemeye veya hesaba katmaya çalışan bireyler veya gruplar arasındaki dinamik, değişken bir sosyal eylemler dizisidir (Jiang, P., Yuan, M., & Zhu, J., 2009). Sosyal etkileşimin gerçekleşebilmesi için kesişen sınırların olması, başka bir ifadeyle, ortak sınırlara sahip olmak gerekmektedir. Ortak sınırlar çeşitli ilişki, iletişim ve etkileşimlerin belirlenmesinde önemli role sahiptir. Genellikle karşılıklı fayda ilişkisine dayanan ilişki ve etkileşimler, bireylerin ortak sınırlarında gerçekleşmektedir (Petronio, 2002).

Bireylerin/toplulukların yaşam alanları, bireysel veya ortak sınırlarla mekansal tanımlar kazanmaktadır. Ortak sınırların olduğu alanlar, sahip olduğu işlev ve niteliğe göre ortak mekan başlığında değerlendirilebilir. **Ortak iç mekan** ve **ortak dış mekan** tanımları ise, sahip oldukları mekansal düzenle (iç-dış) ortak mekan başlığı altında ele alınabilir.

Ortak mekan tarihsel açıdan değerlendirildiğinde; insanlığın tarih öncesi dönemlerden beri topluluklar halinde yaşaması (Rivlin, 1987), arkeoloji disiplinin incelediği tarih öncesi dönemlere uzanan tapınak, saray vb. ortak mekanlara sahip yapıların varlığının bilinmesi (Rapoport, 1969), geleneksel/vernaküler yapılarda sosyal organizasyonun güçlü olması ve çeşitli ortak mekanlara sahip olduklarının bilinmesi (Rapoport, 1969), 1500'lü yıllara uzanan ütopyacı düşünürlerin ortak mekana sahip yerleşim alanlarını fikrî olarak geliştirmesi (Vestbro, 2010) durumları 1960'lı yıllarda Danimarka'da ortaya çıkan Co-Housing konut modelindeki ortak mekanı için bir zemin niteliğinde olduğu düşünülmektedir (Vestbro, 2000).

Ortak iç mekan (Kapalı/Yarı kapalı)

Sosyal yaşam konut mekanı ve yakın çevresinde ele alındığı takdirde, ortak alan/meکان olarak nitelendirilen yerlerde toplanma ve bu alanları kolektif biçimde kullanma öne

çıkmaktadır. Ortak mekanların düzenlenmesi ile bireyler arasındaki etkileşim düzeylerinin yükseldiği ve böylelikle bu mekanların bireyin içerisinde yaşadığı toplum/toplulukla arasında bir köprü olduğu düşünülebilir (Pulat, 1996; Garip, 2010).

Ortak iç mekan konut ve yakın çevresi kapsamında değerlendirildiğinde, yarı-özel veya yarı-kamusal olarak nitelendirilebilir. Bu durum kullanıcıların sosyo-kültürel yapısı, mülkiyet biçimi, geçirgenlik, erişilebilirlik, topluluğun oluşum biçimi ve mekânsal tasarım gibi birçok değişkene sahiptir (Cihan & Erdönmez Dinçer, 2018).

Genellikle kişisel mekan ile dış mekan arasında konumlandırılan ortak iç mekan, kullanım biçimi ve planlandığı mekânsal düzene göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bir geçiş mekanı olabileceği gibi, özel işlevli veya çok işlevli bir mekan da olabilmektedir. Ortak iç mekan konut ve yakın çevresi kapsamında örneklendirilecek olursa, ortak kullanılan bir toplantı salonu, mutfak, fuaye alanı, çocuk oyun alanı, yemek salonu vb. mekanlar düşünülebilir. Ortak iç mekanın kapalı ve yarı kapalı olma durumları, mekanın işlevi ile ilişkili olup tezin ilerleyen bölümlerinde örneklerle ele alınacaktır.

Ortak dış mekan (Açık/Yarı açık)

Ortak dış mekan, konut ve yakın çevresi ölçeğinde ele alındığında özel, yarı-özel veya yarı-kamusal alan olarak nitelendirebilir (Franck & Paxon, 1989; Serpil, 1996; Cihan & Erdönmez Dinçer, 2018). Dış mekanın, özel alan olarak nitelendirilebilmesi için kullanıcılarının erişimi/geçirgenliği sınırlandırmış olması gerekmekte olup aynı zamanda mülkiyet biçimi ile ilişkilidir. Bu durum, konutlardaki balkon ile örneklendirilebilir. Yarı özel olarak nitelendirilebilmesi için, kentsel düzenden bir miktar ayrılmış olması ve birden fazla konuta veya mekana hizmet etme olanağını taşıması gerektiği düşünülmekte olup yarı geçirgen mekanizmaya sahiptir. Özel ve yarı-özel dış mekanlarda fiziki ve psikolojik sınırlar bu mekanların geçirgenliğini düzenlemektedir. Ancak yarı-kamusal dış mekanda herhangi bir sınır bulunmamakta olup, o mekanın belirli bir grup için düzenlendiği toplum tarafından bilinmektedir.

Dış mekan; niteliği, kullanım amacı, mülkiyet tipi ve bulunduğu bölge (Bahçe, Avlu, mahalle, uydukent) itibariyle belirlenmekte olup genel olarak bir geçiş mekanı olarak düşünülebilir (Serpil, 1996). Bu geçiş mekanı kullanıcıların ortak bir şekilde kullanıldığı, kolektif işler yaptığı ve sosyalleştiği alanlardır. Çocuk oyun alanları, yürüyüş yolları, hobi bahçeleri, dinlenme alanları ve pasif yeşil alanlardan oluşabilir. Buna ek olarak dış

mekanın kullanıcıları tarafından efektif bir şekilde kullanılması, planlama ve mekânsal organizasyon ile ilişkilidir. Kullanıcı ihtiyaçları ve kullanıcıların bir araya geliş/oluşum biçimi de bu mekanların sosyallik bakımından aktif/pasif kalma durumunu etkilediği düşünülmektedir. Ortak dış mekanın açık veya yarı açık olma durumları da, mekanın işlevi başka bir ifade ile kullanım amacıyla ilişkilidir. Tezin ilerleyen bölümlerinde, açık ve yarı açık düzende ortak dış mekanlar örneklerle ele alınacaktır.

2.3 Bölüm Sonucu

Sosyal yaşam, mekan olgusu bağlamında ve konut mekanı kapsamında değerlendirildiğinde, kavramsal bileşenlere sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu kavramsal bileşenlerin kendi içerisinde oluşum ve gelişim sırası olduğu, topluluğun oluşum biçimi, sosyal, kültürel, demografik ve fikirsel-amaçsal niteliklerinin de eylemleri ve dolayısıyla kavramsal bileşenleri etkilediği düşünülmektedir.

Konut ve yakın çevresinde, bireyin/bireylerin gerçekleştirdiği eylemler fizyolojik ve sosyal ihtiyaç kaynaklı olduğu açığa çıkarılmıştır. Bu eylemlerinde, birey-topluluk ve konut-yakın çevresi arasında çeşitli sınırlar oluşturduğu düşünülmektedir. Eylem ve beraberindeki bu sınırların da, mekansal tanımları meydana getirdiği düşünülmektedir.

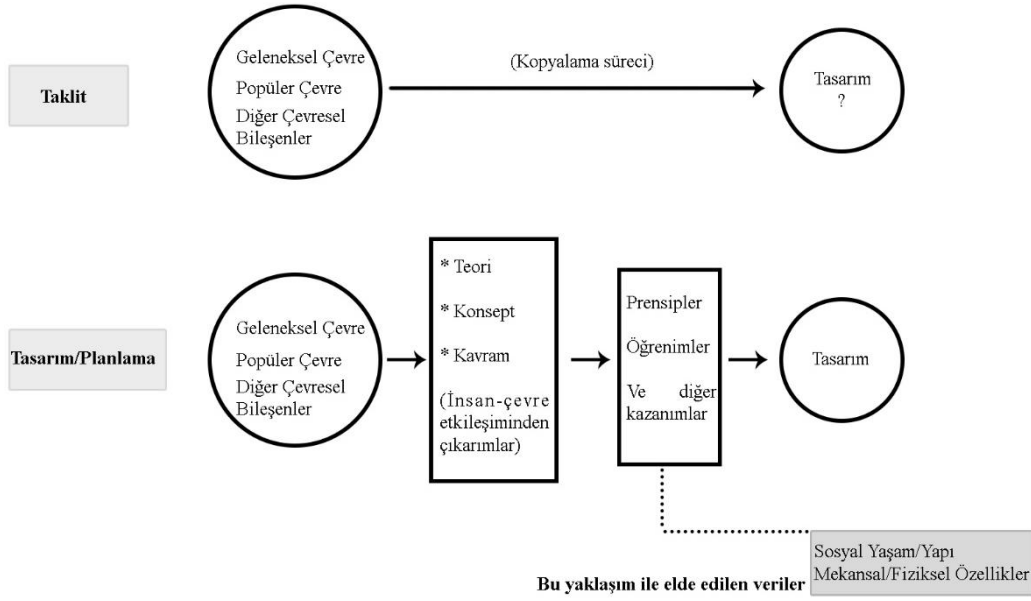
Sosyal yaşamın, incelenen konut modelleri kapsamında çevre-davranış ilişkilerinde dayandırılarak mekansal/sosyal kavramlarla irdelenmesi, konut modelleri arasındaki öngörülen benzerliklerin açığa çıkarılması için imkan sağlamaktadır. Bu sebeple, ilerleyen bölümlerde konut modelleri ayrı ayrı mekansal/sosyal kavramlarla irdelenerek ilişkiler ortaya konulacak ve değerlendirilecektir.



3. PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİ'NDE SOSYAL YAŞAM VE MEKAN İLİŞKİSİ

Mekansal tasarım, insanlara ihtiyaç duydukları uygun ortamları ve yaşam alanlarını sağlamak ile alakalıdır. Bu nedenle, insan-çevre ilişkilerinin anlaşılmasıyla gelişim gösteren problem çözme sürecidir. Başka bir ifadeyle estetik, tahmin, tasarımcı kaprisi ve yalnızca sanatsal kaygılara yönelik bir dışavurum veya oluşturma süreci değildir. Tasarımın içeriği, daha çok anlamı ve çıkarımın derinliği, analizin karmaşıklığı, uygun teorilerin belirlenmesi, kavramsal ve metodolojik araçların seçimi ile ilgilidir. Bu tür bir tasarım, insanların ve ortamların nasıl etkileşime girdiğine, oluşturulacak olan mekan türlerini şekillendirmesi gereken insanların sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklerine; ortamların insanlar üzerindeki etkilerine; insanları ve ortamları bağlayan mekanizmaya dayalı araştırma temelli bilgi gerektirmektedir (Rapoport, 1983).

Ölçeklere göre kapsam ve sınırları değişmek ile beraberinde planlama ve tasarım, bölgelerden mobilya tefrişatına kadar farklı amaçlar için ve farklı kurallara göre mekanın organizasyonu olarak görülebilir, bu da organizasyonu yapan bireylerin veya grupların faaliyetlerini, değerlerini ve amaçlarını yansıtır. Aynı zamanda, mekan organizasyonu mekan ile sosyal yaşam arasındaki uyum ve ilişkiyi temsil eder (Rapoport, 1990, p.179). Bu uyum ve ilişki, planlama ve organizasyon sürecinde tasarımcıya geleneksel çevre, popüler çevre ve diğer çevresel faktörler ile alakalı gerekli olan temel bilgiyi sağlayan kaynak olarak görülebilir. Planlama sürecinde çeşitli ilişkilerin irdelenmesi sonucunda teori, konsept ve kavram gibi veriler ön plana çıkmaktadır. Bu veriler ışığında oluşan prensip, öğrenim ve kazanımlar ise tasarıma dönüşmektedir (Şekil 3.1.). Bu ilişkilerin göz ardı edilip, mevcut çevrenin doğrudan fiziksel olarak form, şekil ve geometri bakımından tekrarlanması ise tasarımdan ziyade kopyalama, başka bir ifadeyle taklit olarak değerlendirilmektedir (Rapoport, 1983). Sosyal yaşam kavramının konut mekan ve çevresinin biçimlenişi ile ilişkisi böylelikle bir kez daha öne çıkmaktadır.



Şekil 3.1. Tasarım ve planlamada insan-çevre ilişkisinin sürece etkisi (Rapoport, 1983'dan uyarlanmıştır)

Bu tez kapsamında incelenen Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin mekansal özellikleri ve sosyal yapısının incelenmesi durumu, insan-çevre ilişkilerinin bir uzantısı niteliğindedir. Bu amaçla Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin tarihsel gelişimi, sosyal yaşam biçimi ve sosyal strüktürü konut ve yakın çevresi ile olan ilişkiler bağlamında daha iyi anlaşılması için mekansal özellikleri ayrı ayrı incelenecektir.

3.1 Paylaşımlı Konut'un Tarihsel Gelişimi

Literatürde yaygın olarak, Co-Housing ve Colloborative Housing olarak geçen konut türünün fikirsel gelişiminin ideal toplumcu/ütopyacı düşünürlerin fikirlerine dayandığı düşünülmektedir. Yaklaşık olarak 2.400 yıl önce yunan filozof Plato, yaşamın kolektif bir biçimde organize edildiği ideal toplum fikrini öne sürmüştür. 1506 yılında Thomas More, insanların ve komşuluk gruplarının ortak yemek alanları ve çeşitli aktivitelere yer sahipliği yapan alanlarda beraber yaşaması gerektiği vizyonu ile mevcut dönemin toplumsal eleştirisini yapmıştır. 1840'lı yıllarda Robert Owen'in *Parallelogram*, 1850'li yıllarda Charles Fourier'ın *Falanstere* isimli ütopyaları benzer olarak ideal toplum üzerine şekillenmektedir. Bu benzerlikler, sanayileşme döneminin toplumsal problemleri ile ilişkilidir. Kadın-erkek eşitliği, mülkiyet biçimi-sahiplik hakları ve diğer sosyal-politik problemler bu dönemde ön plana çıkmaktadır. Owen ve Fourier'ın ütopyalarında ortak mutfak, yemek salonu, okul/anaokul, kütüphane, tiyatro, spor alanları ve sosyal tesis gibi alanlar bulunmaktadır. İdeal toplum için düşlenen ütopyaların, sosyal birlikteliği

arttırmak ile beraberinde toplumun ekonomik yapısını güçlendirmek ve yaşamı her birey için kolaylaştırmak gibi temalarla ilişkili olduğu söylenebilir (Vestbro, 2010).

19. yüzyıl Avrupası'nda ev işleri ve çocuk bakımının, kadınların iş hayatına dahil olmasını zorlaştırdığı ve bakıcı maliyetlerinin de orta sınıf için karşılanamaz düzeyde olduğu bilinmektedir. Bu dönem, ekonomik refahı arttırmak ve kadın-erkek eşitliğini sağlayabilmek adına, merkezi mutfak fikri ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da uygulanan paylaşımlı merkezi mutfak yaklaşımının, Paylaşımlı Konut (Co-housing) modeli için önemli bir adım olduğu düşünülmektedir (Vestbro, 2000; 2010).

Sanayileşme ile değişen hayat şartları, üretim odaklı fabrikaların kendi verimliliklerini arttırmak amacıyla işçilerin kötü yaşam koşullarını iyileştirme üzerine planlamalar meydana getirmiştir. Ev işleri, çocuk bakımı, yemek yapma/yeme, sosyalleşme ve böylelikle işçi ve ailelerinin sosyo-ekonomik yapılarını refaha kavuşturma, bu planlamanın temellerini oluşturmaktadır. Paylaşımlı Konut, 1960 yıllarında Danimarka'da ortak mekana sahip konutların, mekânsal düzenleri tekrardan yorumlanarak yeniden kurgulanmıştır (Vestbro, 2000; Küçükyazıcı, 2024). Günümüz Paylaşımlı Konut modeli olarak kabul edilen konut sunum biçiminin ilk örneklerinden biri, 1970'te Danimarkalı Mimar Jan Gudman Hoyer ve arkadaşları ile Danimarka'da kurulan *Saettedammen* yerleşimidir (McCammant & Durrett, 2011, p.39-41).

İngilizce literatürde Co-Housing ve Colloborative Housing (Tummers, 2017) olarak öne çıkan, Türkçe kaynaklarda ise tam olarak ortak kabul görmemekle birlikte sosyal yapı ve filolojik durum dikkate alındığında Paylaşımlı Konut (Küçükyazıcı, 2024) adı ile ele alınan konut modeli, 1980'li yılların sonlarında Danimarka dilinde *Bofaellsskaber*'den ingilizceye living communities olarak aktarılmıştır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.3). Paylaşımlı Konut modeli, Hollanda'da *centraal wonen*; Almanya'da *nachbarschaftliches wohnen*; İsveç'te *kollektivhus*, Japonya'da *korekutibu haujingu* olarak yerel dillerde karşılık bulmaktadır (Fromm, 2000; Küçükyazıcı, 2024).

Paylaşımlı Konut'un tarihsel gelişimi incelendiğinde tüm bu gelişmelerin birbirinden kesin bir şekilde ilişkisiz olduğu düşünülemez ancak yine de gelişimlerin sınıflandırılması söz konusu olduğunda, üç ayrı oluşum olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi kuzey Avrupa'da, çalışan ebeveynler, çocukları ve ev bakımı ihtiyaçları için daha eşitlikçi koşullar sağlama düşüncesiyle oluşmuştur (Vestbro & Horelli, 2012). İkincisi günümüz Paylaşımlı Konut modeline en yakın ve yaygın olan model Amerika'da, sürdürülebilir

kırsal yaşam alanları ile alternatif kentsel yoğunluklar oluşturma amacıyla ortaya çıkmış olup 1980’li yıllardan beri gelişimini sürdürmektedir. Üçüncü oluşum ise çevre, güvenlik ve özgüven ile ilişkili olup Avustralya’nın kırsal bölgelerinde meydana gelmiştir (Jarvis, 2015). Ancak bu üç oluşumda da ortak amaç, ortak mekan ve kolobratif organizasyonların yoğun olduğu, sosyal yaşamın sürdürülebileceği konutlar üzerinedir (Vestbro, 2000; Çerşil, 2021).

Bunlara ek olarak Paylaşımlı Konut terimi, LaFond & Tsvetkova (2017) ve Lang vd.’nin (2018) şemsiye kavram yaklaşımı ile, sosyal eylemlerin gerçekleştiği ortak mekan/lar içeren konut türleri (Co-housing ve colloborative housing) için kullanılmaktadır.

3.2 Paylaşımlı Konut’ta Sosyal Yaşam

Paylaşımlı Konut, McCamant & Durrett’in (2011) ifadesi ile eski bir fikir yeni bir yaklaşım olarak tanımlandığından bir fikir üzerine temellendiği düşünülebilir (McCamant & Durrett, 2011, p.24). Bu durum, Paylaşımlı Konut’un oluşum biçimini, Gusfield’e (1975) göre, planlı bir topluluk ile ilişkilendirmektedir. Planlı oluşumlarda sosyal yaşam ve birliktelik, fikir/amaç birliği üzerine olduğundan bu topluluklar motivasyon topluluğu olarak ele alınabilir (Gusfield, 1975, p.XV-XVI). Böylelikle Paylaşımlı Konut modelinin sosyal bir yapıya sahip olması, motivasyon topluluğu olma durumuyla ilişkilendirilebilir. LaFond & Tsvetkova’ya (2017) Paylaşımlı Konut modelinin birçok motivasyonunun olduğunu savunmaktadır. Bu motivasyonların bir bölümü aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

- Topluluk arayışı, topluluk ile iletişim ve işbirliği,
- Piyasadaki standartlara alternatif olarak kendi yaşam biçimine uygun konut bulma,
- Kendi yerel çevresini şekillendirme, katılım, söz hakkı ve öz örgütlenme (self organization),
- Yardımlaşma ile zaman ve kaynaklardan tasarruf etme, böylelikle arzu edilen refaha ulaşma,
- Güvenli ve uzun vadeli istikrara sahip yaşam biçimine dahil olma (LaFond & Tsvetkova, 2017, p.14).

Paylaşımlı Konut sosyal yapısı itibari ile bir takım ortak özelliklere sahip olup, topluluk ölçeğine, topluluğun demografik yapısına, bulunduğu coğrafyaya, mülkiyet biçimine ve

en önemlisi önceliklere başka bir ifade ile oluşum amacına göre değişiklikler göstermektedir. Paylaşımlı Konut'un yaygın özellikleri; katılımcı süreç, uygun mekan, yeterli ortak alan, ortak yönetim biçimi, hiyerarşik olmayan düzen ve hanelerin ayrı gelir kaynaklarının olmasıdır (McCamant & Durrett, 2011, p.24).

Paylaşımlı Konut'un oluşum sürecinde çeşitli amaçlar ve fikir birlikleri olabilir, bunlardan bazıları;

- Ekonomik sebepler,
- Sosyal ihtiyaçlar,
- Güvenlik nedenleri,
- Sürdürülebilirlik temelli düşünceler,
- Bulunduğu yaşam alanını seçme, söz hakkı ve yönetime katılma isteği,
- Sürekli gelişim isteğidir (Giorgi, 2020).

Paylaşımlı Konut'un kullanıcılara sağladığı yararlar; katılım, güvenlik ve destekleyici çevre, sosyal etkileşim fırsatı, kaynakların ve zamanın tasarruflu kullanımı, yeşil alanın korunması, düşük yaşam maliyetleri, farklı nesillerin birbirleri ile etkileşimi sonucunda iletişimin güçlenmesi ve ev işlerinin yardımlaşma ile daha kolay hale gelmesi olarak sıralanabilir (ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.15-16).

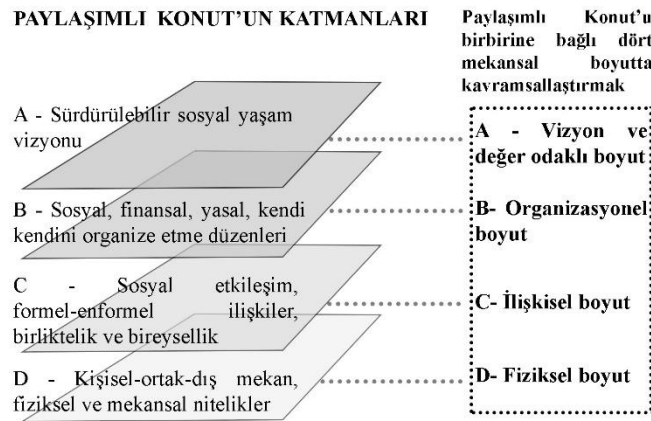
Paylaşımlı Konut (Co-housing) “birlikte yaşama-barınma kavramı üzerine geliştirilmiş, birlikte yaşamayı; yaşamı paylaşma ve dayanışma üzerine kurgulayan bir yaşama pratiğidir. Paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma gibi eylemler, kenti parçalamak (dışarıya kapanmak) üzerine kurgulanmış kapalı sitelerden ayıran ve kentle olan birlikteliği tercih eden görünümü ile daha olumlu bir etki uyandıran bir girişim haline sokmaktadır. Co-housing yerleşkelerinin tasarımlarında bireyin komşularıyla kurmak istediği ilişki özel yaşam alanlarının ortak yaşam alanlarıyla ilişkisine yansımaktadır. Bu konutlar kent içindeki küçük kentler gibi algılanabilirler. Fakat kapalı konut sitelerinde olduğu gibi bunlar birer kale kent değildir” (Sucu Garipbaş, 2019). Günümüz Türkiye'sinde yaygın bir şekilde gözlemlenen kapalı sitelerin (gated communities) ve diğer piyasa konutlarının mekansal durumuyla, bu tez konusu kapsamında ele alınan Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin mekansal durumunun ve planlamalarının oldukça farklı olduğu ve bu durumun sosyal yaşam ideolojileriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu

sebeple bir sonraki başlıkta sosyal yaşam, konut mekanı bağlamında kavramsal bir şekilde irdelenmektedir.

3.3 Paylaşımlı Konut'taki Sosyal Yaşamın Mekana Dair Kavramlarla

İrdelenmesi

Mimari tasarım, konuttaki sosyal yaşamı güçlendirebilir veya zayıflatabilir. Sıradan konut ile Paylaşımlı konut arasındaki tasarım farklılıklarının net bir şekilde anlaşılması, günlük yaşamda sosyal ilişkilerin geliştirilmesi için önemlidir (Vestbro, 2010, p.139). Paylaşımlı Konut'un hem sosyal hem de fiziksel bir mekan olarak anlaşılması gerekmektedir (Jarvis, 2015). Bu da genişletilmiş mekânsal boyutlar ile mümkün olup, dört katman şeklinde ele alınabilir (Şekil 3.2.). Paylaşımlı Konut ortak vizyon ve değerlerin, organizasyonların, ilişkilerin ve mekanın paylaşıldığı bir modeldir. Yalnızca mekansal boyutu, geometri-form vb. nitelikleri bağlantılı olduğu diğer boyutlardan sıyrarak ele almak konunun anlaşılmasına katkı sağlamamaktadır (Beck, 2020). Mekanı tüm boyutları ile analiz etmek ve anlamak, yapıli çevrenin nasıl üretileceğine dair çeşitli sosyal, ekonomik ve kültürel veriler sağlamaktadır (Harvey, 2009, p.133-165). Şekil 3.2.'de görüleceği üzere Paylaşımlı Konut vizyon ve değer odaklı boyut, organizasyonel boyut, ilişkisel boyut ve fiziksel boyut ile katmanlara ayrılmaktadır (Beck, 2020). Mekanın bu şekilde katmanlara ayrılması, her katmanın bu mekanın/sosyal yapının oluşumundaki etkisini açığa çıkarmaktadır. Böylelikle fiziksel/mekansal özellikler katmanı, Paylaşımlı Konut kapsamında tek başına bir nitelik olmadığı, ve varoluşsal sürecinde diğer katmanların da önemli rolleri olduğu öne çıkmaktadır.



Şekil 3.2. Paylaşımlı Konut'u birbirine bağlı dört mekânsal boyutta kavramsallaştırma diyagramı (Beck, 2020'den uyarlanmıştır)

Tasarım bir topluluğun sürdürülebilir olması bakımından önemli bir role sahiptir. Tasarım topluluğu sürekli olarak bir araya getirmeye yardımcı olursa topluluk içerisindeki bireylerin etkileşimi artar ve böylelikle aralarındaki bağ kuvvetlenmektedir. Paylaşımlı Konut yerleşimlerinde, konut birimi, sakinlerin daha önce yaşadığı herhangi bir evden daha işlevseldir. Konutların ortak kullanımına sunulan ortak alanlar, daha fazla samimiyet yaratmakta ve bireysel konutlar ile ortak alanlar arasındaki ilişkiler etkileşim ve aktivite olanakları sağlamaktadır (McCamant & Durrett, 2011, p.237-238).

Topluluk yönelimi ve katılım, mimari tarafından teşvik edilir ve mekansal planlamaya yansıtılır. Mekanları planlamaya ve şekillendirmeye yardımcı olma fırsatları, konut projesiyle özdeşleşmeyi güçlendirir ve ayrıca çeşitli kullanımlara ilham verebilir (LaFond & Tsvetkova, 2017). Paylaşımlı Konut'un tasarım ve mekânsal planlama aşamasında arzu edilen ortam içerisinde önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler aşağıda sıralanmaktadır.

- Kişisel mekan,
- Ortak mekan,
- Sosyal yaşamı destekleyici tasarım/ortam (Vestbro, 2010, p.136).

Beck'in (2020) mekânsal boyutta kavramsallaştırma katmanları dikkate alındığında konut mekanının fiziksel boyutunun, mimarlık disiplininde bir çok alt kavram ile şekillendiği düşünülmektedir (Beck, 2020). Bu tez kapsamında konut mekanının Paylaşımlı Konut ve Türk Evi bağlamında, daha derin anlaşılması ve ilişkilerin açığa çıkarılması amacıyla bu alt kavramlarla irdelenmesi gerekli görülmektedir. Konuyla ilişkili mevcut çalışmalardan ve literatürden yedi adet kavram belirlenmiştir.

- **Mekansal örgütlenme** (Rapoport, 1983; Rapoport, 1990, p.179; Meltzer, 2000; Ching, 2002, p.197-206; Rapoport, 2007, Rapoport, 2013, p.9),
- **Form ve işlev** (Schulz, 1968, p.131; Rapoport, 1969, p.46-54; Küçükerman, 1985; Kuban, 1973, p.11-28; Meltzer, 2000; Ching, 2002, p.197; Yürekli & Yürekli, 2005, p.42; Saatçioğlu, 2011),
- **Doluluk – boşluk** (Rapoport, 1969, p.55; Ching, 2002, p.103; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; Durrett, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.240),
- **Esneklik, gelişim ve dönüşüm** (Yürekli & Yürekli, 2005, p.52; Bektaş, 2007, p.121; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.98),

- **Standartlaşma ve çeşitlilik** (Yürekli & Yürekli, 2005, p.56; Bektaş, 2007, p.145; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.142),
- **İnsan ölçeği** (Kuban, 1973, p.61; Ching, 2002, p.344-346; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.99; Bektaş, 2007, p.40),
- **Geçirgenlik ve mahremiyet** (Kuban, 1995, p.150; Yürekli & Yürekli, 2005, p.46; Bektaş, 2007, p.39; McCamant & Durrett, 2011, p.240) olarak sıralanmaktadır.

3.3.1 Mekansal örgütlenme

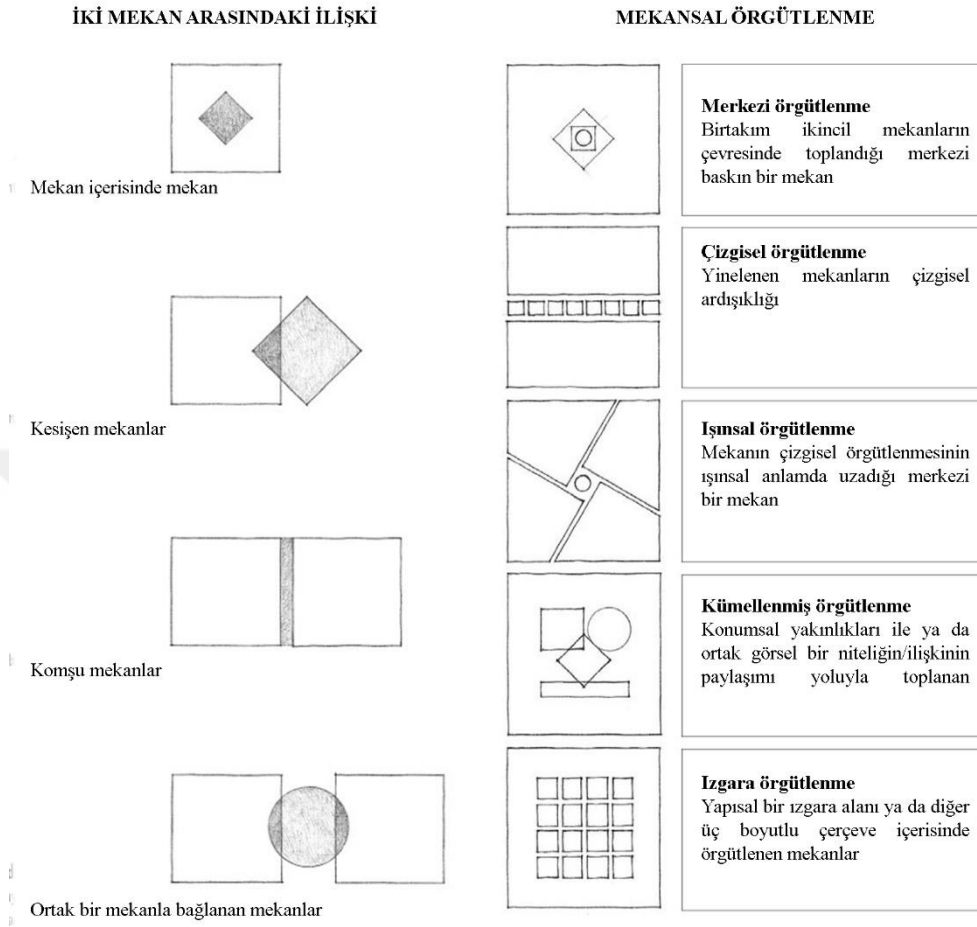
İzole edilmiş binalar, bağlantısız hasta bir toplumun belirtileridir. Toplumun psiko-sosyal parçalanması ve ayrışması da bu konu ile ilişkilidir. İzole edilmiş binalar, dış mekanın planlanmadığı, kullanışsız ölü alanların sıklıkla rastlanıldığı, diğer yapı ve çevre ile sosyal/ mekansal bağlantının kurulmadığı, sirkülasyon alanlarının sadece kişisel alanlara erişim olanağı sağlayan ve fonksiyonel olmayan binalardır (Alexander, 1977).

Günümüz Türkiye'sinde, Alexander'ın (1977) tanımlamış olduğu biçimde, kapalı sitelerin (gated community) yaygın olduğu ve toplum tarafından tercih edildiği düşünülmektedir. ScottHanson& ScottHanson (2005), kapalı siteleri kentsel segregasyon başka bir ifade ile kentsel ayrışma olarak nitelendirmektedir (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.267). Bu durumun başlıca sebebi, mekansal örgütlenmenin zayıf olması ve çevre ile ilişkisinin duvar/çit ile kesilerek sınırlandırılması olduğu düşünülmektedir. Paylaşımlı Konut modelinde ise mekansal örgütlenme, planlama aşamasının en önemli süreçlerinden biridir (McCamant & Durrett, 2011; ScottHanson& ScottHanson, 2005).

Paylaşımlı Konut'ta mekansal örgütlenme, tasarım sürecinde arzulanan/hedeflenen fiziksel çevreyi elde etme bakımından üzerine sıklıkla yoğunlaşılan bir konudur. Doğadan/ çevreden yararlanma ve manzara, ışık, peyzaj, görsel iletişim, yaya-araç sirkülasyonu, geçiş alanlarının işlevselliği ve kişisel/ortak/dış mekanların geçirgenlikleri mekansal örgütlenme ile doğrudan alakalıdır.

Mekansal örgütlenme, öncelikle iki mekan arasındaki ilişki ve sonrasında ikincil mekanların örgütlenmesi olarak ele alınabilmektedir. İki mekan arasındaki ilişki; bir mekan içinde mekan, kesişen mekanlar, komşu mekanlar ve ortak bir mekanla bağlanan mekanlar olarak sıralanmaktadır (Şekil 3.3.). Birden fazla ikincil mekanın olduğu örgütlenmeler ise; merkezi örgütlenme, çizgisel örgütlenme, ışınsal örgütlenme,

kümelenmiş örgütlenme ve ızgara örgütlenme olarak değerlendirilmektedir (Ching, 2002, p.196-207).



Şekil 3.3. İki mekan arasındaki ilişki ve mekansal örgütlenme (Ching, 2002, p.197-207)

Paylaşımlı Konut'un mekansal gelişimi değerlendirildiğinde, genellikle kümelenmiş örgütlenme olmakla beraber, merkezi örgütlenme ve çizgisel örgütlenme yaklaşımlarına rastlanılmaktadır. Kümelenmiş örgütlenme Paylaşımlı Konut özelinde kişisel mekan, ortak mekan ve dış mekan olarak ele alınabilir. Paylaşımlı Konut'un tasarımı üç aşamada ele alınabilmekte olup bunlar sırasıyla;

- Vaziyet Planı (site plan),
- Ortak mekan (common house and other facilities),
- Kişisel mekan'dır (private house) (McCamant & Durrett, 2011, p.238-240).

Kümelenmiş örgütlenme durumu biraz daha açılacak olursa, genellikle ortak mekan odak noktası alınarak etrafında kişisel mekanın/kişisel dış mekanın ve pek tabii dış mekanın çevrelendiği bir yapılaşma yaklaşımı olarak kabul edilebilir. ScottHanson & ScottHanson

(2005) ve McCamant & Durrett (2011) ortak mekanların, proje ve kapsamına göre değişiklik göstermekte olup mutfak, yemek salonu/toplantı odası, çamaşır odası, spor mekanı, müzik/eğlence odası, misafir odası, çocuk oyun odası ve depolama alanları gibi mekanlardan oluşabileceğini aktarmaktadır (McCamant & Durrett, 2011, p.241; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.100). Bu mekanların bir bölümünün veya tamamının bir arada olabildiği ortak mekan düzeni de (common house) bulunmaktadır.

Paylaşımlı Konut'ta mekansal örgütlenme, yalnızca vaziyet planında bulunan iki boyutlu bir leke çalışması olarak görülmemelidir. Çünkü Paylaşımlı Konut'ta toprak ve zemin ile ilişkinin güçlü olması başka bir ifade ile x ve y eksenini ile beraber z ekseninin de (düşey eksen) önemli bir rolü bulunmaktadır. ScottHanson & ScottHanson (2005) Paylaşımlı Konut'u, genellikle bir ortak mekan/bahçe/avlu etrafında çevrelenen veya en azından sosyal yaşam bakımından ihtiyaç duyulan gerekli sirkülasyonun sağlandığı 2-3 katlı konut modeli olarak açıklamaktadır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.212). Sosyal yaşam etrafında şekillenen konut modelinin ihtiyaç duyduğu sınırlar, geçişler ve organizasyonlar mekansal örgütlenme ile meydana gelmektedir.

Şekil 3.4.'te ele alınan Saettedammen, 1972 yılında Danimarkada inşaa edilen 27 üniteli konut yerleşimi bilinen en eski modern Paylaşımlı Konut projesidir (McCamant & Durrett, 2011, p.40). Yerleşim planı ile bina ve çevre ilişkisi incelendiğinde kişisel mekan olarak konut, kişisel dış mekan olarak veranda, ortak mekan olarak ortak ev (common house), konutların çevrelediği dış mekan ve araç ile yaya sirkülasyonunu ayıran otopark alanı öne çıkmaktadır. Ortak mekan, yerleşim planının merkezine yakın bir bölgede olup yerleşim planının kişisel mekanlara eşit uzaklıkta sayılabilecek bir yere konumlandırılmıştır. Yerleşimde içe dönük, avlulu/iç bahçeli bir kümelenme biçimi tercih edilmiştir. Bu biçimdeki yerleşimde avlu, kişisel mekan ile ortak mekan arasında bir geçiş mekanı olarak düşünülebilir. Avluda bulunan dış mekan, yerleşim sahibi topluluğa hizmet eden rekreasyonel bir alan olarak nitelendirilebilir. Bu alan çocuk oyun alanı, yürüyüş alanı, sirkülasyon alanı ve dış mekanda yapılabilecek ortak eylemlere yer sahipliği yapmaktadır. Dış mekan olarak nitelendirilen avlu aynı zamanda kişisel mekan ve ortak mekan açılarından görsel iletişimle geçirgenliği düzenlemekte ve güvenlik açısından öneme sahiptir. Ünite olarak adlandırılan kişisel mekanlar, başka bir ifade ile konutlar, avludan ayrılan kişisel dış mekanlara sahiptir. Bu kişisel dış mekanlar konutların avluya bakan ve arka tarafında yer alan kısımlarda bulunmaktadır. Ayrıca konutların hem ön hem de arka taraflarında ayrı girişlerinin bulunması durumu,

konutların her ne kadar sosyal bir yaşam biçimi ile düzenlense dahi kişisel mekandaki mahremiyetinde önemli olduğunu vurgulamakta olduğu düşünülmektedir. Bunlara ek olarak sıra ev düzenine sahip bu yerleşimde ölü alanlar, ihtiyaç duyulan sosyal yaşam için ortak ev ve dış mekana aktarılmıştır.



Şekil 3.4. Saettedammen yerleşim planı, leke çalışması (McCamant & Durrett, 2011, p.40'den uyarlanmıştır)

Saettedammen örneği ile irdelenen mekansal örgütlenme, planlamanın kişisel mekan, ortak mekan ve dış mekan üçgeninde yapıldığı ve sadece mekânsal eylemlerin değil aynı zamanda mekanlar arası sirkülasyonun, sınırların ve dolayısıyla geçirgenliklerinde bu düzen içerisinde öneme sahip olduğuna işaret etmektedir. Kümelenmiş örgütlenme, Saettedammen örneğinde olduğu gibi diğer Paylaşımlı Konut örneklerinde de genellikle ortak mekan çevresinde gerçekleşmektedir. Böylelikle konut ünitelerinin, sosyal ihtiyaçların karşılandığı ortak mekana eşit mesafede olması ile erişim kolaylaşmaktadır. Yaya ve araç sirkülasyonlarının birbirinden ayrılması da Paylaşımlı Konut örneklerinde oldukça yaygın bir yaklaşımdır. Elde edilen bu veriler, sosyal yaşam kurgusu üzerine temellenen Paylaşımlı Konut'ta mekansal örgütlenmenin, sosyal yaşam ile ilişkisine ve sosyal yaşamın mekansal biçimleniş etkilerine ışık tutmaktadır.

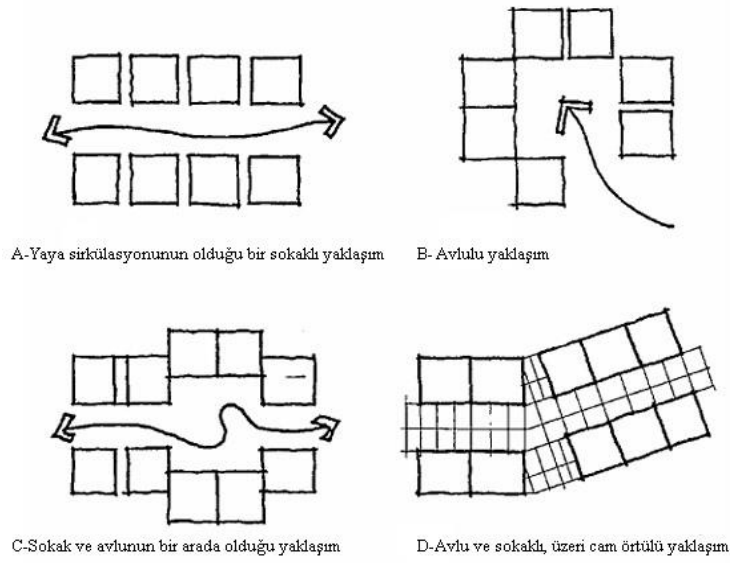
3.3.2 Form ve işlev

Paylaşımlı Konut'un öne çıkan tasarım ölçütlerinden biri de form ve işlevdir. Form ve işlev, binayı çevresi ile bütünleştirebilme ya da ayırabilme etkisine sahiptir (Marcus, 2000). Paylaşımlı Konut, mekansal açıdan form-işlev ve kullanıcı bakımından rasyonel yaklaşımlara sahiptir (Vestbro, 2000). Bunun sebebi, Gellerman'ın (1990) aktardığı üzere, 19. yüzyılda mimar Louis Sullivan'ın "form fonksiyonu takip eder" manifestosunun Paylaşımlı Konut tasarımlarında da benimseniyor olmasıdır. Paylaşımlı Konut, genellikle kompakt formlarla karşımıza çıkmaktadır (Meltzer, 2000). Kompakt form ve işlevsel yaklaşımın nedeni Paylaşımlı Konut'ta arzu edilen tasarım çıktılarıdır. Bu tasarım çıktıları aşağıda sıralandığı şekildedir.

- İnsan-zemin kotu ilişkilerinin güçlü olması bakımından az katlı yapılar,
- Erişilebilirlik (affordability), optimum kullanım alanı ve düşük karbon izi bakımından kompakt form,
- Farklı konut ihtiyaçları için, benzer tipoloji ve formlarda modüler (esnek tasarımı) binalar,
- Merkeziyetçi kurguya sahip ortak iç ve ortak dış mekanlar.

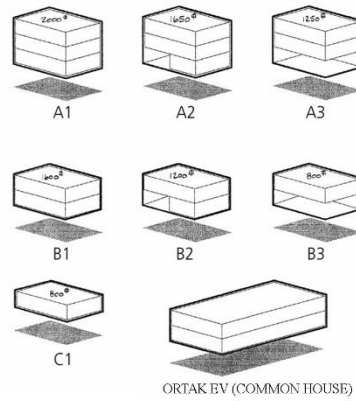
Mimari açıdan form/biçim, binayı karakterize eden insanın ilk görüşte bina hakkında fikir sahibi olmasını sağlayan bir kavramdır. Form, basit-karmaşık ve düzenli-düzensiz olabilmektedir. Bu durum, işlenilen detay ve istenilen kurgu ile ilişkilidir. Her binanın bir formu olabileceği gibi, birden fazla binanın bir araya gelişiyle de form oluşabilmektedir (Saatçioğlu, 2011). Paylaşımlı Konut'un nihai formu ele alındığında, genellikle benzer basit kütlelerin düzenli tekrarları ile oluştuğu gözlemlenebilir.

Şekil 3.5.'te görüleceği üzere, konut üniteleri (kişisel mekan/private unit) ayrıık veya bitişik şekilde merkezde bir boşluk yaratarak kümelenmektedir. Bu kümelenme basit ve düzenlidir. Merkezdeki boşluk tesadüfi olmamakla beraber, belirli sirkülasyonların ve yönelimlerin sonucunda elde edilen fonksiyonel alandır. Birimden bütüne yaklaşım, Paylaşımlı Konut projelerinde sıklıkla öne çıkmaktadır. Farklı plan tipolojilerine sahip konut ünitelerinin/birimlerinin kümelenmesi, Paylaşımlı Konut'un biçimlenişinde önemli bir yere sahiptir. Şekil 3.5.'te ele alınan dört benzer yapılaşma şekli bulunmakta olup bu yaklaşımlarda, sirkülasyonlar biçimlenişe önemli ölçüde etki etmektedir.



Şekil 3.5. Paylaşımlı Konut'ta biçimleniş yaklaşımları (McCamant & Durrett, 2011, p.255)

Paylaşımlı Konut projelerinde formu etkileyen bir başka etken de konut ünitelerindeki oda (bedroom/master bedroom) sayısıdır (Torres-Antonini, 2001). Şekil 3.6.'da ele alınan konut üniteleri, 4 odalı (A1-A2-A3), 3 odalı (B1-B2-B3) ve tek odalı (C1) planlara sahiptir (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.141-146). Konut ünitesi hacminin, ihtiyaç duyulan kullanıcı ve oda sayısına göre yatay veya düşey ekseninde büyümesi, küçülmesi veya oylum ile boşalması durumu da formun işlevi takibi ile açıklanabilmektedir.



Şekil 3.6. Windsong Paylaşımlı Konut örneğinde oda sayısının form üzerine etkisi (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.141)

Paylaşımlı Konut örnekleri incelendiğinde genel itibariyle form, kütle ve cephe bakımından ikonik, organik veya sıra dışı yaklaşımlara rastlamak çok olası değildir. Çünkü biçimsel yaklaşımdan ziyade, ihtiyaçlar ve isteklerin neticesinde bir biçimleniş mevcuttur. Bu ihtiyaç ve istekler genellikle sosyal yaşam çevresinde kurgulanmaktadır.

Paylaşımlı Konut form ve işlev bakımından ele alındığında, yalnızca bir konut ünitesini (kişisel mekan) veyahut ortak evi (ortak mekan) değerlendirmek rasyonel sonuçlar vermemektedir. Çünkü tek bir ünite veya tek bir ortak mekan, Paylaşımlı Konut (Co-housing) modelini ne mekansal ne de sosyal olarak karşılamamaktadır. Bu sebeple bütüncül bir yaklaşımla okuma yapılmalıdır. Yapılan okumalar sonucunda Paylaşımlı Konut biçimlenişinin form ve işlevle, sirkülasyon ve oda sayısı ile ilişkili olduğu ve bu biçimlenişin sosyal yaşam açısından öneme sahip ortak mekan çevresinde kompakt kütlelerin (konut birimlerinin) kümelenmesi ile oluştuğu kanısına varılmıştır. Kişisel mekan ve ortak mekan tanımları, tezin dördüncü bölümünde yer alan “Paylaşımlı Konut ve Türk Evi’ndeki Mekânsal Karşılıklar” bölümünde, mekânsal eylemlerle beraber daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

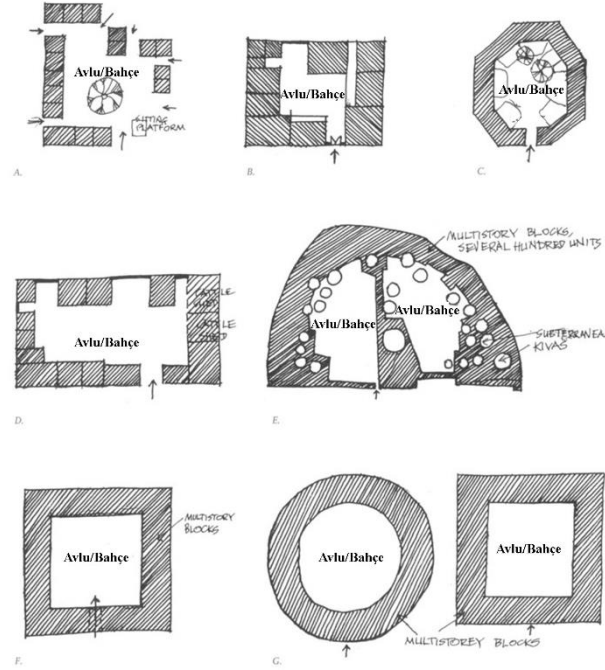
3.3.3 Doluluk – boşluk

Mekan hissiyatı, içinde bulunulan mekanın genel görüntüsünden ziyade mekanı deneyimleme ve mekan hakkında bilinç kazanılma durumudur (Hertzberger, 2000, p.17). Bu kazanım, mekan içerisinde gerçekleştirilen eylemler ile gerçekleşmektedir. Bu durum, konut ve yakın çevresi kapsamında ele alındığında yerleşim ölçeğinde; açık/kapalı sosyal mekanlar, peyzaj, otopark, çocuk oyun alanları, sirkülasyon alanları vb. mekanlar mevcutken konut birimi ölçeğinde; salon, mutfak, banyo, yatak odası, balkon/teraz, bahçe vb. mekanlar bulunmaktadır (Garip, 2010). Bu mekan ve alanların tamamı, içerisinde gerçekleşen eylemler ile anlam kazanmaktadır. Mekanların planlanması aşamasında çizgi ile hacimler/sınırlar oluşturulmakta olup, istenilen planlamaya göre doluluk ve boşluk ihtiyaçları bulunabilir. Paylaşımlı Konut’un az katlı ve avlulu/bahçeli örnekleri ele alındığında, doluluk-boşluk ilişkisi sosyal yaşam bakımından önemli bir role sahiptir. Paylaşımlı Konut’ta doluluk boşluk ilişkisi, resim disiplini üzerinden örneklendirilecek olursa; boş bir tuval üzerindeki lekeleri ve fırça darbelerini doluluk (kişisel mekan ve ortak iç/dış mekan), resmin algılanmasını sağlayan ve arka planı oluşturan tuvali ise boşluk (ortak dış mekan) olarak görmek mümkündür. Böylelikle Paylaşımlı Konut özelinde, doluluğun boşluk olmadan bir anlam ifade etmediği başka bir ifade ile kişisel mekan ve ortak iç mekanın, ortak dış mekan olmaksızın yeterli olamayacağı çıkarımı yapılabilir.

Paylaşımlı Konut’taki mekansal boşluklar, fonksiyonel boşluk olarak nitelendirilebilir. Ortak dış mekan olarak ele alınabilecek bu boşluklar, yalnızca pasif yeşil alan veya yaya

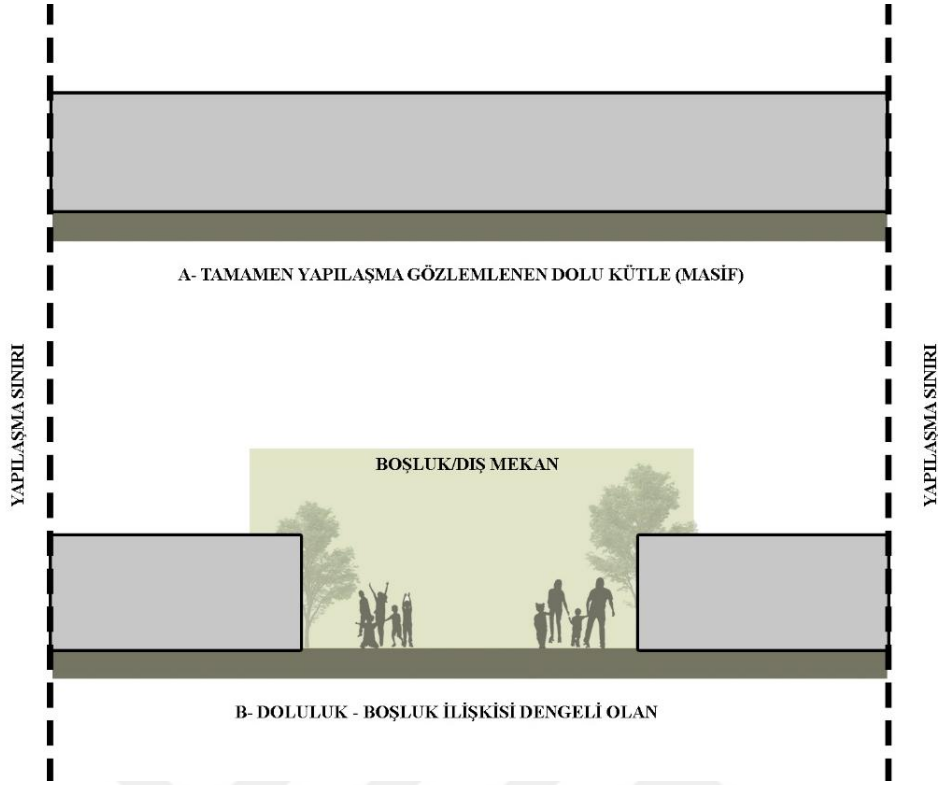
yolu olarak planlanmamakta aksine birden fazla ortak eyleme ve çeşitli organizasyonlara yer sahipliği yapabilecek şekilde planlanmaktadır. Böylelikle bu boşlukların sosyal ortamlar olduğu söylenebilir. Ancak Norberg-Schulz'a göre, sosyal olarak ifade edilen bir ortamın bütün etkinliklere/organizasyonlara uyması mümkün değildir (Schulz, 1968). Bu mekanların fonksiyonu ve kapsamı, Paylaşımlı Konut yerleşiminin mekansal ve topluluğunun demografik, kültürel ve sosyal nitelikleri ile sınırlanmaktadır.

Şekil 3.7.'de görüleceği üzere, mekânsal boşluk olarak tanımlanabilecek avlu, birçok ülkede ve yerleşim alanında gözlemlenebilmektedir (Rapoport, 2007). Avlulu yaklaşımlar, tek konutlu veya birden fazla konut birimine sahip yerleşim alanlarında, iklimsel koşullar nedeniyle tercih edilebileceği gibi sosyal yaşam kurgusuyla da yaygın bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

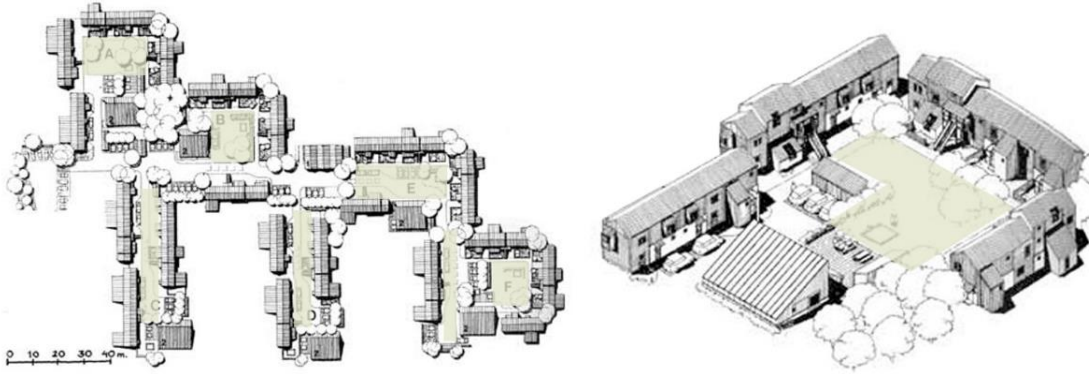


Şekil 3.7. Farklı yerleşim bölgelerinde avlulu yaklaşımlar; A)Yeni Delhi-Hindistan, B)Calcutta- Hindistan, C) Jamshedpur- Hindistan, D) Chhatera- Hindistan, E) Pueblo Bonito-ABD (New Mexico), F) Avruba tipi, G) Hekeng-Çin (Rapoport, 2007)

Paylaşımlı Konut kapsamında doluluk-boşluk ilişkisi, avlulu yaklaşım ile açıklanabilir. Yaratılan mekânsal boşluk, sosyal yaşamı destekleyici geçiş alanı olarak kabul edilebilir. Şekil 3.8.'de görülen diyagramda A örneği masif bir kütle, B örneği ise doluluk-boşluk dengesine sahip olan kütlelerden oluşmaktadır. Şekil 3.8. ve Şekil 3.9.'da görüleceği üzere planlamada yaratılan mekânsal boşluk, sosyal etkileşim için kullanıcılara fırsat sağlamaktadır.



Şekil 3.8 Doluluk-boşluk kavramının yerleşim alanına etkisi (Şekil yazar tarafından çizilmiştir)



Şekil 3.9. Hareskov topluluğu için planlanan Paylaşımlı Konut projesinin erken dönem eskizleri, doluluk-boşluk dengesi (McCamant & Durrett, 2011, p.42)

Sokak ve avlu algısı yaratılarak oluşan yerleşim alanlarında mahalle ve komşuluk yapısının, yaşam alanlarının sürdürülebilirliği açısından da pozitif etkilere sahip olduğu düşünülmekte olup, sosyal yaşamın kavramsal bileşenleriyle de ilişkilendirilebilmektedir. Bahsedilen, mekansal kavram (örneğin doluluk-boşluk) ve sosyal yaşamın kavramsal

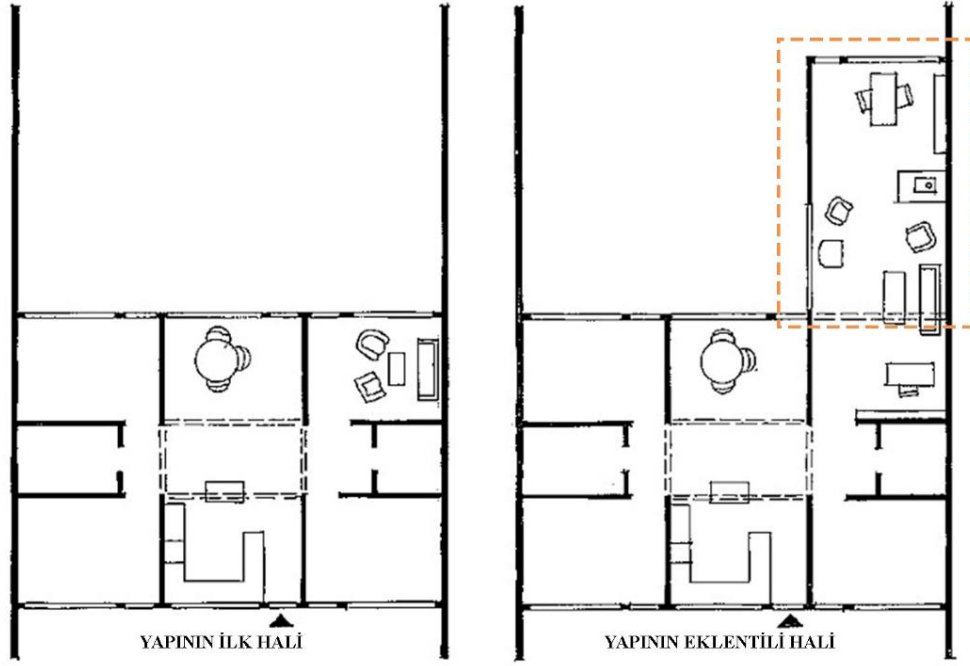
bileşenleri (örneğin katılım ve paylaşım) arasındaki yakınsama ilişkisi sonuç bölümünde matrisle ele alınmıştır.

3.3.4 Esneklik, gelişim ve dönüşüm

Toplum, özel fonksiyonlar bakımından, zaman içerisinde büyüme, gelişme ve dönüşmeye bağlı çeşitli organizasyonlar geliştirir (Yürekli, 1983; Cowan, 1964). Bu organizasyonların gelişimlerini tamamlamaları için eylemler gerekmektedir. Eylemler için mekan ihtiyacı söz konusuyken (Yürekli, 1983), mekanın büyümesi, gelişmesi ve dönüşmesi mimarlık disiplinde esneklik kavramı ile ilişkilidir.

Binanın/mekanın esnekliği yaşamın esnekliği ile başka bir ifade ile gelişime açık olması ile ilişkilidir. İhtiyaç duyulan organizasyon ve eylemler için, binanın/mekanın yeniden fonksiyon bakımından tanımlanması, bölümlere ayrılması veya eklenerek büyümesi durumu, yaşam biçimi ile yaşam alanının da esnek olduğu anlamına gelmektedir (Yürekli & Yürekli, 2005, p.52). Esneklik kavramı konut kapsamında ele alındığı takdirde, genellikle hane halkı sayısındaki artış ve azalış ile alakalı değişimler söz konusu olmaktadır. Vestbro (2009), konut tasarımının hane halkı sayısındaki artış ve azalışa uyum sağlaması gerektiğini ve bunun için planlamada farklı boyutlarda mekanların veya mekânsal boşlukların çözümlenmesinin esneklik açısından gereklilik olarak ifade etmektedir (Vestbro, 2009, p.140). Farklı birey ve ailelerin bir araya geldiği Paylaşımlı Konut toplulukları, sosyal ve kültürel açıdan çeşitli ihtiyaçlara sahiptir. Bu ihtiyaçlar da topluluğa yeni üyenin katılması, topluluktan üyenin ayrılması, konut ünitelerinin yeni fonksiyonlara sahip olma gereksinimi veya yeni sosyal organizasyonların geliştirilmesi amacıyla esnek tasarıma sahip olmalıdır (Giorgi, 2020). Paylaşımlı Konut örnekleri incelendiği takdirde, genel olarak sosyal yapısı ve komün yaşam tarzı ile ilişkili olarak Paylaşımlı Konut'un esnek ve gelişime müsait olduğu gözlemlenebilir.

Şekil 3.10.'da ele alınan Saettedammen projesinin konut ünitesi, ofis ihtiyacının ortaya çıkması neticesinde, kendi sınırları içinde kalarak ek bir hacim ile ev-ofise dönüşmektedir (McCamant & Durrett, 2011, p.270). Böylelikle konut mekanının esnek tasarlanması, kullanıcısının ihtiyaçları doğrultusunda gelişip dönüşebilmesi ile ihtiyaçlar ve istekler sürekli değişse dahi kullanıcıya sürdürülebilir bir yaşam alanı imkanı sunmaktadır.



Şekil 3.10. Paylaşımlı Konut ünitesinin, eklentiyle ev ofise gelişimi/dönüşümü
(McCamant & Durrett, 2011, p.270)

Paylaşımlı Konut'ta esneklik, gelişim ve dönüşüm yalnızca kişisel mekanda sınırlı olmayıp ortak mekanlardaki fonksiyon ve ihtiyaç değişiklikleri ya da aynı mekanın birden fazla fonksiyona sahip olması ile de ilişkilidir. Bu durum, ortak iç mekan içerisinde bulunan yemek salonunun aynı zamanda toplantı mekanı olarak kullanılması veya ortak dış mekan tanımına sahip terasın birden fazla ortak eylem için uygun bir mekan olarak tasarlanmasıyla da örneklendirilebilir (Resim 3.1.).



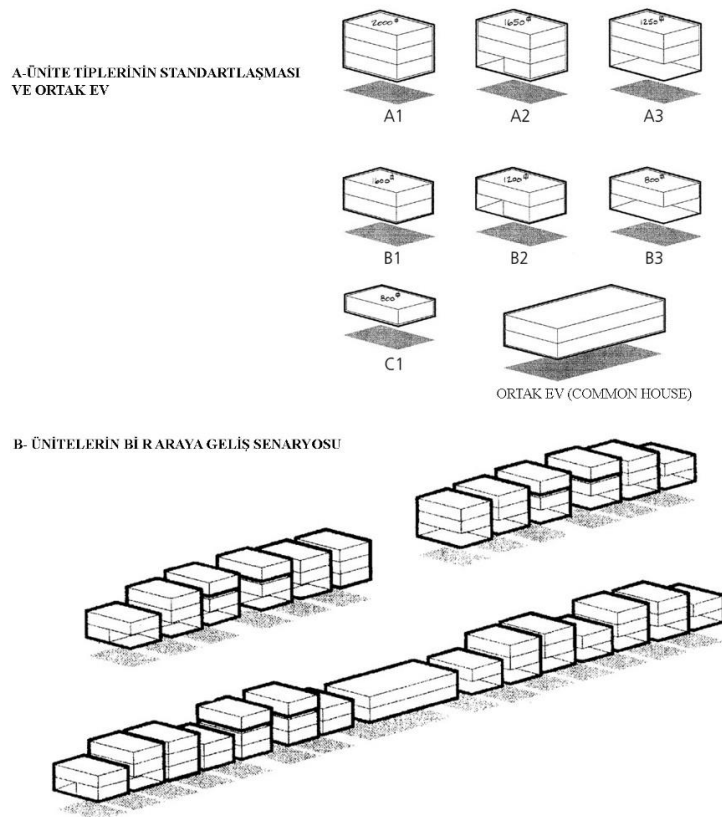
Resim 3.1. Terasın farklı fonksiyonlar için kullanımı, Frogson Paylaşımlı Konut projesi-California/ABD (McCamant & Durrett, 2011, p.110-114)

Böylelikle Paylaşımlı Konut'ta esneklik, gelişim ve dönüşüm hem fiziksel hem de işlevsel olarak ele alınabilmektedir. Bu durumun, planlama aşamasında doluluk-boşluk

ilişkisinin topluluğun bireysel/ortak eylem ve mevcut/olası ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yaklaşılmasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir.

3.3.5 Standartlaşma ve çeşitlilik

Standartlaşma ve çeşitlilik, kavramsal olarak her ne kadar birbirlerine karşıt anlam taşıdığı düşünülse de, kesin bir şekilde birbirlerinden ayrı kavramlar değildir. Bunun sebebi, standartlaşma ile çeşitlilik sunulabileceği ile alakalıdır. Paylaşımlı Konut'ta konut üniteleri (kişisel mekan), mevcut veya olası kullanıcı tiplerine göre gruplandırılarak benzer hacimlerde çözümlenmektedir. Bu gruplamalar kullanıcıların özel ihtiyaçlarından ziyade temel ihtiyaçlara (oda sayısı gibi) göre yapılmaktadır. Çünkü Paylaşımlı Konut'ta kişisel mekan, belirli mekânsal organizasyonun getirmiş olduğu temel standartlarla biçimlenmektedir. Şekil 3.11.'de görüleceği üzere benzer form ve farklı oda sayısına sahip konut üniteleri, kullanıcıların temel ihtiyaçlarına göre standartlaşıp çeşitlilik sunmaktadır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.142-146).



Şekil 3.11. Standartlaştırılan konut ünitelerinin bir araya geliş senaryosu/önerisi
(ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.141-142)

Paylaşımlı Konut'un tasarım sürecinde, planlamaya genellikle konut ünitelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ihtiyaçlara uygun alternatif yaklaşımların arayışı ile

başlanmaktadır (McCamant & Durrett, 2011, p.270). Standartlaşma ile çeşitlilik, başka bir ifade ile konutların kullanıcı gruplarına göre optimize edilmesi, imalatların azalması (kaba yapı, tesisat vb.) sonucunda kazanılan ekonomik avantaj ile erişilebilir (affordable) hale gelmektedir. Standartlaşma ile çeşitliliğin sunmuş olduğu bir başka olumlu durum, konut ünitelerinin form, cephe vd. nitelikler bakımından benzer olması ve üniteye özel tasarımın/isteklerin olmaması neticesinde, sosyal yaşam içerisindeki düzende, konut ünite sahipleri arasında herhangi bir hiyerarşik düzenin olmamasıdır. Bunlara ek olarak biçimlenişte standartlaşma, modüler bir yaklaşım olarak ele alındığı takdirde, konutların gelecek ihtiyaçları için esnek ve gelişime açık bir model olarak kabul edilebilir.

3.3.6 İnsan ölçeği

Konut mekanı ve yakın çevresinin biçimlenişi bakımından ölçek, insani sebeplere göre şekillenmektedir (Alexander, 1977). Bu sebepler insanın mekan içerisinde gerçekleştireceği eylemler, bu eylemlere ilişkin tefrişat/vitrifiye gruplarının boyutları ve dolayısıyla insan ölçüleri ile ilişkidir. Mekan içerisinde insanın konforlu bir şekilde vakit geçirmesi ve ihtiyaçlarını karşılaması mimarlık disiplini açısından önemli bir husus olarak görülmektedir. Konut kapsamında insan ölçeği ele alındığı takdirde, x-y-z eksenleri ile oluşan hacmin (konut ve/ya mekan) veya alanın (yarı-açık alan) insan ölçeğine uygun olması durumu, kullanıcıların kendini bulunduğu mekana ait hissetmesi ve bunun neticesinde güvenli bir ortamda olduğu düşüncesini ön plana çıkarmaktadır.

Paylaşımlı Konut, insan ölçeği bakımından değerlendirildiğinde; az katlı olması ve doluluk boşluk oranının dengeli olması bakımından bireyin kendini güvende hissedeceği ve bulunduğu mekana/alana aidiyet duyacağı bir konut modeli olarak değerlendirilebilir. Mahalle-sokak kapsamında, insan ölçeği bakımından Paylaşımlı Konut ele alındığında, bireyin göz hizasından mevcut görüş açısı ile gökyüzünü görebilmesi de hem fiziki mekan hem de sosyal mekan için önemli bir etken olarak kabul edilebilir. Resim 3.2.'de örnek olarak ele alınan Marmalade Lane projesi olup, cephe renkleri ile birbirinden ayrılan konut üniteleri ölçek bakımından değerlendirildiğinde hafif bir hacim olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum, mevcut şekildeki sokak üzerindeki sosyal düzen ile de ilişkilendirilebilir. Sokaktaki etkileşimler, kullanıcıların zemin kotuna yakın olması, böylelikle bu alanın kullanılabilir ve güvenli bir mekan haline dönüşmesi neticesinde gelişmektedir.



Resim 3.2. Marmalade Lane, Paylaşımlı Konut örneği, Cambridge-Bileşik Krallık (Url-1)

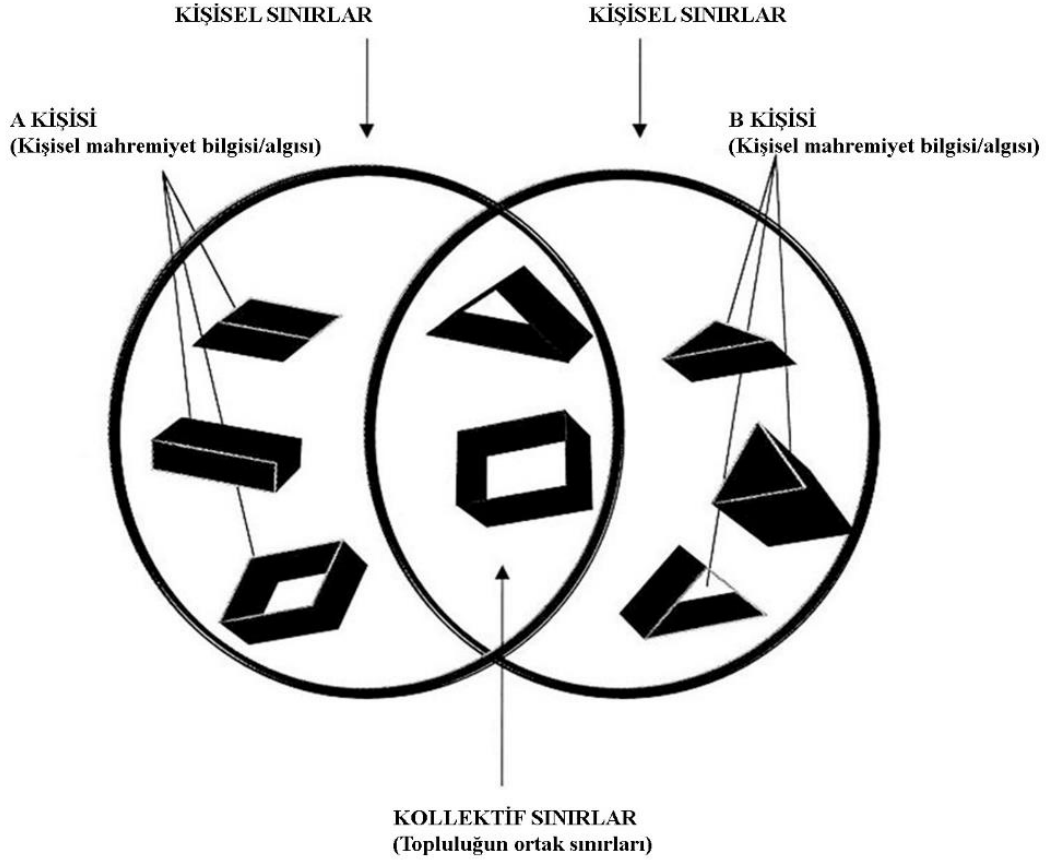
Bunlara ek olarak, bireylerin güçlü zemin ilişkileri üretkenlik ve faydacılık kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Bu ilişki, topluluk içindeki bireylerin bahçede sebze üretmesi, mevsimsel hazırlık yapması vb. kolektif eylemlerle açıklanabilir.

3.3.7 Geçirgenlik ve mahremiyet

Geçirgenlik, yaşam alanlarında kolektif sınırların oluşturulması sonrasında, mekanların füzyon ve difüzyon (iç-dış sirkülasyonu) mekanizması olarak tanımlanabilir. Geçirgenliği kontrol eden sınırlar, yaşam alanındaki topluluğun sahip olduğu sosyal-kültürel norm ve bilgilerden meydana gelmektedir (Petronio, 2002, p.99). Geçirgenlik konut mekanı kapsamında ele alındığında birimden bütüne sırası ile birey-aile-topluluk ve oda-konut-konut yakın çevresi olarak ele alınabilir. Lefebvre'ye (2014) göre, bütün içerisinde sınırlar ile ayrılan mekanlar belirlidir ve belirli olan mekanlar kişi ve eylemleri kabul eder veya reddeder (Lefebvre, 2014, p.123).

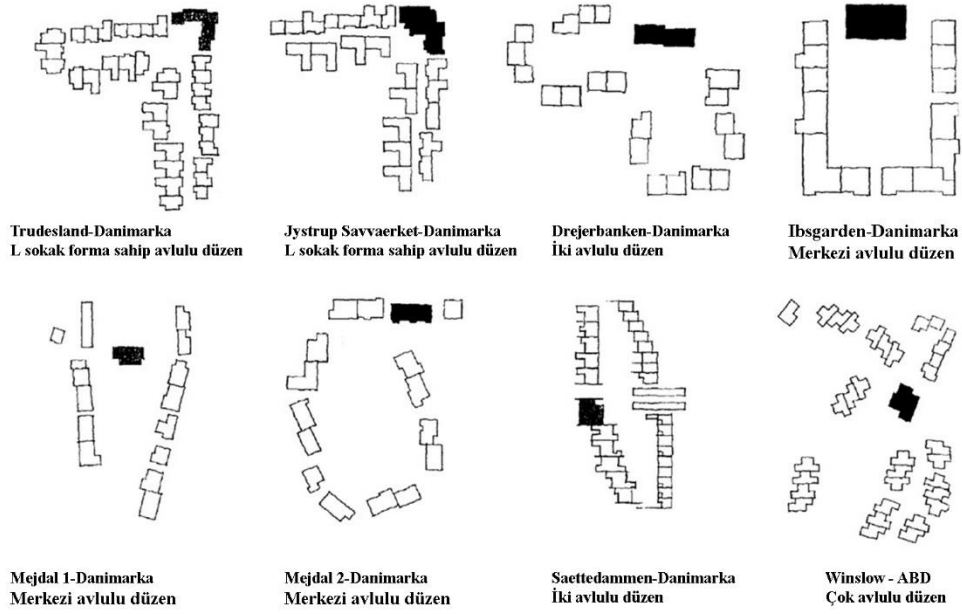
Mahremiyet insan için önemli bir ihtiyaçtır (Pederson, 1997). Mahremiyete ilişkin kültürel değerler ve bilgiler sosyal etkileşimi düzenler. Mahremiyetin hem sosyal hem de mekânsal boyutları bulunmaktadır. Bir yerleşim alanındaki konutlar arası ve konut içerisindeki odalar arası mekansal ilişkiler, işlev ile beraberinde mahremiyet kavramı ile şekillenmektedir. Birey ve/veya aileler, sosyal etkileşim kurmak istediği kişilerle uygun mekanlarda bir araya gelir, etkileşim kurmak istemediklerinden ise geçirgenliğin sınırları ile kaçınır ve mahremiyetini korur (Merry, 1987). Geçirgenlik ve mahremiyetin

oluşturduğu sınırlar yalnızca kişisel olmayıp aynı zamanda kolektif sınırlarda olabilir. Şekil 3.12.'de kişisel sınırlar ve bu kişilerin oluşturmuş olduğu kolektif sınırlar şematize edilmiştir (Petronio, 2002, p.7).



Şekil 3.12. Sınır tipleri, kişisel ve kolektif (Petronio, 2002, p.7'den düzenlenmiştir)

Paylaşımlı Konut'ta geçirgenlik ve mahremiyet, mekanların işlevsel olarak birbirlerinden ayrışmasıyla, gerek kişisel mekan ihtiyacı gerekse sosyal yaşamı destekleyecek ortak mekanlarla düzenlenmektedir. ScottHanson & ScottHanson (2005)'e göre paylaşımlı konut, mahremiyetten ödün vermeksizin arzu edilen seviyede düzenli sosyal etkileşimi desteklemektedir. Paylaşımlı Konut modelinde ortak mekan, bireylerin kişisel alanlarındaki geçirgenliği koruyarak mahremiyet sunmaktadır. Konut üniteleri tamamen kişisel alan olarak işlev görmekte olup, kolektif eylemler ve planlanan sosyal faaliyetler ortak mekanda veyahut mevsim ve eylem için uygunsa ortak dış mekanda gerçekleşmektedir. Bu durum, Şekil 3.13.'de görüleceği üzere Paylaşımlı Konutlar'da ortak mekan ve avlu çevresinde kümelenme merkezli yerleşimlere sebebiyet vermektedir. Avlulu düzen sayesinde, yerleşim alanı içerisindeki kişisel mekan olan konut üniteleri, ortak mekan ve dış mekan; dışa kapalı başka bir ifade ile belirli bir alan olarak tanımlanmaktadır.



Şekil 3.13 Avlulu Paylaşımlı Konut örnekleri, ortak mekan düzenlemeleri (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.159)

Bunlara ek olarak Paylaşımlı Konut'taki dışa kapalılık, kapalı site olarak dilimize çevrilen gated community örneklerinde olduğu gibi duvar veya tel-çit benzeri fiziksel ayrıcılar ile sağlanmamaktadır, mekân ve alanların planlama aşamasında mekânsal düzen ve tanımlamalar kazanması neticesinde belirlenmektedir. Böylelikle, kontrol edilen ve belirli olan bu alanlar kullanıcıları için güvenli alan olarak kabul görmektedir.

3.4 Türk Evi'nin Tarihsel Gelişimi

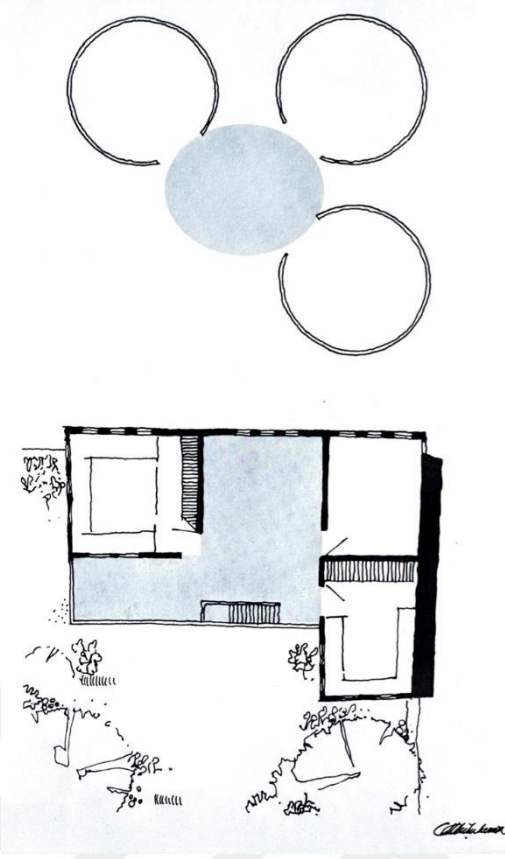
Türkiye'nin geleneksel evleri için kullanılan ve tarihi Anadolu coğrafyasında 15. yüzyıla dayanan "Türk Evi" terimi (Eldem, 1954), Osmanlı döneminin gerek tarihi gerekse coğrafi kapsamının geniş olması sebebinden ötürü hangi evlerin Türk Evi olduğu konusunda kesin bir sınıflandırma olmamakla beraber kullanılmaktadır (Özbil, 2002; Orhun, 1995, p.276). Türk Evi başlığı altında yapılan literatür taramaları sonucunda birden fazla tanıma rastlamak mümkündür. Bunlardan bazıları;

- *Türk Evi* (Eldem, 1954; Bektaş, 2007; Yürekli & Yürekli, 2005),
- *Türk Hayatlı Evi* (Kuban, 1995),
- *Geleneksel Türk Evi* (Küçükerman, 1985; Bozkurt & Altınçekiç, 2013; Yürekli, 2018;),
- *Anadolu Geleneksel Türk Evi* (Küçükerman & Güner, 1995),
- *Osmanlı Evleri* (Arel, 1982) olarak sıralanmaktadır.

Tanımsal farklılıkların sebebi, yapılan çalışmaların ele alınış yöntem-biçimlerinin çeşitli olması ve farklı disiplinlerin bu konuyla ilgili yaklaşımlarının bulunması ile açıklanabilir. Bu farklılıkların yalnızca Türk Evi ile ilgili olmadığı, Üstün'ün (2018) aktardığı üzere, “Tarih boyunca, Türk topluluklarının geniş alanlara yayılmaları, yer değiştirmeleri, değişik etnik gruplarla birlikte yaşamaları, değişik din ve kültürlerle karşılaşmaları nedeniyle, Türk kültürünün tarihi kaynakları hakkında çelişkili görüşler bulunmaktadır.” İfadesine dayandırılarak Türk kültürüyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Türk Evi, Osmanlı Devleti döneminde ilk olarak eski tabir ile Rumeli ve Anadolu bölgelerinde daha sonrasında Balkanlara kadar uzanan bir bölgede varlığını sürdürmüştür (Eldem, 1954, p.11; Bektaş, 2007, p.31). Kuban'a (1995) göre, Türk Evi genel olarak orta Anadolu coğrafyasında gözlemlenmekte olup, dönemin farklı bölgelerindeki geleneksel konutlar Türk Evi kategorisine dahil edilmemekte, ve bu geleneksel konutlar Türk Evi tipolojisine kıyas ile yöresel kalmaktadır. Ancak karşıt görüş olarak, Eldem (1954) İstanbul'da bulunan aynı döneme ait birçok konut üzerinde, Türk Evi başlığı altında plansal çalışmalar ve sınıflandırmalar yapmıştır. Kuban'ın (1995) belirttiği üzere Orta Anadolu platosunu çevreleyen ve balkanlara uzanan bölgede gözlemlenen, yalın bir dile sahip geleneksel konutlar Türk Evi olarak değerlendirilmektedir. Bu görüş İstanbul'da bulunan dönem yapılarının, gerek mekânsal dağılımlarındaki karışıklığı gerekse cephe ve biçimlenişlerinin yalınlıktan uzak olması nedeniyle Türk Evi'nin gelişimsel bağlamından uzak olduğuna işaret etmektedir.

Türk Evi kavramının kökenini göçebelik dönemine dayandıran, Asya Türk'lerinin Anadolu'ya gelip yerleşik hayata geçmesi neticesinde ortaya çıktığı görüşleri de mevcuttur. Asya bölgesi steplerinin, yaşamsal faaliyetler için elverişsiz olması ve bu sebeple sürekli yer değiştirme ihtiyacı duyan Türkler, Anadolu'ya göç ile bu toprakların yerleşik hayata uygun olduğuna kanaat getirip yerleşik hayata geçmiştir. Böylelikle yaşam alanı çadır olan toplumda mekan kavramı ortaya çıkmıştır. Tüm yaşamsal faaliyetlere yer sahipliği olan çadır yerini, Küçükerman & Güner'in (1995, p.18) deyimi ile yoğunlaştırılmış yaşam alanı olan Türk Evi'ndeki Oda mekanına bırakmıştır (Küçükerman, 1985, p.27). Bu durum, Şekil 3.14.'te görüleceği üzere, çadırlı yaşam düzeni ile Türk Evi'ndeki odaların bir araya geliş biçimi bakımından kıyas edildiğinde benzerlik göstermektedir.



Şekil 3.14. Çadırılı yaşam düzeninin, Türk Evi'ndeki odalar ile (yoğunlaştırılmış yaşam alanları) ortak mekan bakımından kıyas ve benzerliği (Küçükerman & Güner, 1995, p.46)

Türk Evi ile alakalı yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, her ne kadar farklı tanımlar ve görüşler bulunsa dahi Türk Evi'nin, Anadolu'dan balkanlara uzanan bölge içerisinde kalan gerek tarihsel gerek mimari karakteristik (plansal, tipolojik/morfolojik, yapım teknikleri ve malzeme nitelikleri) bakımından birbirleri ile büyük ölçüde benzerlik gösteren geleneksel konutlar için Türk Evi'nin şemsiye kavram olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

3.5 Türk Evi'nde Sosyal Yaşam

Türk Evi'nin geçmişten süre gelen kullanıcı yapısıyla, sosyo-demografik olarak ikili bir tanım kazanmıştır; sosyal birim olarak aile mimari olarak konut birimi ile eşleşmektedir. Bu eşleşme, birey-aile-mahalle ve oda-konut-sokak ilişkileri ile genişletilebilir (Asatekin, 2005). Türk Evi'nde biçimleniş, biçime göre değil, ortak ve sosyal yaşamın geçtiği hayat ve sofanın konumu dikkate alınarak gerçekleşmektedir (Bektaş, 2007, p.121). Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, Türk Evi'nde müşterek yaşamın, ortak mekanlar (hayat, sofa, avlu, eyvan vb.) aracılığıyla sürdürülebilmesinden kaynaklanmaktadır (Resim 3.3.). Asatekin (2005), bu mekanları çok işlevli mekanlar şeklinde

tanımlamaktadır. Bu mekanlar ile ilişkili eylemler ve mekânsal organizasyonlar, Türk Evi'nde yaşayan ailenin ekonomik durumu, sosyal statüsü ve geçim için sürdürdüğü uğraşlar ile bağlantılı bir şekilde şekillenmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

- Avluda sebze yetiştirmek,
- Ahırda hayvan yetiştirmek,
- Avluda odun depolamak,
- Tarım ile uğraş mevcut ise giriş kat veya bodrumda depolama alanı bulundurmak,
- Hayat, sofa veya avluda yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, mevsimsel hazırlık yapmak,
- Misafirler için ayrı oda rezerv olarak bulundurmak,
- Ailenin tüm bireylerinin hayat, sofa veya avluda bir araya gelmesi ve ortak işlerin yapılması,
- Çocukların avlu veya hayatta oyun oynaması,
- Komşuların yardımlaşma amacıyla hayat ve avluda bir araya gelişi (Asatekin, 2005).



Resim 3.3. Ortak mekanda kolektif biçimde halı dokuyan kadınlar (Küçükerman & Güner, 1995)

Türk Evi'ndeki "geleneksel aile yaşamında bireyler arasında yoğun ilişkiler ağı ile kuvvetli tinsel bağlantıları kurulmuştur. Bu ise, geleneksel konutta bireylerin hep birlikte vakitlerini geçirmelerine olanak sağlayan, ortak yaşanan mekan kavramı tarafından sağlanmaktadır" (Kutlu, 1999). Türk Evi'ndeki ortak mekanlar, gerek günlük olağan akış içerisindeki birçok eyleme yer sahipliği yapabilmesi gerekse rekreasyonel (çocuk ve yetişkinler için) bir alan olarak işlev sağlayabilmesi bakımından sosyal etkileşim alanıdır (Bozkurt & Altınçekiç, 2013). Günlük hayat içerisindeki zamanın önemli bir bölümünün bu mekanlarda geçiyor olması da, Türk Evi'ndeki sosyal yaşamın önemini vurgulamaktadır.

Türk Evi'nde yaşayan geleneksel Türk ailelerinin sosyal yapısı dört temel kavram etrafında gelişmektedir. Bunlar; komün yaşam, yüksek sosyal etkileşim, sosyal bağlılık, paylaşım ve destek kavramlarıdır. Konunun daha detaylı anlaşılması için anahtar kelimeler ile genişletilen bu kavramlar, aşağıda sıralanmaktadır.

- Komün yaşam: işbirliği, iş bölümü, geniş aile-çekirdek aile,
- Yüksek sosyal etkileşim: aile içi ve komşular arası planlı etkileşim,
- Sosyal bağlılık: içe dönük yaşam, aidiyet,
- Paylaşım ve destek: yaşamın kolaylaşması, optimal koşullara adaptasyon (Çerşil, 2021).

Komün yaşam biçimindeki kolaylıklar ve avantajların yanı sıra, bireylerin kendini gerçekleştirmesi için ihtiyaç duyduğu sosyal yaşam (Maslow, 1943), Türk Evi'nin yaşamsal pratiklerinin merkezinde yer almaktadır. Yaklaşık olarak beş/altı asır boyunca varlığını sürdüren Türk Evi (Eldem, 1954), sosyal yaşam pratiklerinin anlaşılması bakımından önemli potansiyel taşımaktadır. Sosyal yaşam pratikleri için gerekli olan mekânsal organizasyonlar ve mekânsal nitelik, ilişki ve kompozisyonlar da bu potansiyele ulaşma bakımından öneme sahiptir. Bu sebeple, bu bölümün devamında Türk Evi'ndeki sosyal yaşam, mekânsal özellikler çevresinde irdelenecektir.

3.6 Türk Evi'ndeki Sosyal Yaşamın Mekana Dair Kavramlarla İrdelenmesi

Geleneksel konutlarda, belirli bir kültürün ve toplum yapısının, çevresel olanakları kendi ihtiyaçları doğrultusunda nasıl kullandıkları ve kendi yakın çevrelerini kültürel ve gereksinim bakımından nasıl biçimlendirdikleri görülmektedir (Kutlu, 1999). Geleneksel konut, belirli bir kültürün geliştirdiği kavramsal ve pek tabi mekânsal bir model olarak

kabul görmektedir (Rapoport, 1979). Konut'un biçimsel ve mekânsal gelişiminde, belirleyiciler toplum ve toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarıdır (Rapoport, 1969, p.47).

Geleneksel bir konut modeli olarak kabul edilen Türk Evi, Türk ailesinin asırlar boyu sürdürmüş olduğu yaşam kültürü ve gereksinimlerine uygun form, plan ve mekânsal organizasyona sahip bir konut tipidir (Kuban, 1975). Bu sebeple, yaşam biçimi ile nesnel mekan arasında bir uyum, davranış-mekan ilişkisi bulunmaktadır (Turgut, 1990).

Türk Evi, bağımsız yaşam alanı olarak görülen ve otağ'dan türediği bilinen odaların bir araya gelmesi ve ortak mekan çevresinde dizilimi sonucunda meydana gelmiştir. Konut içerisinde bağımsız bir mekan olan odalar, birlikleri ile bütünü oluşturmaktadır (Cansever, 1994). Oda ile otağ işlevsel olarak, çok fonksiyonlu olması ve biçimleniş bakımından benzerlikler taşımaktadır (Cansever, 2002).

Bektaş'a (2007) göre, Türk Evi'nin oluşum ilkelerini betimsel/kavramsal olarak aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir.

- Yaşama, doğaya ve çevre koşullarına uygunluk
- Gerçekçilik, akılcılık
- İçten dışa çözüm
- İç-dış uyumu (Yaşam biçiminin mekana yansıması)
- Tutumsallık
- Yapım yöntemlerinde kolaylık
- Ölçek (İnsan ölçeği ile yapı ölçeğinin ilişkisi)
- Esneklik (Bektaş, 2007, p.31-41).

Ünügür'e (1992) göre Türk Evi'nin biçimlenişi, tarihsel süreç boyunca kalıplaşmış mekân düzenlemelerine bağlı olarak gerçekleşmiş ve beş ilke ile karakterize olmuştur;

- Bağımsız mekan
- Soyut çevre
- İç dönlük – dışa kapalılık
- Orta(k) mekan
- Tekrarlanabilir çekirdek birimi/oda (Ünügür, 1992).

Türk Evi ile alakalı birden fazla sınıflandırma, değerlendirme ve okuma çalışmaları bulunmaktadır. Asatekin'e (2005) göre Türk Evi'nin sınıflandırması, üç ana başlıkta yapılabilmektedir. Bunlar; plan tiplerine göre, yapım teknikleri ve yapı malzemesine göre, plan tipolojilerinin coğrafi dağılımına göre sınıflandırılmaktadır. İlk kategoride bulunan plan tiplerine göre sınıflandırma, Eldem'in (1954) Türk Evi plan tipleri ile alakalı en kapsamlı çalışma olarak kabul edilen çalışması üzerinedir. Özbil'in (2002) ifadesiyle, Eldem'in (1954) plan tipolojileri ile alakalı eşit derecede önem sahibi olan kavram sosyal örgütlenme (mekânsal organizasyonda) kavramıdır. Çünkü sosyal örgütlenme, hangi tipolojinin ortaya çıkacağını ve gelişeceğini belirlemektedir. Eldem Türk Evi plan tipolojileri çalışmasında planimetrik analiz üzerine yoğunlaşmaktadır ancak Eldem'in tipolojilerin bağlı olduğu sosyal yapılanmanın da farkında olduğu düşünülmektedir.

Yürekli & Yürekli (2005), Türk Evi'nin okumasını/değerlendirmesini plan, kesit, kütle, malzeme, biçimleniş ve evrensel mimarlık kavramları ile ele almaktadır. Mimarlık disiplini bakımından, Türk Evi'ndeki sosyal yaşamı tek başına ele almanın veya sadece mekansal niteliklerin, nesnel mekanın değerlendirilmesinde/tespit edilmesinde tek başına yeterli olmayacağı kanaatine varılmıştır. Böylelikle, Türk Evi'ndeki sosyal yaşamın mekansal özellikler üzerinden irdelenmesi gerekmektedir.

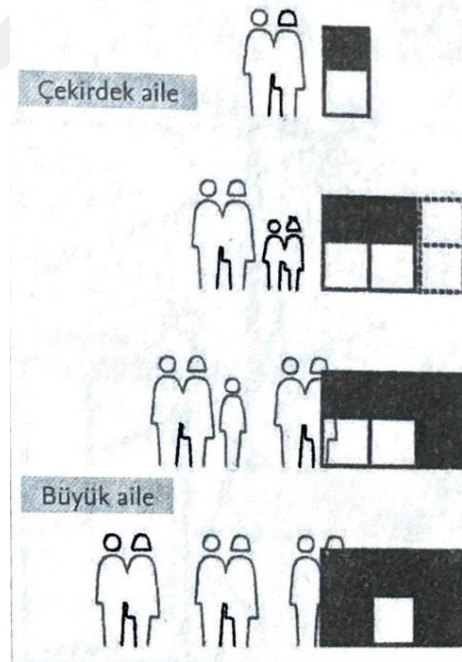
Paylaşımlı Konut ve Türk Evi için ortak olarak ele alınan ve aşağıda sıralanan kavramlarla, konunun daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

- **Mekansal örgütlenme** (Rapoport, 1983; Rapoport, 1990, p.179; Meltzer, 2000; Ching, 2002, p.197-206; Rapoport, 2007, Rapoport, 2013, p.9),
- **Form ve işlev** (Schulz, 1968, p.131; Rapoport, 1969, p.46-54; Küçükerman, 1985; Kuban, 1973, p.11-28; Meltzer, 2000; Ching, 2002, p.197; Yürekli & Yürekli, 2005, p.42; Saatçioğlu, 2011),
- **Doluluk – boşluk** (Rapoport, 1969, p.55; Ching, 2002, p.103; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; Durrett, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.240),
- **Esneklik, gelişim ve dönüşüm** (Yürekli & Yürekli, 2005, p.52; Bektaş, 2007, p.121; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.98),
- **Standartlaşma ve çeşitlilik** (Yürekli & Yürekli, 2005, p.56; Bektaş, 2007, p.145; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.142),
- **İnsan ölçeği** (Kuban, 1973, p.61; Ching, 2002, p.344-346; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; ScottHanson& ScottHanson, 2005, p.99; Bektaş, 2007, p.40),

- **Geçirgenlik ve mahremiyet** (Kuban, 1995, p.150; Yürekli & Yürekli, 2005, p.46; Bektaş, 2007, p.39; McCamant & Durrett, 2011, p.240).

3.6.1 Mekansal örgütlenme

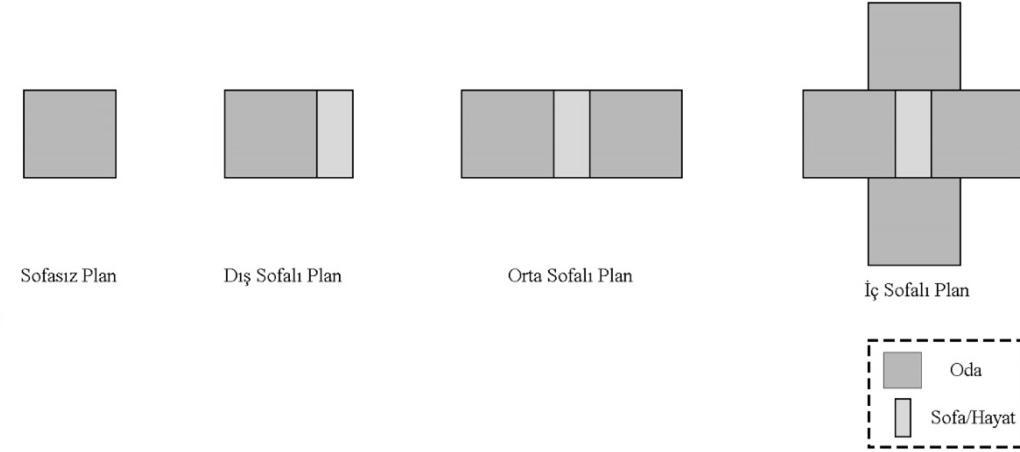
Türk Evi'nde mahremiyetin ön planda olduğu, içe dönük/dışa kapalı bir yaşam biçimi mevcuttur (Küçükerman, 1985, p.45). Bahsedilen içe dönüklük ve dışa kapalılık, Şekil 3.15.'te görüleceği üzere, çekirdek ailelerin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu büyük ailenin (Bektaş, 2007, p.41) ve dolayısıyla büyük ailenin yaşam mekanı olan Türk Evi'nin mekansal örgütlenmesine etki etmektedir. Türk Evi, birden fazla çekirdek ailenin yaşadığı büyük aile olarak ele alındığı takdirde, mekansal örgütlenme iki şekilde değerlendirilebilir. İlk olarak Türk Evi içerisindeki odaların sofa, hayat, avlu ve birbirleri ile olan iç ilişkisi, ikinci olarak da Türk Evi'ni bir bütün olarak kabul ederek sokak/mahalle ile olan dış ilişkisi öne çıkmaktadır. Bu nedenle, Türk Evi'nin plan tipolojilerini teşkil eden oda dizilimlerinin, hangi mekansal örgütlenme tipleri ile ilişkili olduğuna değinildikten sonra, Türk Evi'ndeki mekansal örgütlenme dış ilişkiler bağlamında ele alınacaktır.



Şekil 3.15. Türk Evi'nin çekirdek aileden büyük aileye gelişimi (Bektaş, 2007, p.41)

Eldem (1954), Türk Evi plan tipleri sınıflandırmasını, sofa durum ve tiplerine göre dört kategoride değerlendirmekte ve sınıflandırmaktadır. Bu plan tipolojileri, Eldem'in deyimi ile inkişaf derecesine göre başka bir ifade ile gelişmişlik düzeyine göre sıralanmaktadır (Şekil 3.16.). Bunlar;

- Sofasız plan (tipolojilerin en ham/basit hali olarak kabul edilir),
- Dış sofalı plan,
- İç sofalı plan,
- Orta sofalı plan tipi olarak ele alınmaktadır (Eldem, 1954, p.24).



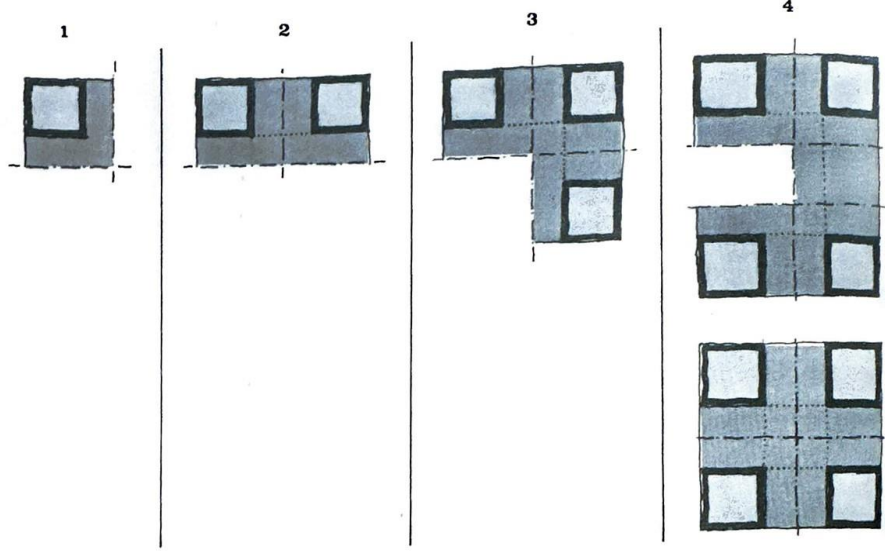
Şekil 3.16. Türk Evi plan tipoloji örnekleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Türk Evi'ndeki iki mekan arasındaki ilişki, Ching'in (2002) sınıflandırmasına göre, komşu mekanlar ve ortak bir mekanla (sofa/hayat) bağlanan mekanlar kategorisinde yer almaktadır. Türk Evi'ndeki mekansal örgütlenme, Ching'in (2002) sınıflandırmasına göre, genellikle merkezi örgütlenme, çizgisel örgütlenme ve kümelenmiş örgütlenme biçimlerinde gözlemlenmektedir. Eldem'in (1954) plan tipolojileri ve Ching'in (2002) mekansal örgütlenme biçimleri birbirleriyle karşılaştırıldığında, aşağıda sıralandığı şekilde benzerlikler açığa çıkmaktadır:

- Sofasız plan tipi-çizgisel örgütlenme,
- Dış sofalı plan tipi-çizgisel örgütlenme,
- İç sofalı plan tipi-merkezi örgütlenme,
- Orta sofalı plan tipi-kümelenmiş örgütlenme.

Küçükerman'a (1985) göre, Şekil 3.17.'de görüleceği üzere, Türk Evi'nin mekânsal gelişimi ve dolayısıyla biçimlenişi birer yaşam birimi/ünitesi olan odalardan meydana gelmektedir. Konut'un sofa (ortak iç mekan) odağına çeşitli örgütlenme biçimleri ile tek üniteliden dört üniteliye gelişimi, ailenin yaşantısındaki gelişim ile ilişkilendirilmektedir. Tek üniteli (oda) dahi olsa konut olarak kabul edilmesinin sebebi, Türk Evi'ndeki odaların yoğunlaştırılmış yaşam alanı olmalarıdır. Çekirdek ailenin yaşamsal

faaliyetlerinin önemli bir bölümünü oda içerisinde gerçekleştirmesi bakımından, Küçükerman & Güner (1995, p.18) oda mekanına “yoğunlaştırılmış yaşam alanı” ifadesini kullanmaktadır. Böylelikle, Türk Evi’nin birden fazla aileye (çekirdek) ev sahipliği yapması ve iç ilişkileri bakımından, Türk Evi sosyal bir konut olarak kabul edilebilir.



Şekil 3.17. Türk Evi’nin mekânsal gelişimi ve ortak mekan ilişkileri (Küçükerman, 1985, p.66)

Türk Evi’nde mekânsal örgütlenme iç ve dış olmak üzere iki kısımda değerlendirildiği takdirde, iç ilişkilerde üç mekânsal tanım ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlar aynı zamanda Paylaşımlı Konut modelindeki mekânsal tanımlarla eşleşmekte ve karşılık gelmektedir. Bunlar, kişisel mekan olarak oda, ortak mekan olarak sofa/hayat, dış mekan olarak avlu şeklinde sıralanmaktadır. Mekânsal tanımlar fiziki sınırlardan türemekte, fiziki sınırlar ise mahremiyet ve karşıt olarak sosyallikten meydana gelmektedir. Kişisel mekan olan oda, çekirdek ailenin veyahut aile bireyinin fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemleri gerçekleştirdiği mekandır. Bu mekan içerisinde mahremiyet ön planda olup, ortak mekana yani sofaya veyahut kat durumuna göre değişkenlik gösterip dış mekana yani avluya açılabilir. Kişisel mekanın direkt olarak sokağa açıldığı örnek, yapılan incelemeler dahilinde, gözlemlenmemiştir. Bu durum yine mahremiyet ve geçirgenlik ile ilişkilendirilebilir. Ortak mekan olan sofa, kapalı veya dış sofa ise yarı açık olabilmektedir. Sofa yalnızca bir sirkülasyon mekanı değil, aynı zamanda bireylerin ortak eylemleri bir arada gerçekleştirdiği çok işlevli bir mekandır. Bu eylemler, sofa düzenine göre değişkenlik göstermektedir. Aynı zamanda sofa, kişisel mekan ile dış mekan

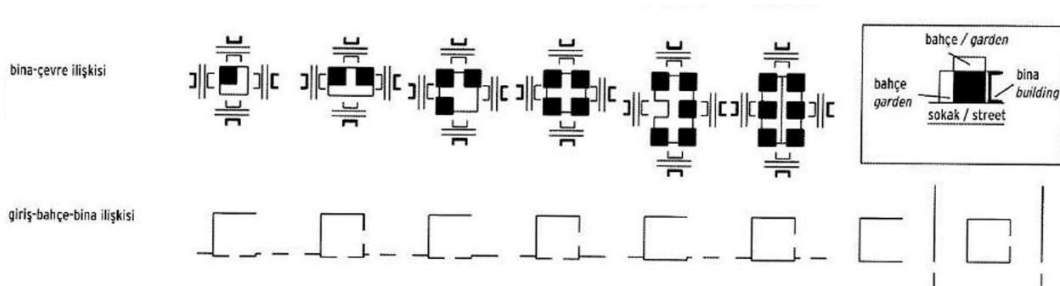
arasındaki bir geçiş alanıdır. Dış mekan olan avlu, yerleşim planına göre değişkenlik göstermesi ile beraberinde, genellikle sokak ile konut arasında tanımlı bir alan oluşturmaktadır. Bu alan, hane halkı ile yabancı arasında hem fiziki hem de sosyal bir sınır olarak kabul edilebilir. Dış mekan iklim ve yerleşim planına göre değişkenlik gösterme ile beraberinde, hane halkının mevsimsel hazırlık, yemek pişirme ve yeme, komşularla veya hane halkı ile buluşma, çocuklar için oyun oynama, depolama ve yardımlaşma ihtiyaçlarına yer sahipliği yapmaktadır.

Türk Evi'nde mekansal örgütlenme bina-çevre ilişkisi kapsamında, konut ve sokak/mahalle sınırı ile dış ilişki bakımından ele alındığında; Şekil 3.16.'da görülen Yürekli & Yürekli, (2005)'in Türk Evi üzerine yapmış oluğu gözlem ve yorumlar büyük öneme sahiptir. Bina-çevre ilişkisi ve giriş-bahçe ilişkisi şeklinde ele alınan yerleşim örnekleri çeşitli tiplere sahip olabilmektedir (Yürekli & Yürekli, 2005, p.18). Şekil 3.18. üzerindeki bina-çevre ilişkisi tipleri okuması aşağıda verildiği şekildedir.

- Yapıyı bahçenin çevrelediği, bahçeyi ise sokakların çevrelediği tek odalı (üniteli), iki odalı ve çok odalı tipler,
- Yapıyı ve avluyu, bahçe ve akabinde sokağın çevrelediği tip,
- Yapının bir tarafı bitişik diğer yanı ve arkası bahçe olup yapı kütesinin sokak istikametinde konumlandığı tip gözlemlenmektedir.

Şekil 3.18. üzerindeki giriş-bahçe-bina ilişkisi tipleri okuması aşağıda verildiği şekilde sıralanmaktadır.

- Yapıya ve avluya ayrı girişi olan tip,
- Yapıya, avluya ve avludan yapıya ayrı girişi olan tip,
- Yalnızca yapıya veya yalnızca avluya ve avludan yapıya giriş olan tip,
- Sokaktan çekme mesafesi olan yapıya, avludan girişi olan tip gözlemlenmektedir.



Şekil 3.18. Türk Evi'nde bina-çevre ve giriş-bahçe-bina ilişkileri (Yürekli & Yürekli, 2005, p.18)

Türk Evi'nde mekansal örgütlenme iç ve dış olmak üzere değerlendirildiğinde, hane halkının iç düzeni mekansal örgütlenme üzerinden açık bir şekilde okunabilmektedir. Dış ilişki bakımından, sokak ve diğer mevcut yapılar ile ilişkisi, ailenin sosyal-demografik yapısı ve belki de en öne çıkan ölçüt olarak geçirgenlik ve mahremiyet kavramları önem kazanmaktadır. Mekansal tanımların gelişimi de mahremiyetle beraber, ailenin-ailelerin bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve günlük rutin eylemleri için gerekli olan organizasyon ile ilişkilendirilebilir. Genel bir değerlendirme yapılması durumunda Türk Evi'ndeki mekansal örgütlenme, Küçükerman'ın (1985) ifadesiyle, içe dönük-dışa kapalı bir yaşam biçimine ortam sağlamaktadır. Ancak dışa kapalı olması durumu, iç ilişkilerdeki sosyal dinamikler nedeniyle Türk Evi'ni sosyal bir konut olmaktan uzaklaştırmamaktadır.

3.6.2 Form ve işlev

Kuban (1973) form ve işlevle alakalı, “Toplum olarak örgütlenmiş olan insanların karşılıklı ilişkilerinin gerektirdiği eylemler, yapı gereksiniminin niteliğini belirlemektedir. Toplum kültürünün kendine özgü nitelikleri, yapı biçimlenmesini, niceliksel gereksinimlerin ötesinde, saptayıcı, önemli bir etmendir” ifadesini kullanmaktadır (Kuban, 1973, p.20).

Türk Evi tasarımı ile alakalı önemli hususlardan birisi, içten dışa çözümlenmesi ve dolayısıyla içten dışa doğru gelişmesidir (Bektaş, 2007, p.38). Dolayısıyla form fonksiyonu/işlevi takip etmektedir. Burkut'a (2014) göre, Türk Evi'nde planlamayı yönlendiren başlıca etken ihtiyaçtır, bu ihtiyaçların mekânsal organizasyon ile karşılanması neticesinde form/biçim meydana gelmektedir (Burdut, 2014). Bu nedenle Türk Evi'nin form oluşumu, biçimsel yaklaşımlardan ziyade rasyonel yaklaşımlara dayanmaktadır. Ayrıca her binanın bir formu olabileceği gibi, birden fazla binanın (Türk Evi'ndeki odanın) bir araya gelmesi ile de form oluşabileceğini aktaran Saatçioğlu'nun (2011) biçimleniş değerlendirmesindeki kavramlara göre, Türk Evi'nin nihai formu ele alındığında, genellikle benzer basit kütlelerin düzenli tekrarları ile oluştuğundan basit ve düzenlidir.

Eldem'in (1954) plan tipolojilerini değerlendiren Özbil (2002), Türk Evi formasyonundaki kompozisyon prensiplerini; tekrarlı, modüler, aksiyal (simetri) ve modern yapısal niteliklere (hafiflik-yalınlık) sahip olduğunu ifade etmektedir (Özbil, 2002). Genellikle simetrik düzene sahip olan Türk Evi örnekleri İstanbul'da

gözlemlenirken, diğer nitelikler hem İstanbul hem de Anadolu'da yer alan Türk Evi örneklerinde okunabilmektedir.

Kutlu'a (1999) göre, Türk Evi'nde değişik plan tipleri ve mimari formasyonların ortaya çıkmasına yol açan bazı etkenler vardır, bu etkenler fiziki ve sosyal olarak iki grup altında ele almak mümkündür. Fiziki etkenler;

- Arsa büyüklüğü, konumu, sokak veya komşu parsel ile olan ilişkisi,
- Yapı için arzu edilen yönelim,
- İhtiyaç duyulan oda sayısı,
- İklim ve malzeme koşulları olarak sıralanmaktadır (Kutlu, 1999).

Sosyal etkenler ise, aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır (Kutlu, 1999).

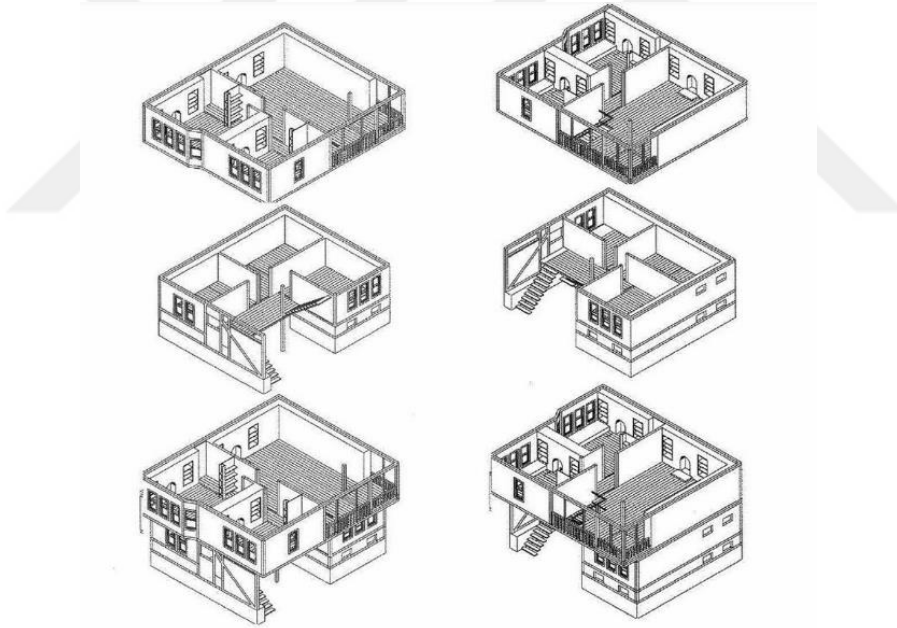
- Evin iç yaşamındaki günlük rutin işler (özellikle kadın rolü gerektiren),
- Ailenin geçim için yapmış olduğu uğraş ve ekonomik yapısı,
- Hane halkının mevcut ve potansiyel büyüklüğü,
- Ailenin iç ve dış ile arzu ettiği sosyal etkileşim düzeyi

Türk Evi ile alakalı genel kabul gören form-işlev ilişkisi, mekânsal organizasyon kavramını öne çıkarmaktadır. Mekansal organizasyonu anlayabilmek de, yaşam biçimi ve kurgusunu okuyabilmek ile ilişkilidir. Bu nedenle Türk Evi'ndeki mekan kurgusu ele alınmalıdır.

Genellikle iki katlı olan Türk Evi'nde (Kutlu, 1999), giriş/zemin katı ve esas kat bulunmaktadır. Hizmet katında merdiven, bazı örneklerde kışlık katı, depo, ahır, samanlık veya taşlık gibi mahaller gözlemlenebilmektedir. Esas kat olarak ifade edilen odaların bulunduğu kat olup, en üst katta/kotta yer almaktadır (Eldem, 1954). İklim koşullarına göre değişkenlik göstermekle beraber, avlu-bahçe kullanımı yaygın olup evin önemli bir mekanı olarak değerlendirilir ve çok işlevlidir. Kutlu'ya (1999) göre, bazı örneklerde odaların yazlık ve kışlık kullanımları da mevcuttur. Kuban'dan (1982) aktaran Kutlu'ya (1999) göre, odalar kareye yakın dörtgen formu olup, alt katta arsa veya sokak istikametine göre yerleşimden ötürü çaplık (yamukluk) varsa bile esas katta odalar çıkıntılar ile yine ortogonal forma sahip olacak şekilde düzenlenmektedir. Odaların duvarlarında nişler bulunmakta olup, bu nişler ocak, yüklük(ler), gusülhane kullanılmaktadır (Kutlu, 1999). Çekirdek aile için çok amaçlı olan odalar; uyuma, yemek

yeme, oturma, yıkanma, depolama gibi işlevlere sahip olup (Bayır vd. 1992), yine çok amaçlı ortak mekan olan sofa/hayat etrafında veya kenarında kümelenmektedir (Küçükerman, 1995, p.71).

Mekan organizasyonu ile alakalı yukarıda verilen bilgilerin, Şekil 3.19.'da görüleceği üzere (Kömürcüoğlu, 1966; Yürekli & Yürekli, 2005, p.28), patlatılmış perspektif üzerinden incelenmesi daha açıklayıcı olacaktır. Üç kattan oluşan Türk Evi şemasında, alt kat hizmet katı ve üst kat odaların (kişisel mekan) bulunduğu esas kat iken birde bazen misafir odası veya oturma odası olarak kullanılabilen ara kat gözlemlenmektedir. Esas katta bulunan hayatla (ortak mekan) bağlantılı odalarda ocak ve yüklük nişleri bulunurken ara katta bulunmamaktadır. En alt kotta bulunan hizmet katında bulunan mekanların küçük ebatlı cephe açıklıklarına (bant pencere) sahip olması durumu, depolama vb. işlevler için kullanıldığına işaret etmektedir. Konutun bütünü ve odalar, plansal düzlemde incelendiğinde kareye yakın dörtgen forma sahip oldukları gözlemlenmektedir.



Şekil 3.19. Türk Evi'nde dikey süreklilik, aynı yapı için iki farklı noktadan alınan patlatılmış perspektif (Yürekli & Yürekli, 2005, p.28; Kömürcüoğlu, 1966'dan aktarıldığı üzere)

Türk Evi, ortak kabul gören betimsel ve biçimsel veriler kapsamında değerlendirildiğinde, formun işleve bağlı geliştiği gözlemlenmektedir. İşlevin ise, Türk Evi'ndeki içe dönük sosyal yaşam biçimi ve dışa kapalı mahremiyet düzenine uygun ihtiyaçlar neticesinde nesnel bir dışavurum-tezahür (expression) olduğu kanaatine varılmıştır.

3.6.3 Doluluk - boşluk

Yapı kavramsal olarak değerlendirildiği takdirde, canlıyı sınırları yatay ve düşey içerisine alan ve onu evrensel boşluktan ayıran bir hacim olarak betimlenebilir. Belirli bir hacim tanımlaması, yapı kavramının nesnel sınırlarını öne çıkarmaktadır. Hacmi tanımlayan nesnel sınırlar ise, canlının hacim içerisindeki eylemlerinden türemekte olup bu da eylemsel sınırları (mekânsal tanımlar) meydana getirmektedir. Böylelikle hacim/yapı tanım değiştirerek mekan ifadesini kazanmaktadır. Mimari mekanın tanımı, yalnızca biçimsel veya yalnızca eylemsel olarak yapılamaz. Bu sebeple mimarlık disiplininde bir mekanın tanımının yapılabilmesi, ancak biçimsel ve eylemsel belirleyicilerinin beraber ele alınabilmesi ile mümkün olabilir (Kuban, 1973, p.14-15).

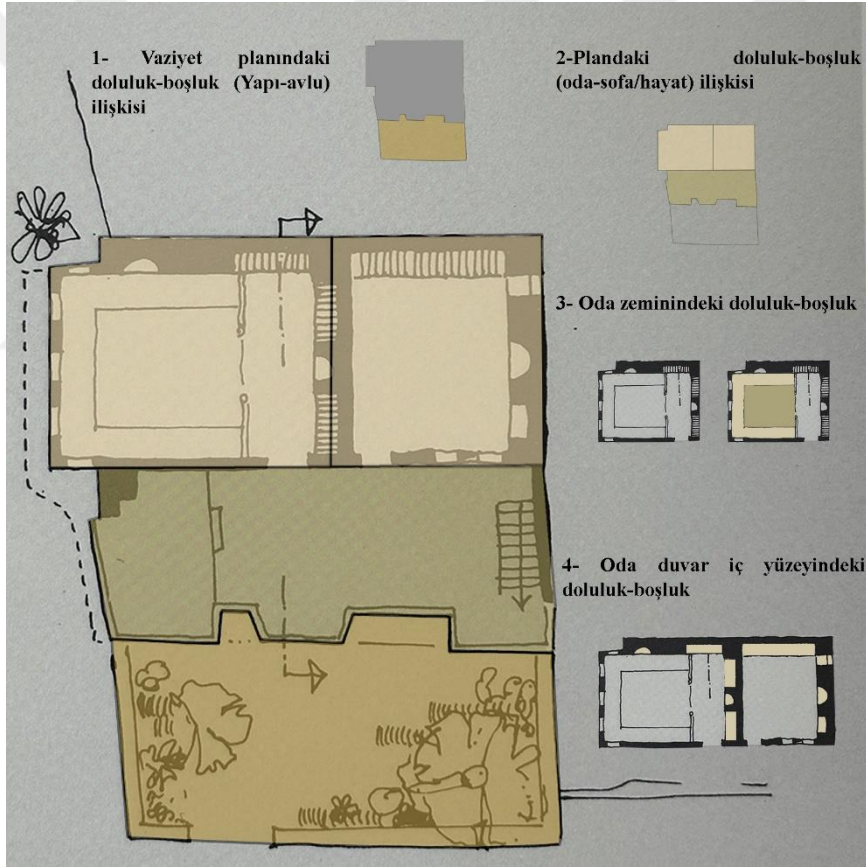
Mekan kurgusu, birbirlerinin karşısı olan doluluk-boşluk kavramlarının birlikteliği ile gelişmektedir. Bu birliktelik, belirleyici sınırların oluşturduğu mekanda iç ve dış tanımlarını oluşturmaktadır. Sınırların belirlenmesi de; ayırıcı, düzenleyici, bölücü, koruyucu, kapsayıcı olabilmektedir tüm bunlar ihtiyaç duyulan hareket, eylem ve mahremiyet seviyesi ile ilişkilendirilebilir (Burkut, 2014).

Türk Evi'ndeki içe dönük/dışa kapalı normlar mahremiyet kavramıyla bütünleşerek, konut mekanındaki doluluk-boşluk ilişkisini ortaya çıkarmaktadır (Kutlu, 1999). Buna ek olarak Türk Evi, yarı-kapalı ve kapalı mekanların ikilemi temelinde şekillenmektedir (Kuban, 1995). Bu da konut mekanındaki doluluk-boşluk ilişkisine dayanmaktadır.

Türk Evi'ni meydana getiren temel elemanlar oda, sofa ve avludur (Kömürcüoğlu, 1966). Kapalı mekan niteliğinde olan odanın sofa (kapalı), hayat (yarı-açık) veya avlu (açık) etrafında kümelenmesi veya dizilmesi, Türk Evi biçimlenişinin önemli bir özelliği olarak ortak kabul görmektedir. Bu durum da doluluk-boşluk kompozisyonu ile ilişkilidir. Ortak mekan niteliğindeki çok işlevli sofa veya hayat bir mekânsal boşluk olarak kabul edildiğinde, diğer kapalı hacimlerin birbirleri ile ilişkisini ve sirkülasyonunu güçlendirmektedir.

Türk Evi'ndeki doluluk-boşluk ilişkisi ele alındığında Şekil 3.20.'de ele alındığı üzere (Küçükerman & Güner, 1995, p.62), farklı şekillerde değerlendirebilmek mümkündür. Bunlar sırasıyla; vaziyet planındaki, plandaki, oda zeminindeki ve oda duvar iç yüzeyindeki doluluk boşluk ilişkileridir. Vaziyet planındaki doluluk boşluk ilişkisi yapıyla avlu arasında kurgulanan planlamaya işaret etmektedir. Bu ölçekte avlu,

kullanıcıların ağırlıklı olarak sosyal ihtiyaçlarını (çeşitli kolektif eylemler) karşıladığı mekandır. Plan ölçeğindeki doluluk boşluk ilişkisi, sosyal yaşamı destekleyen oda ile sofa/hayat mekanları üzerinedir. Kuban'ın (1995) aktardığı üzere oturma, yemek yeme, uyuma ve yıkanma gibi birden çok işleve sahip olan oda mekanının duvar çeperinde yer alan sedirlerin orta kısmının boş bırakılması, ve o anki ihtiyaç duyulan eyleme göre bu boşluğun kullanılması durumu da, oda zeminindeki doluluk-boşluk ilişkisi ile açıklanabilir (Kuban, 1995). Oda duvar iç yüzeylerindeki doluluk boşluk, duvar boşluklarının (nişlerin) yüklük ve/veya gusülhane olarak kullanmasıdır. Bunlara ek olarak, cephe boşluklarının, alt katta olan hizmet katında mahremiyet dolayısıyla (sokağa veya avluya cephe alınıyorsa), esas kattaki cephe boşluklarına kıyasla çok daha küçük olması durumu da doluluk-boşluk ilişkisi olarak ele alınabilmektedir.



Şekil 3.20. Türk Evi'nde yapısal kuruluş ve çevre ilişkilerinin plan düzlemindeki görünüşü (Küçükerman & Güner, 1995, p.62)

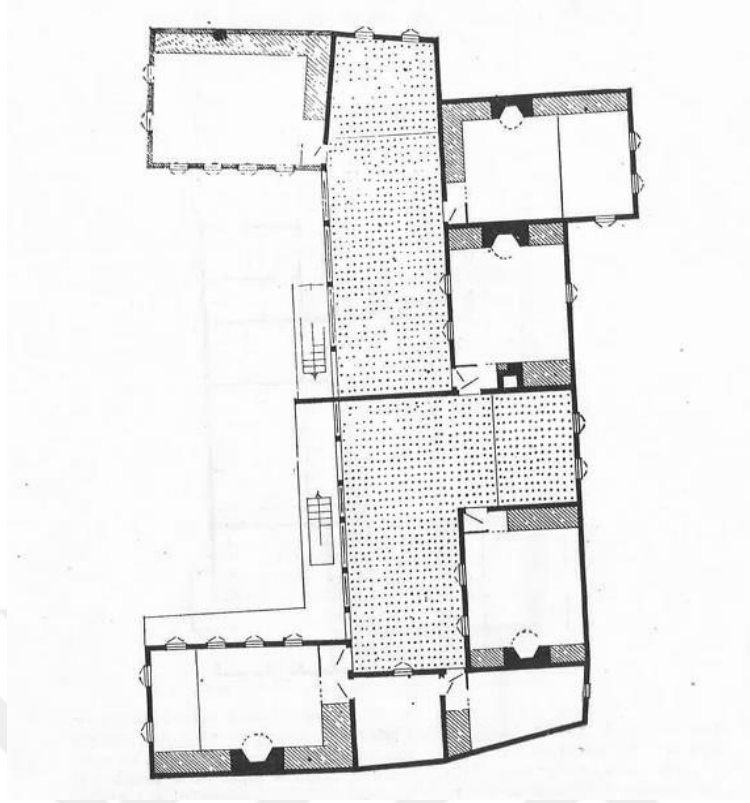
Türk Evi'ndeki doluluk-boşluk ilişkileri ailenin sosyal, demografik, kültürel yapısı, mahremiyet düzeyi ve yaşam biçimi ile ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda kişisel, ortak iç mekan ve ortak dış mekan olarak tanımlanan sırasıyla oda, sofa-hayat ve avlunun çok işlevli kullanılıyor olması durumunun da doluluk-boşluk kompozisyonunun önemini ortaya koymaktadır.

3.6.4 Esneklik, gelişim ve dönüşüm

Üstün (2018) Türk Evi mekan kurgusundaki tasarım bütünlüğü ile alakalı çalışmasında “Yaşamın gerektirdiği her türlü eyleme, zamansal değişimlere imkan tanıyan aynı zamanda az ve öz materyalle sonsuz çeşitlilikte çözümlenebilme esnekliği taşıyan niceliğin değil niteliğin önemli olduğu konutlar çağdaş konuta kaynaklık edebilir mi” sorusu ile Türk Evi mekan kurgusuna atıfta bulunmaktadır. Tasarımcının/uygulayıcının, kullanıcı ihtiyacı ve yaşam biçimine uygun şekilde biçimlenen Türk Evi, mekan kurgusu bakımından esnek olup gelişim ve dönüşüme açıktır (Üstün, 2018).

Türk Evi esneklik, gelişim ve dönüşüm kavramları ile değerlendirildiğinde iki şekilde yaklaşmak mümkündür. Bunlardan ilki, fiziki olarak gelişim ve dönüşüme uygun olmak ikincisi ise bir mekanın birden fazla işleve sahip olup, farklı eylemler için dönüşebilmesidir. Türk Evi’ndeki bu nitelikleri; Cansever (1994) uyabilirlik, Bektaş (2007) esneklik, (Yürekli & Yürekli, 2005, p.52) esneklik, uyabilirlik ve yaşam tarzı, gelişim ve dönüşüm, Küçükerman (1991) tutumluluk (mekânsal esneklik) olarak ele almaktadır.

Türk Evi’ndeki esneklik, gelişim ve dönüşüm ilk olarak fiziki şekilde değerlendirildiğinde, ihtiyaçların değişiminden daha çok ailenin demografik yapısındaki değişim ile ilişkilidir. Çünkü Türk yaşam biçimi ve Ünügür’e (1992) göre Türk Evi biçimlenişi kalıplaşmıştır. Çekirdek ailelerden meydana gelen geniş aile yapısındaki demografik artışlar, bunlar bekar çocuğun evlenmesi veya doğum ile nüfus sayısının artması vb., yeni oda ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Türk Evi’ndeki fiziki esneklik tam olarak bu noktada; eklemleme ile büyüme önem kazanmaktadır. Odanın ilave edilebilmesi durumu bu noktada esnekliği ifade ederken, aynı zamanda Bektaş’a (2007) göre bölünebilme de esnekliği ifade etmektedir (Bektaş, 2007, p.41). Türk Evi’ndeki sofa ve hayat gibi ortak mekanların varlığı, oda eklemeye/bölmeye uygun ortam sağlamaktadır. Şekil 3.21.’de görüleceği üzere dış sofalı plan tipolojisine sahip olan Türk Evi, bölme duvarın sofa eksenini ikiye ayırması ile U plan tipinden L plan tipine evrilmekte olup ayrı merdivenlere sahip olduğundan iki ayrı konut gibi hizmet edebilmektedir (Eldem, 1954, p.153). Yani esneklik, gelişim ve dönüşüm kavramı fiziksel olarak ele alındığında gerek büyüyebilme gerekse bölünerek çoğalma durumu göz önünde bulundurulmalıdır.



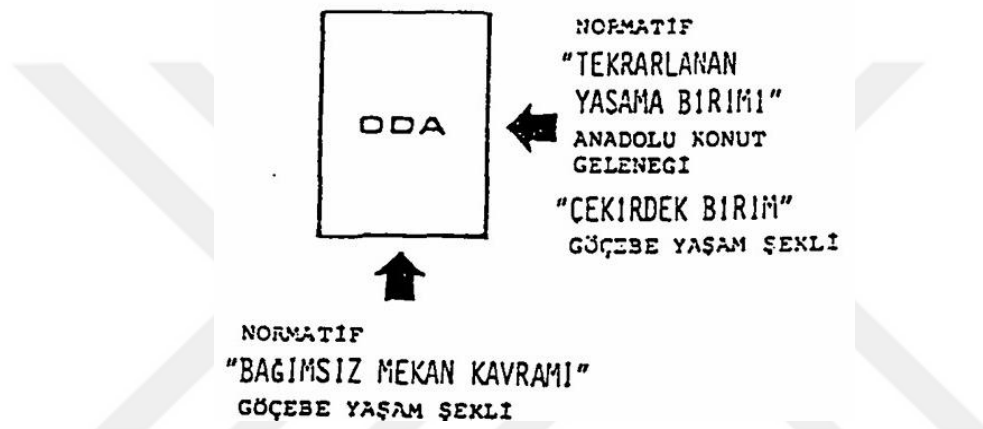
Şekil 3.18. İki bölümlü dış sofalı Türk Evi plan örneği, Köprülüler konağı-Vezirköprü (Eldem, 1954, p.153)

İkinci yaklaşım, Kömürcüoğlu'na (1966) göre Türk Evi'ni oluşturan temel eleman olan mekanların, yani oda, sofa ve avlu mekanlarının çok işlevli olması ile ilişkilidir. Bu mekanların kendi içlerinde bir çok farklı işleve sahip olması durumu, kullanım esnekliğidir (Burkut, 2014). Küçükerman (1991) esnekliği, oda ve mekanların ihtiyaç duyulan eyleme göre işlev değiştirmesini, Türk Evi'ni dayandırdığı çadır ve göçebelik dönemi ile ilişkilendirmektedir (Küçükerman, 1991, p.73-74). Bahsedilen çok işlevlilik durumu, “form ve işlev” ve “doluluk-boşluk” alt başlıklarında ele alındığından bu bölümde tekrar edilmeyecektir ancak yine de esneklik, gelişim ve dönüşüm ile doğrudan ilişkilidir.

Türk Evi'ndeki esneklik, gelişim ve dönüşüm kavramları, yukarıdaki tüm görüş/yaklaşımlarla beraber ele alındığında, sosyal strüktürün ve yaşam biçiminin mekandaki önemli bir yansıması ortaya çıkmaktadır. Evin hane halkı sayısı ile büyümesi veya bölünmesi, mekanın ailenin ihtiyacına göre dönüşmesi tüm konut modellerinde rastlanılan yüzeysel bir konu değildir. Ayrıca Eldem'e (1954) göre gelişimi 15. yüzyıla dayanan Türk Evi konut modelinin 20-21. yüzyıla kadar kullanılması ve süregelmesi durumu da esneklik, gelişim ve dönüşüm ile ilişkilendirilmektedir.

3.6.5 Standartlaşma ve çeşitlilik

Geçmişten günümüze insanlık sayısız gereksinimler için minimum standartlar belirlemiştir. Standartların belirlenmesi, uzun kullanım süreçleri neticesinde kendiliğinden ortaya çıkarak gerçekleşmiş olsa da, daha sonrasındaki bilimsel araştırmalar yoluyla desteklenmiştir (Kuban, 1973, p.22). Türk Evi’ndeki standartlaşma ve çeşitlilikte, normların zaman içerisinde kalıplaşarak standart haline gelmesi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Şekil 3.22.’de Kutlu’nun da (1999) ele aldığı ve Ünügür’ün (1992) Türk Evi mekan düzenleme ilkeleri içerisinde oda için “tekrarlanabilir çekirdek birimi” tanımı, standartlaşmaya atıfta bulunmaktadır (Ünügür, 1992).



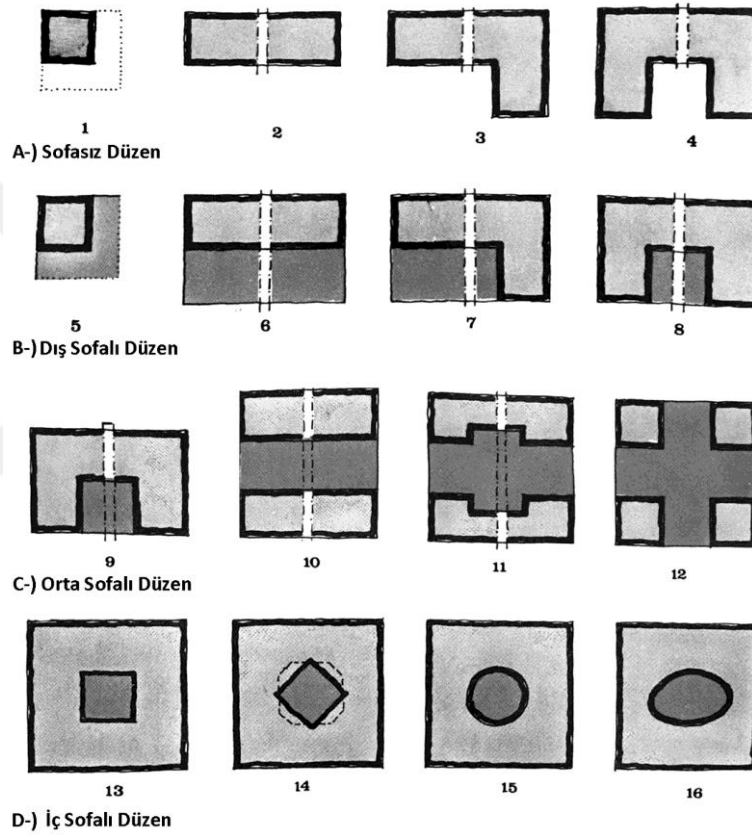
Şekil 3.19. Tekrarlanabilir yaşam/çekirdek birimi olarak oda (Kutlu,1999; Ünügür, 1979)

Türk Evi’nin esas kat planında odalar bakımından modüler sisteme sahiptir. Oda mekanı boyutlarının birbirlerine çok benzer olması da, tekrarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Odaların standartlaşması; oda sayısı, odaların bir araya geliş biçimi ve ilişkisi (sofa düzeni), evlerin sokak-avlu veya bitişik nizamla oluşturduğu farklı kütle kompozisyonları da çeşitlilik sağlamaktadır. Standartlaşma ve çeşitlilik, Türk Evi’nin çok önemli bir özelliği olarak kabul görmektedir (Yürekli & Yürekli, 2005 p.56).

Türk Evi’nde gözlemlenen odaların standartlaşması ve bir araya geliş biçimlerinden ötürü çeşitlilik sağlaması durumu, Bektaş’a (2007) göre oda mekanının (kişisel mekan) tek başına bir hane olarak vazife görebilmesi ve ayrıca birden fazla odalı konutlarda servis/hizmet alanlarının (ortak mekan) konut içerisindeki tüm oda mekanlarına hizmet ediyor olmasından kaynaklanmaktadır (Bektaş, 2007, p.121). Bu durum, yine oda-sofa ilişkilerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Özbil, sofa mekanı için; “ortak dağıtım (sirkülasyon-servis) mekanı, ancak aynı zamanda sosyal yapılandırma merkezi” ifadesini

kullanılmaktadır (Özbil, 2002). Bu ifadeyle, Türk Evi'ndeki mekanın, sosyal yaşam ile ilişkisi bir kez daha vurgulanmaktadır.

Türk Evi'ndeki standartlaşma ve çeşitlilik konusu, sofa düzenleri üzerinden kolaylıkla okunabilmektedir. Şekil 3.23.'te görüleceği üzere, Türk Evi'nin en yalın hali olan sofasız düzende oda, aynı zamanda tek başına ev olan, standartlaşmış çekirdek mekandır (Küçükerman, 1991, p.102-103). Aynı/benzer ölçü ve işlevli modül olarak oda mekanının tekrarı, çeşitli sofa düzenleri meydana gelmektedir. Bu çeşitlilikte, ailenin sosyal, kültürel ve demografik ihtiyacı ile beraber gelişmektedir.



Şekil 3.20. Türk Evi'ndeki sofa düzeninde, standartlaşma ve çeşitlilik (Küçükerman, 1991, p.102-103)

3.6.6 İnsan ölçeği

“Mimarlık eleştirisinin en çok kullanılan sözcüklerinden ikisi, ölçü ve orandır. Bunun bir nedeni bu kavramların daha kolay tanımlanabilmesidir. Ölçü, genellikle, insanın kendi ölçüleriyle beraber değerlendirilen bir olgudur. Yapıların her şeyden önce, içlerinde yaşayan insanlarla orantılı olarak meydana gelmeleri gerekir. Yapının insana göre büyüklüğü kuşkusuz işlevin gereksinimlerine bağlı olarak, doğru gerçekleşmediği zaman, bazen fiziksel, bazen psikolojik rahatsızlıklara neden olur. Dar bir koridor, basık bir

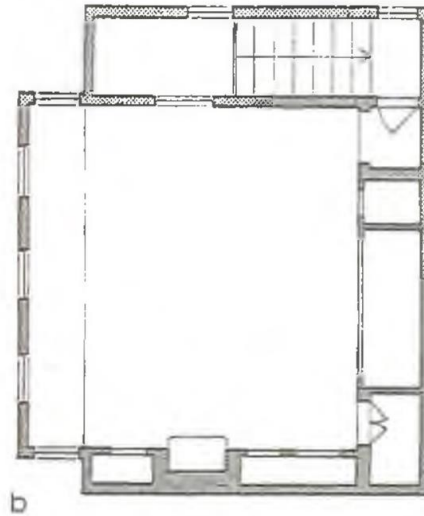
tavan, uçsuz bucaksız bir salon, ölçüleriyle insanın psikolojik yapısında olumsuz etkiler uyandırırılar” (Kuban, 1973, p.61).

Türk Evi’nin asırlar boyu devam eden gelişim sürecinde çevresel-toplumsal koşullarla şekillenen işlevsel ihtiyaçlar, boyutlar, ölçekler, oranlar ve bunların bir arada olduğu kompozisyon normlara yansımıştır (Kuban, 1995, p.210). Türk Evi’nde ölçek, gerek yapı ölçeğinde gerekse mekan ölçeğinde tamamen insan ölçüleri (kulaç, arşın, karış, parmak kalınlığı) ile meydana gelmektedir. Bu durum, Türk Evi’nde kışlık kat tavanlarının el değmeyecek yükseklikte planlamasıyla örneklendirilebilir (Bektaş, 2007, p.40).

Türk Evi’nde insan ölçeği, Küçükerman’ın (1991) deyiimiyle yoğunlaştırılmış yaşam alanı olan oda ölçeği ile ilişkilendirilebilir. Bunun en önemli sebebi, Türk Evi plan düzenlerindeki odanın (sofasız-tek oda) tek başına bir konut olarak işlev sağlayabilmesidir. Şekil 3.24.’te ele alınan plan, tek odalı Türk Evi örneği olup birçok işlevi tek bir oda mekanında (altmekanlar ile) barındırmaktadır (Kuban, 1995, 106). Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, oda mekanının gelişimi çadıra dayanmaktadır.

Türk Evi gelişimini göçebelige (çadır) dayandıran Küçükerman (1991), oda mekanı ve çadır ilişkisinde;

- Taşınabilen üst örtü (çadır, barınak, ev),
- Taşınabilen alt örtü (halı, keçe, döşeme),
- Taşınabilen iç düzen öğeleriyle (yatak, sandık, sofr vb.) bir yakınsama kurmuştur (Küçükerman, 1991).



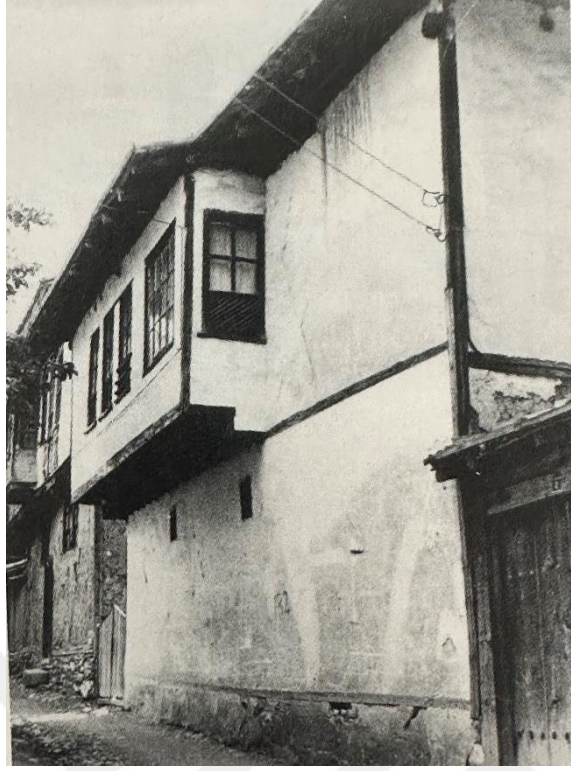
Şekil 3.21. Tek odalı Türk Evi plan örneği (Kuban, 1995, p.106)

Form ve mekânsal organizasyon bakımından Türk Evi'nde minimal yaklaşımlar mevcuttur (Yürekli & Yürekli, 2005, p.52). Minimal yaklaşım hafiflik kavramı ile beraber düşünüldüğünde de, yaşam biçimi ile ilişkilendirilebilmektedir. Oda mekanının çok işlevli olması, (günümüzde bu işlevler için ayrı mekanların düzenlendiği düşünüldüğünde), ve bu sebeple oda-mekan sayısının az olması durumu Türk Evi'ni ölçek bakımından betimsel olarak hafifletmektedir. Bu hafiflik ve insan ölçeğine yakınlık, yapı ve mekan ölçeği bakımından, Türk yaşam biçimindeki minimal yaşamın mekana yansması olarak kabul edilebilir.

3.6.7 Geçirgenlik ve mahremiyet

Geçirgenlik kavramı mimarlık disiplinde iki farklı şekilde ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki, görsel geçirgenlik (şeffaflık/transparency) ikincisi ise sosyal kontrol mekanizması olarak geçirgenliktir (Yürekli & Yürekli, p.47-48). Her iki geçirgenlik yaklaşımı da, Türk Evi kurgusunda önemli bir konuma sahip olan mahremiyet kavramı ile ilişkilidir. Küçükerman'a (1991) göre, Türk Evi'ndeki mahremiyet, içe dönük ve dışa kapalı geniş aile strüktürü, islam dininin yaşam biçimi ile ilgili görüşlerinden kaynaklanmaktadır (Küçükerman, 1991, p.45). Bu durum oda ve diğer mekanların biçimlenişinde de gözlemlenmektedir. Kuban (1995), Türk Evi'ndeki mahremiyeti, kültürel bir zorunluluk başka bir ifade ile örf olarak tanımlamaktadır (Kuban, 1995, p.178). Asatekin (2005) mahremiyet kavramını, dini normların mekana yansması olarak ele almaktadır.

Türk Evi'ndeki, içe dönüklük ve dışa kapalılık kavramları geçirgenlik ve mahremiyet ile doğrudan ilişkilidir. Öncelikle, geniş ailenin dış etkilere maruziyetini azaltarak dışa kapanması sonrasında ise çekirdek ailelerin birbirleri ile etkileşimlerini belirli mekanlarda (ortak mekan) gerçekleştirmesi başka bir ifade ile içe dönmesi olarak değerlendirilebilir. Türk Evi'ndeki sınırlı geçirgenlik ve arzulanan mahremiyet, hem mekansal örgütlenme hem de cephe formasyonları üzerinden açık bir şekilde okunabilmektedir. Resim 3.4.'te ele alınan ve İskilip Kopkop sokakta bulunan Türk Evi'nde (Yürekli & Yürekli, 2005, p.34) zemin katın esas kata göre görsel geçirgenlik bakımından sınırlı olması durumu, zemin katın servis mekanı olarak hizmet etmesi ve ilgili mekanlar için yüksek mahremiyet arzulaması olarak değerlendirilebilir.



Resim 3.4. Türk Evi’nde geçirgenlik ve mahremiyetin cephe üzerindeki etkileri, İskilip-Kopkop sokak örneği (Yürekli & Yürekli, 2005, p.34)

Türk Evi’ndeki oda, sofa ve avlu mekanlarının mekânsal tanımları sırası ile; kişisel mekan, ortak mekan ve dış mekan olarak ifade edilmektedir. Bu mekânsal tanımlar, mekanların geçirgenlik düzeyi ve pek tabi mekan içerisinde gerçekleşen eylemlerin getirmiş olduğu sınırlar ile gelişmektedir. Bu sınırlar soyut olabileceği gibi, mekansal örgütlenme bakımından somutlaşabilmektedir.

Türk Evi’nin avlu içerisinde konumlanması ve avlu duvarının sokağa bakan kısmının yüksek ve sağır olması, dışa kapanmanın fiziki bir tezahürü/yansımadır (Bozkurt & Altınçekiç, 2013). Sokak istikametinde yapılaşma gözlemlenen örneklerde, cephedeki görsel geçirgenliğin esas kat ile zemin kat arasında farklı olması (zemin katta pencerelerin küçülmesi veya kafes bulunması) durumu da mahremiyet kavramının somutlaştırmaktadır (Küçükerman & Güner, 1995, p.99). Bütün Türk Evi örneklerinde gözlemlenmemesi ile beraberinde, haremlik-selamlık olarak adlandırılan ve mekânsal kullanımların erkek-kadın şeklinde ayrışması da yine geçirgenlik ve mahremiyetle ilişkilidir (Tutgut, 1990). Haremlik kadınların kullanımı, selamlık ise erkeklerin kullanımı için, genellikle misafir kabullerinde kullanılan mekansal betimlemelerdir.

3.7 Bölüm Sonucu

Sosyal yaşamın insanoğlu için bir ihtiyaç olduğu ve insanında sosyal bir varlık olduğu tezin giriş ve ikinci bölümünde ortaya konulmuştur. İnsanlığın yaşamını sürdürdüğü konut mekanı ve yakın çevresi de, insanlığın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. İnsan-konut mekanı ikileminde, hem insanın mekanı hem de mekanın insan davranışlarını etkilediği düşünülmektedir. Böylelikle mimarlık disiplininin önemli bir bileşeni olan davranış-mekan çalışmaları bu konu kapsamında öne çıkmaktadır.

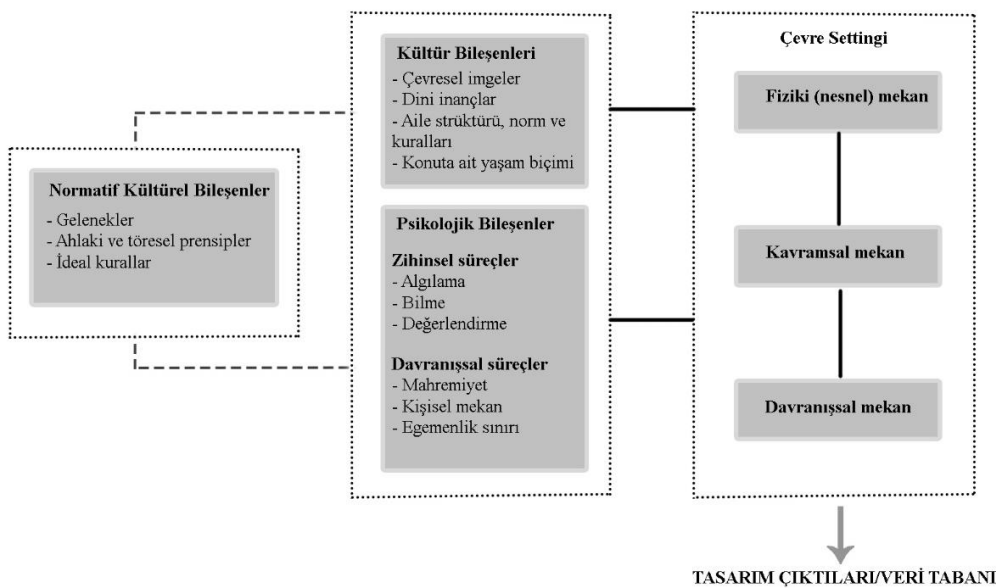
Konut mekanı ve yakın çevresinin hem sosyal hem de mekansal açıdan değerlendirilmesi, birbirleri arasında ilişkinin açığa çıkarılması noktasında önemlidir. Tez konusu kapsamında ele alınan “Paylaşımlı Konut (Co-housing)” ve “Türk Evi” konut modellerinin sosyal ve mekansal açıdan çeşitli benzerlikler taşıdığı düşünülmektedir. Bu benzerliğin daha iyi anlaşılabilmesi için, mekânsal tanımlamalar ile sosyal yaşama dair kavramların hangi mekânsal kavramlar ile ilişkilendirilebileceği, hangi mekanda (Paylaşımlı konut ve Türk Evi özelinde) ne tür eylemlere ortam hazırladığı ele alınmalıdır.

Sosyal yaşamın mekansal biçimleniş etkilerinin anlaşılması amacıyla, mekan üzerinden konut mekanı ve yakın çevresi üzerinden sosyal yaşamın okunması, sosyal yapının çözümlenip irdelenmesi ve mekânsal kavramların açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu sebeple tezin bu bölümünde, öncelikle konut modellerinin tarihsel gelişimi, sosyal yaşamı ve sosyal yaşamın mekansal kavramlarla okuması yapılmıştır. Her iki konut modeli arasında sosyal yaşam, sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri, mekansal tanım ve mekansal kavram noktasında çeşitli benzerlikler olduğu anlaşılmıştır. Konut modelleri arasındaki benzerliklerin tesadüfi olmadığı, sosyal yaşam ve mekansal kavram arasında yakınsama kurulabileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmanın önemini ortaya koyması ve gelecek çalışmaların önünü açması hedeflenen sosyal yaşam ve mekan yakınsamasının daha iyi anlaşılması amacıyla, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasında mekansal karşılıklar/karşıtlıklar ve karşılaştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın dördüncü bölümünde bu konu ele alınmıştır.

4. PAYLAŞIMLI KONUT VE TÜRK EVİNDE MEKANSAL KARŞILIKLAR VE SOSYAL İLİŞKİLER

Planlama ve tasarım disiplininde mekan, insan-çevre ilişkileri bakımından değerlendirildiğinde, yapılı çevre insanların faaliyetlerini gerçekleştirdiği alanlar olarak tanımlanmaktadır. Mekan, çevre-davranış ilişkisi bakımından bireylerin eylemlerini kısıtlayıcı, kolaylaştırıcı veya destekleyici olabilmektedir (Rapoport, 2013, p.2-3). Çevre-davranış çalışmalarında birçok model bulunmaktadır. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin, Turgut'un (1990) çalışmasında yer verdiği, Rapoport'un sosyo-kültürel çevre-davranış modeli ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu model, insan gruplarının yaşam biçiminin, dünya görüşünün, sosyal ve kültürel yapısının bir kompozisyon şeklinde bina biçimlenişini etkilediğini savunmaktadır (Turgut, 1990). Şekil 4.1.'de ele alınan kültür-çevre-davranış sistemi, kültürel bileşenler ve psikolojik bileşenlerin (zihinsel ve davranışsal) bir araya gelerek, normatif normları oluşturduğu bunun neticesinde çevre düzeninin (mekansal-nesnel-davranışsal) oluşumunu ifade etmektedir. Çalışmanın bu bölümde ele alınan mekânsal karşılık ve karşılaştırmalı değerlendirmelerin, teorik olarak çevre-davranış çalışmaları üzerine temellendiği vurgulanmaktadır. Başka bir ifade ile konut kapsamındaki sosyal yaşamın mekan ile olan ilişkisinin irdelenmesi, konut formasyonundaki alt bileşenlerin anlaşılması ile mümkün olabilir.



Şekil 4.1. Kültür-çevre-davranış etkileşim sistemiyle çevre oluşumu/düzeni (Turgut, 2010'dan düzenlenmiştir)

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi konut modelleri arasındaki yakınsama, hem mekansal hem de sosyal nitelikleri ile ele alınmalıdır. Yalnızca sosyal veya yalnızca mekansal niteliklerinin bağımsız olarak değerlendirilmesi, mimarinin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri olarak ele alınan, oluşum ve gelişim sırasına göre “**Katılım ve paylaşım, destek ve güvenlik, aidiyet ve kolektif kimlik, üretkenlik ve faydacılık**” kavramları; konut mekanındaki ihtiyaçlar neticesinde, bireyin topluluk içerisindeki rolü ve topluluktan aldığı geri dönüşler ile meydana gelmektedir. Bu kavramlar; literatürde Türk Evi, Paylaşımlı Konut, sosyal yaşam ve konut mekanı ile alakalı çevre-davranış çalışmalarının irdelenmesi ile elde edilmiştir (Kanter, 1972, p.52; Unger & Wandersman, 1985; Dovey, 1985; Scanzoni, 1999, p.76; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; İnalhan & Finch, 2004; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; Vestbro, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Wasshede, 2019; Giorgi, 2020, p.112).

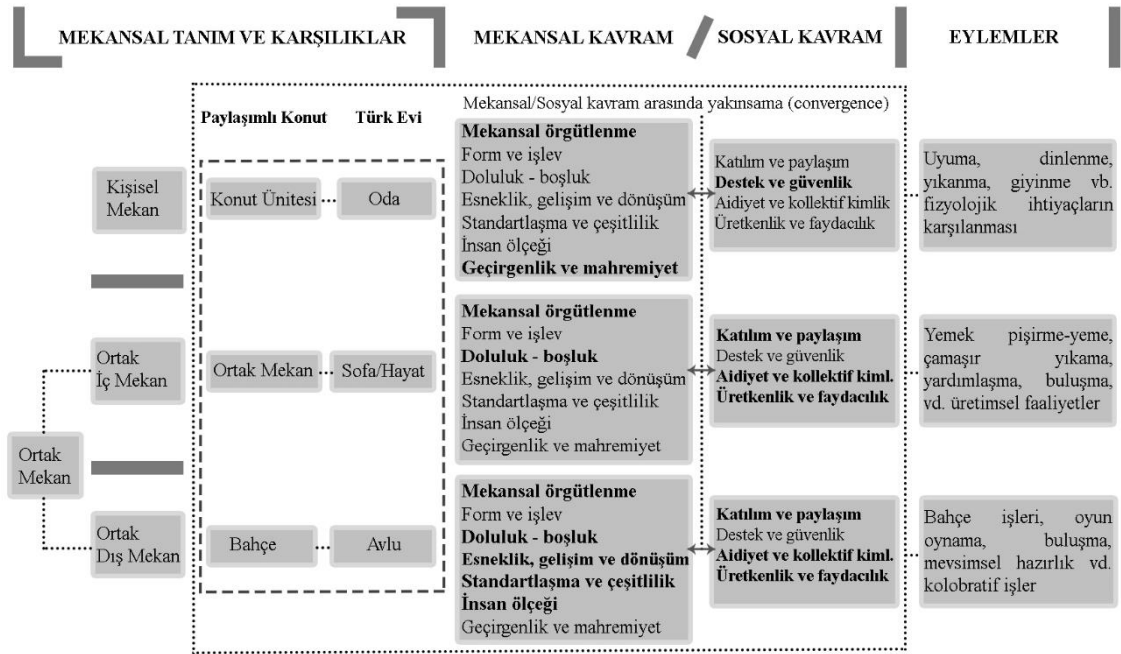
İncelenen iki konut modelinde de, bu kavramlara ilişkin yaşam biçimi ve bu yaşam biçiminin arka planındaki sosyal, kültürel, demografik benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

Her iki konut modelinin mekansal nitelikleri incelendiğinde, literatürde öne çıkan kavramlar; “**mekansal örgütlenme, form ve işlev, doluluk-boşluk, esneklik-gelişim ve dönüşüm, standartlaşma ve çeşitlilik, insan ölçeği, geçirgenlik ve mahremiyet**” olarak sıralanmaktadır (Schulz, 1968, p.131; Rapoport, 1969, p.46-54; Kuban, 1973, p.61; Rapoport, 1983; Küçükerman, 1985; Rapoport, 1990, p.179; Kuban, 1995, p.150; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; Ching, 2002, p.197-206; Yürekli & Yürekli, 2005, p.46; ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.98; Bektaş, 2007, p.145; Rapoport, 2007; Saatçioğlu, 2011; McCamant & Durrett, 2011, p.240; Rapoport, 2013, p.9).

Şekil 4.2’de ele alınan diyagram, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi’nin ortak mekansal tanımı, bu mekansal tanıma giren mekanlarını, bu mekanın sahip olduğu ve öne çıkan mekansal/sosyal kavramı yakınsama ilişkisi ile özetlemektedir. Ayrıca mekan içerisinde gerçekleşen eylemleri de her iki konut modeli için ortak payda da örneklemektedir. Örneğin, **Paylaşımlı Konut** modelindeki **konut ünitesi** ve **Türk Evi’ndeki oda** mekanının **kişisel mekan** tanımına sahip olduğu düşünülmektedir. Konut Ünitesi ve Oda mekansal kavramlardan, mekansal örgütlenme ve geçirgenlik-mahremiyet, sosyal kavramlardan ise destek ve güvenlik kavramları ile ilişkilendirilebilir. Bu ilişki konut ünitesi ve odanın

mekansal biçimlenişinin, sosyal yaşam ve sosyal yaşamın sınırlarıyla oluşmasına dayandırılmaktadır. Bu durum sosyal yaşam ve mekan arasındaki yakınsamaya, fikişel/düşünsel olarak Rapoport'un çevre-davranış çalışmalarına dayandırılmaktadır. Şekil 4.2.'de ele alınan mekansal tanımlar, mekanlar ve diyagramın bileşenleri, her iki konut modeline ait örneklerle karşılaştırılmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmektedir.

Değerlendirilen konut modellerinin daha iyi anlaşılması amacıyla bu bölümde, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin sosyal ve mekansal özellikler bakımından birbirlerine karşılık gelen mekanları, sosyal ilişkilerin birbirleri ile karşılaştırılması ve bölüm sonucu ele alınacaktır.



Şekil 4.2. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasındaki ortak mekansal tanım ve karşılıklar, mekansal kavram ve sosyal kavram arasındaki yakınsama ilişkisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

4.1 Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki Mekansal Karşılıklar

Paylaşımlı Konut modelinin mekansal oluşumunda **konut ünitesi** (private unit), **ortak mekan** (common house) ve **bahçe** (positive outdoor space) öne çıkan üç önemli mekandır (ScottHanson & ScottHanson, 2005; McCamant & Durrett, 2011; Çerşil, 2021). Türk Evi'nin mekânsal oluşumunda bu mekanlara karşılık gelen üç temel mekan sırasıyla **oda**, **sofa/hayat** ve **avlu**'dur (Kömürcüoğlu, 1966).

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ni kendi içlerinde meydana getiren temel mekanlar, gerek işlev bakımından gerekse geçirgenlik ve mahremiyet yönünden birbirleriyle oldukça benzer mekanlardır. Bu mekanlar, geçirgenlik düzeyleri ve kapsadığı eylemler bakımından ele alındığında ortak bir şekilde mekânsal tanımlarla kategorize edilebilmektedir. Her iki konut modeli için ortaya çıkan mekânsal tanımlar;

- Paylaşımlı Konut'taki **konut ünitesi** ve Türk Evi'ndeki **oda: kişisel mekan**,
- Paylaşımlı Konut'taki **ortak mekan** ve Türk Evi'ndeki **sofa/hayat: ortak iç mekan**,
- Paylaşımlı Konut'taki **bahçe** ve Türk Evi'ndeki **avlu: ortak dış mekan** olarak ele alınmaktadır (Sundstrom & Altman, 1976; Serpil, 1996; Ünlü, 1998; Özbil, 2002; ScottHanson & ScottHanson, 2005; Bektaş, 2007; Garip, 2010; McCamant & Durrett, 2011; Çerşil, 2021).

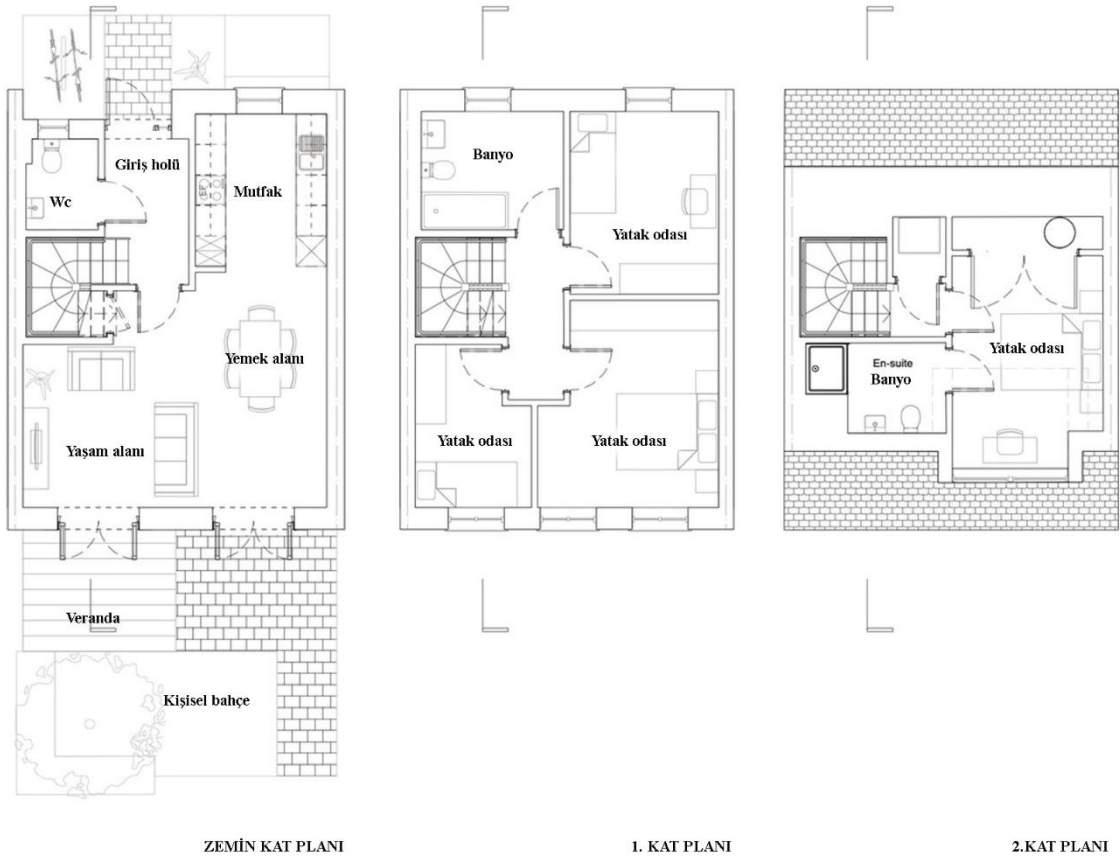
Her iki konut modelinde de, bu mekanlar konut karakteristiği açısından önem taşımaktadır. Mekanların kapsadığı eylemler, mekansal tanım/kavram ve sosyal yaşamın anlaşılabilmesi amacıyla mekansal karşılıklar kendi içlerinde örneklendirilerek ele alınmaktadır.

4.1.1 Kişisel mekan; konut ünitesi ve oda

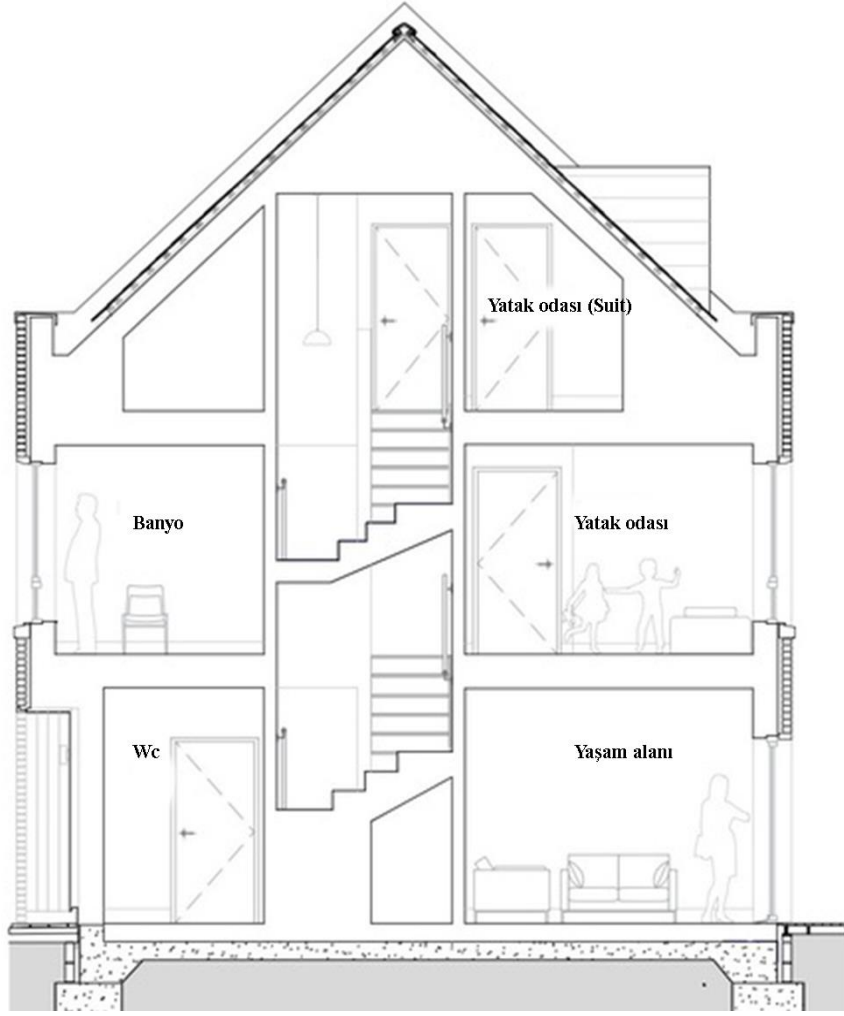
Paylaşımlı Konut modelinde kişisel mekan olarak tanımlanan konut ünitesi, ünite içerisinde yaşayan ailelerin daha çok fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemlerin gerçekleştiği mekan olarak kabul edilebilir. Bunun sebebi, sosyal yaşamın ortak mekanlarda yer alması ve dolayısıyla sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemlerinde ortak mekanda gerçekleşiyor olmasıdır. Paylaşımlı Konut modelinde konut ünitesinde gerçekleşen eylemler;

- Barınma,
- Uyuma,
- Yemek pişirme ve yemek yeme,
- Banyo yapma,
- Çalışma,
- Ev işlerini yapma vb. temel yaşamsal faaliyetlerden oluşmaktadır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.143-145; Vestbro, 2010, p.136; McCamant & Durrett, 2011, p.268).

Şekil 4.3. Şekil 4.4. ve Resim 4.1.'de ele alınan Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesinin konut ünitesi tip planı ve kesiti üzerinden anlaşılacağı üzere mekansal organizasyon, fizyolojik ihtiyaç kaynaklı temel eylemler üzerine kurgulanmıştır (Url-2, Url-3). Zemin kat planında servis mekanları ve yaşam alanı ile birlikte kişisel bahçe bulunmaktadır. 1. Kat planında üç yatak odası ve banyo, 2. Kat planında ise ebeveyn odası (master bedroom) bulunmaktadır. Konut ünitesinin kişisel mekan olarak kabul edilmesi durumu, çok üniteli Paylaşımlı Konut'un sadece bir ünitesini (aile birimi olarak) oluşturuyor olmasıdır. Çok üniteli/aileli konut modeli olan Paylaşımlı Konut'ta, ünite içerisinde yaşayan aileler veya bireyler temel yaşamını konut ünitesinde sürdürürken, sosyal faaliyetleri için planlanan ortak mekanda gerçekleştirmektedir. Konut ünitesindeki mutfak ve yemek salonu, genellikle sadece aile içi yeme-içme faaliyetleri için kullanılmaktadır. Ayrıca kişisel bahçe ve veranda/deck e aynı şekilde, aile kullanımına özel olarak planlanmıştır. Kişisel mekan olarak ele alınan konut ünitesinde, geçirgenlik sınırlı olup mahremiyet ön plandadır.



Şekil 4.3. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, konut ünitesi tip planı (Url-2)



Şekil 4.4. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, tip konut ünitesi kesiti (Url-3)

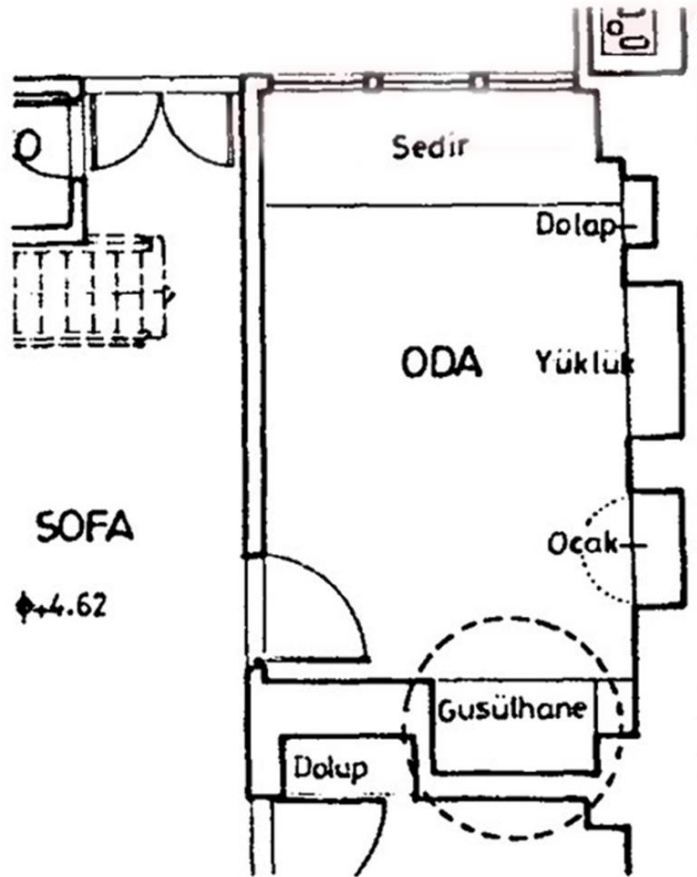


Resim 4.1. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, kişisel mekan görseli (Url-7)
Türk Evi’nde kişisel mekan olarak tanımlanan Küçükerman & Güner’in (1995) deyimiyle “yoğunlaştırılmış yaşam alanı” olan oda, içerisinde yaşayan ailenin (çekirdek)

veya bireyin fizyolojik ihtiyaç kaynaklı temel eylemlerini gerçekleştirdiği mekandır. Bu eylemler;

- Oturma,
- Uyuma,
- Yemek yeme,
- Banyo yapma vb. ihtiyaçları kapsamaktadır (Kuban, 1995, p.109; Bayır vd. 1992).

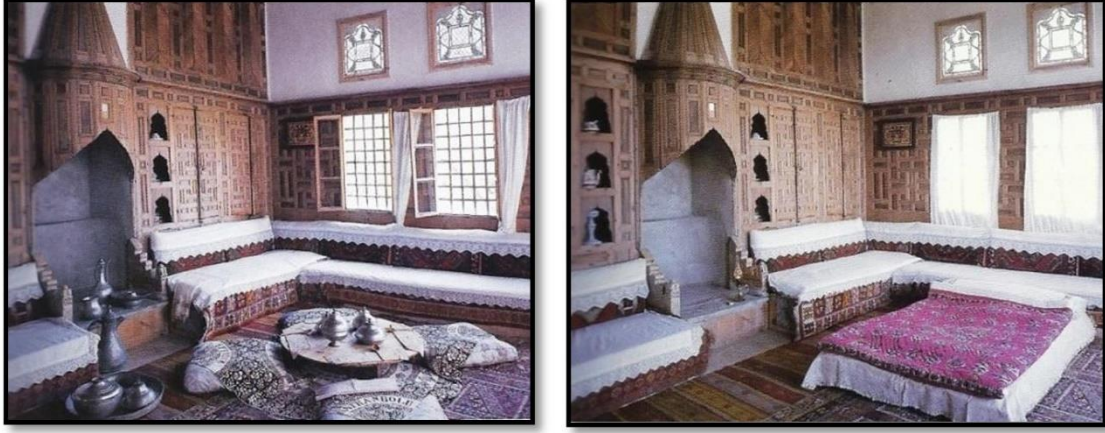
Şekil 4.5.'te oda mekanı incelendiğinde (Turgut, 1990); sedirin oturma, odanın orta kısmının uyuma ve yemek yeme, ocağın ısınma-yemek pişirme, yüklük ve dolabın depolama, gusülhanenin ise banyo yapma gibi eylemlere yer sahipliği yaptığı gözlemlenmektedir. Bu çok işlevli mekansal planlamanın, genel hatlarıyla değerlendirildiğinde fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemleri kapsadığı saptanmıştır.



Şekil 4.5. Türk Evi oda mekanı, Malatya örneği (Turgut, 1990)

Resim 4.2.'de görüleceği üzere (Güner, 1999; Burkut, 2014), oda mekanı günün farklı saatlerinde veyahut farklı ihtiyacın ortaya çıkmasıyla beraber, işlev değiştirmektedir. Bu

durum, oda mekanının neden bir konut gibi ele alınması gerektiğini destekleyici niteliktedir.



Resim 4.2. Türk Evi Oda mekanı, iç mekan görseli (Güner, 1999; Burkut, 2014)

Paylaşımlı Konut'ta konut ünitesi, Türk Evi'nde oda olarak ele alınan ve ortak tanımı **kişisel mekan** olan bu mekanlar birbirleriyle karşılaştırıldığında; sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri bakımından “**destek ve güvenlik**” kavramı ile yakınsama içerisindedir. Kişisel mekanın genel olarak fizyolojik ihtiyaç kaynaklı eylemlere yer sahipliği yapması durumu, bu mekanda sosyal eylemleri ve sirkülasyonları geçirgenlik bakımından sınırlamakta olup, mahremiyeti ön plana çıkarmaktadır.

Kişisel mekan tanımıyla birbirleriyle karşılaştırılan her iki konut modeli mekansal kavramlarla irdelendiği takdirde, “**mekansal örgütlenme, geçirgenlik ve mahremiyet**” kavramları ön plana çıkmaktadır (Şekil 4.2.).

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi kapsamında, diğer mekansal ve sosyal kavramlar da kişisel mekanla ilişkilendirilebilmektedir. Ancak bu değerlendirmede ilişkilerin yalın ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulması amacıyla, güçlü ilişki ve etkilere sahip mekansal/sosyal kavramlar ön plana çıkarılmıştır.

Mekan ve sosyal yaşam, konut mekanı kapsamında bir kompozisyon şeklinde değerlendirildiği takdirde; sosyal yaşamın kavramsal bileşenlerinin, mekanı irdelediğimiz kavramlar tarafından desteklendiği ve bu kavramlara oluşum fırsatı sunulduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, mekanla sosyal yaşam arasındaki etki ilişkisinin karşılıklı olduğu düşünülmektedir. Özetle mekan-sosyal yaşam ikilemi içerisinde, her iki tarafta konut mekanı formasyonunun önemli bölümleri olarak kabul edilebilir.

4.1.2 Ortak iç mekan; ortak iç mekan ve sofa/hayat

Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan sosyal ihtiyaç ve sosyallik, insan doğasının önemli bir bileşeni olarak antik çağlardan günümüze kadar ulaşan kaynaklarda yerini almıştır (Giorgi, 2020, p.29). İnsanın vaktinin önemli bir bölümünü konut mekanında geçirdiği düşünüldüğünde, sosyal ihtiyaçlarının tamamını veya en azından bir bölümünü konut ve çevresinde giderdiği düşünülmektedir. Garip (2010) ve Ledent & Salembier (2021) sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemleri; temizlik işlerine yardım etme, çamaşır yıkamaya yardım etme, çocuk bakımında yardımcı olma, ortak alanların bakımını yapma, beraber yemek hazırlama ve yeme, fikir alışverişinde bulunma, sohbet etme, toplumdaki bir bireyin problemini çözme, sevmeye/sevilme, anlama/anlaşılma, beraber eğlenme, bir başka birey/hane için alışveriş yapma ve bulunulan mekan/toplulukta yönetme veya yönetilme olarak ifade etmektedir (Garip, 2010; Ledent & Salembier, 2021).

Paylaşımlı Konut'ta ortak iç mekan (common house), Türk Evi'nde ise sofa veya hayat mekanları; gerek işlev gerekse mekansal olarak birçok benzerlik göstermektedir. Her iki konut modelindeki bu mekanlar, **ortak iç mekan** tanımını karşılamakta olup başka bir ifade ile birbirlerinin mekansal karşılıkları olarak değerlendirilmektedir. Ortak iç mekan, ele alınan her iki konut modelinde de sosyal yaşamın merkezi niteliğindedir.

Paylaşımlı Konut'ta ortak iç mekan, birçok ortak eyleme yer sahipliği yapmaktadır. Ayrıca ortak iç mekanın, bu konut modelinin ortaya çıkışında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Ortak iç mekan, kullanıcı istek ve taleplerine göre proje bazında birçok farklı ortak eyleme ve alt mekana yer sahipliği yapabilmektedir. Bu alt mekanlar sırasıyla;

- Misafir odası,
- Çamaşır odası,
- Dikiş odası,
- Eğlence odası,
- Merkezi mutfak ve yemek salonu (aynı zamanda toplantı salonu),
- Dinlenme ve yaşam alanı,
- Çocuk bakım odası,
- Depolama odası,
- Atölye,



Resim 4.3. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, ortak iç mekan (Url-4)

Ortak iç mekan tanımı ile ele alınan Türk Evi'nde sofa ve/veya hayat (yarı açık sofa) Kuban'a (1995) göre sirkülasyon merkezi olmanın yanı sıra oda ve avlu mekanına benzer işlevlere, farklı geçirgenlik ve mahremiyet düzeyleri ile sahip olabilmektedir. Türk Evi'ndeki ortak iç mekan olan sofa;

- Yemek hazırlığı ve yemek yeme,
- Oturma-dinlenme,
- Toplanma,
- Geçiş,
- Mevsimsel hazırlık,
- Depolama vb. eylemlere yer sahipliği yapmaktadır (Eldem, 1986; Kuban, 1995; Asatekin, 2005; Bozkurt & Altınçekiç, 2013; Çerşil, 2021).

Bu eylemler, Türk Evi'nin bulunduğu bölgeye, iklime, aile yapı/kültür/ekonomik durumuna göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Ancak, Paylaşımlı Konut'taki ortak iç mekanda gerçekleşen eylemlerin, Türk Evi'nin farklı tarihsel aralıklarda (daha eski dönemde) yer alması ve topluluk/aile oluşum biçimlerinin farklı olmasından dolayı daha karmaşık ve çeşitli olduğu düşünülmektedir.

Resim 4.4.'te incelenen örnekte, açık dış sofa (hayat) olduğu düşünülen ortak iç mekanda, kadınlar toplanarak yemek yeme ve yardımlaşarak yemek hazırlığı yapmaktadır. Aile bireylerinin veya komşuların bir araya geldiği sofa/hayat, buna benzer ortak eylemleri barındırmaktadır.



Resim 4.4. Türk Evi, açık dış sofa (hayat) olduğu düşünülen ortak iç mekan (Küçükerman & Güner, 1995, p.200)

Paylaşımlı Konut'taki ortak iç mekan ve Türk Evi'ndeki sofa ve hayat, **ortak iç mekan** tanımıyla sosyal yaşam pratiklerinin gerçekleştiği mekanlardır. Bu mekanların, içerisinde gerçekleştiği eylemler bakımından, konut kimliğini şekillendirdiği düşünülmektedir. Sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri olarak ele alınan; **“katılım ve paylaşım, aidiyet ve kolektif kimlik, üretkenlik ve faydacılık”** kavramlarının ortak iç mekanın varlığıyla geliştiği düşüncesi, karşılaştırılan mekanlarda sosyal etkileşim, katılım, yardımlaşma, üretim vb. eylemlerin gerçekleşmesiyle desteklenmiştir.

Ortak iç mekan bağlamında her iki konut modeli mekansal kavramlarla irdelendiği takdirde, **“mekansal örgütlenme ve doluluk-boşluk”** kavramları ön plana çıkmaktadır. Bunun sebebi her iki konut modelinde ortak iç mekan etrafında kümelenmeyle ve ortak iç mekandaki doluluk-boşluk ilişkisiyle, kullanıcılarına sosyal yaşam fırsatı sağlaması açıklanabilmektedir. Mekanın sosyal yaşam için gerekli ve uygun olan nitelikleri taşımasıyla, topluluğa/aileye ve pek tabi yaşam biçiminden ötürü konuta kolektif kimlik kazandırmaktadır. Böylelikle mekansal ve sosyal kavramların birbirleriyle olan ilişkisi açığa çıkarılmaktadır. Bu ilişki, mekansal kavram ve sosyal yaşam yakınsaması olarak ele alınabilmektedir.

4.1.3 Ortak dış mekan; bahçe ve avlu

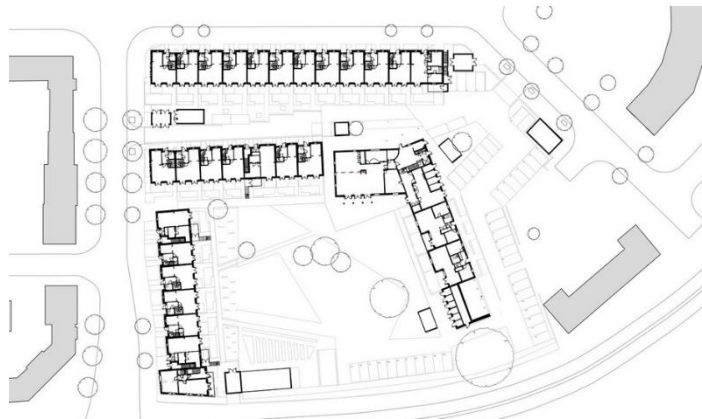
Paylaşımlı Konut'taki bahçe ve Türk Evi'ndeki avlu; işlev, mekan ve mekansal organizasyon bakımından çeşitli benzerlikler taşımasından ötürü mekansal karşılık olarak değerlendirilmekte ve ortak olarak **ortak dış mekan** ile tanımlanabilmektedir.

Paylaşımlı Konut'taki bahçe; yaya sirkülasyonunun araç trafiğinden ayrıldığı, sosyal faaliyetlere elverişli mekandır (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.125). Aynı zamanda;

- Geçiş alanı (kişisel-ortak arasında),
- Etkileşim alanı (formel-enformel),
- Çocuk oyun alanı,
- Oturma alanı,
- Yürüyüş alanı,
- Tarım alanı,
- Spor alanı olarak kullanılabilen **ortak dış mekan** çok işlevli sosyal etkileşim mekandır (McCamant & Durrett, 2011).

Bu mekanda, geçirgenlik ve sınırları bakımından ortak mekan niteliğiyle örtüşmekte olup açık düzene sahip olmasından ötürü ortak iç mekandan ayrılmaktadır.

Şekil 4.7. ve Resim 4.5.'te Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesinin yerleşim planı ve dış mekan görseli ele alınmaktadır. Paylaşımlı Konut modelinin, en önemli tasarım ölçütlerinden biri olan odak etrafında kümelenme yaklaşımı (McCamant & Durrett, 2011, p.256), bu örnekte aks boyunca dizilim formasyonu şeklinde gözlemlenmektedir. Bahçe alanının, bu örnekteki oluşturulan sokak aksına dönüşümü işlev bakımından ele alındığında farklı sonuçlar doğurmamıştır. Topluluğun ortak dış mekan sınırı ile içe dönük yaşamı, yarı-geçirgen şeklinde tanımlanabilecek bahçe/sokakta gözlemlenebilmektedir. Çocuk oyun alanı, oturma alanı vb. sosyal faaliyetlere yer sahipliği yapması sebebiyle, Paylaşımlı Konut'taki bahçe alanının sosyal yaşam bakımından öneme sahip olduğu bu örneklerde desteklenmektedir.

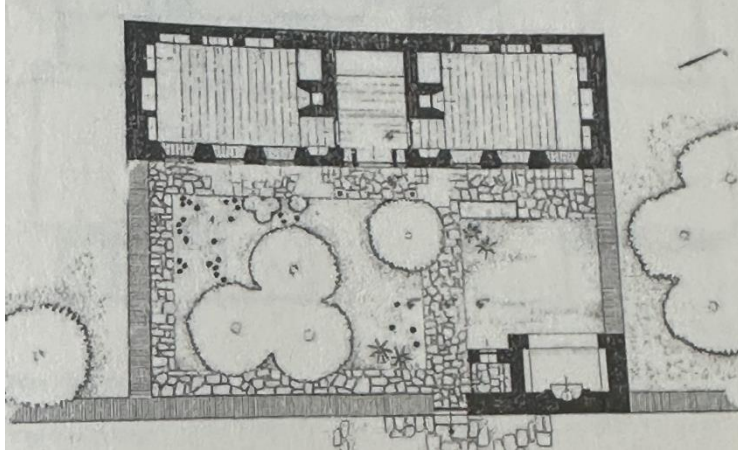


Şekil 4.7. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, yerleşim planı (Url-5)



Resim 4.5. Marmalade Lane Paylaşımlı Konut projesi, ortak dış mekan görseli (Url-6) Türk Evi’nde avlu, ortak tanım ile **ortak dış mekan**, aileye yeşil ve açık alan fırsatını, dış etkenlerden yüksek duvarlarla ayrılarak ve mahremiyet sağlayarak vermektedir (Çerşil, 2021). Avlu, hane halkı arasındaki etkileşimi artırarak bütünleştiren, sofadan sonra sosyal yaşam bakımından büyük önem taşıyan mekandır. Bu mekan; mutfak, ahır, kümes, samanlık, kiler, odunlu, fırın-ocak, kuyu, depo ve çeşme gibi alt mekanlara yer sahipliği yapmaktadır (Kuban, 1995 p.40; Bozkurt & Altınçekiç, 2013). Mevsimsel ve iklimsel koşullara göre farlılık göstermekle beraber avlu mekanı; “yorgunluk atılan ve dinlenilen bir rekreasyon alanı; çocukların yabancılarla temasa geçmeden, kontrol altında eğlendikleri bir oyun (çocuk rekreasyonu) alanı; caddede olan bitenin gözlemlendiği bir seyir alanı; komşularla kısa süreli ve ayaküstü görüşülen bir sosyal etkileşim alanı; çamaşır ve/veya kışlık yiyecekler için kurutma alanı; rekreasyonel amaçlı ve/veya yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere sebze ve meyve yetiştirilen ve/veya hayvan yetiştirilen/korunan bir tarımsal üretim alanıdır” (Jurkow, 2000; Reis, 2003). Avlu, ortak iç mekan olan sofa/hayat’ta olduğu gibi, hane halkının veya komşuların ortak eylemleri gerçekleştirdiği, yardımlaştığı ve sosyalleştiği mekandır (Asatekin, 2005). Ayrıca avlu mekanındaki tipolojik yaklaşım, içe dönük ve dışa kapalı yaşam biçiminin mekansal tezahürü niteliğindedir (Kutlu, 1999).

Şekil 4.8.’de incelenen sofasız Türk Evi planının avlu mekanına cephe alması/yönelimi ve Resim 4.6.’da ele alınan kula örneğindeki avlunun kullanımı, Türk Evi’ndeki avlu mekanın önemini vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak, Türk Evi’ndeki diğer temel mekanlar gibi (oda-soda) avlunun da çok işlevli olması durumu, yaşam biçiminin mekanla ilişkisini güçlendirmektedir.



Şekil 8 Sofasız Türk Evi'nin avlu mekanına yönelimi (Bektaş, 2007, p.115)



Resim 4.6. Türk Evi avlu mekanı, kula örneği (Asatekin, 2005)

Ortak dış mekan tanımıyla değerlendirilen Paylaşımlı Konut'taki **bahçe** ve Türk Evi'ndeki **avlu**, sosyal yaşam bakımından;

- Ortak işlerin beraber yapılması,
- İçeriden dışa kapalı yaşam biçimini desteklemesi,
- Üretken ve sosyal faaliyetlere yer sahipliği yapmasından ötürü benzerlikler taşıdığı gözlemlenebilir.

Sosyal yaşamın kavramsal bileşenlerinden **“Katılım ve paylaşım, aidiyet ve kolektif kimlik, üretkenlik ve faydacılık”** kavramları ön plana çıkmaktadır.

Ortak dış mekan tanımıyla değerlendirilen Paylaşımlı Konut'taki bahçe ve Türk Evi'ndeki avlu, mekansal bakımdan;

- Ortak dış mekan etrafında kümelenme/dizilim yaklaşımı,
- Kümelenme ve dizilimde standart oda/ünitelerin çeşitli varyasyonlar sağlaması,

- Ortak dış mekan yaklaşımının dış değil, oylum olması,
- Ortak dış mekan büyüme ve eklemlenme imkanı sağlaması,
- Ortak dış mekan geçirgenliği düzenleyici olması bakımından benzerlikler gösterdiği düşünülmektedir.

Ortak dış mekan tanımıyla birbirleriyle karşılaştırılan her iki konut modeli mekansal kavramlarla irdelendiği takdirde “*mekansal örgütlenme, doluluk-boşluk, esneklik-gelişim ve dönüşüm, standartlaşma ve çeşitlilik, insan ölçeği*” kavramları ön plana çıkmaktadır.

Kişisel mekan ve ortak iç mekanda olduğu gibi, ortak dış mekanda da mekansal-sosyal kavram yakınsamasından söz etmek mümkündür. Mekansal/sosyal kavramların yakınsama ilişkisi, mekan içerisindeki eylemlerin sosyal sınırlara ve aynı zamanda fiziki sınırlara sahip olmasına dayandırılabilir.

4.2 Paylaşımlı Konut ve Türk Evi’ndeki Sosyal İlişkiler

Mimari ürünler ait oldukları toplumun sosyo-kültürel özelliklerinin yansımalarıdır. Bu nedenle, fiziksel nesnenin biçimi şunları içerir;

- Kültürel sembolizm,
- Sosyal organizasyonun dışavurumu,
- Fiziksel çevre kontrolü,
- İşlevsel dışavurum (Schulz, 1968).

Böylelikle, bu bölümde sosyal ilişkileri bakımından karşılaştırılması yapılan Paylaşımlı Konut ve Türk Evi, Schulz’un (1968) ifadesi ile fiziksel nesnenin biçimini oluşturan özellikler bakımından ele alınacaktır.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi konut modellerinin yaşam biçimi bakımından sosyal olduklarına önceki bölümlerde değinilmiştir (bkz. bölüm 3.2. ve 3.5.). Her iki konut modelinin sosyal ilişkilerinin karşılaştırılması için öncelikle konut içindeki kullanıcıların, başka bir ifadeyle topluluğun oluşum biçimi ve daha sonrasında topluluk içindeki etkileşim türlerini irdelemek gerekmektedir.

Gusfield (1975), **topluluk kavramını oluşum biçimine** göre iki kategoride değerlendirmektedir. Birincisi fiziki sınırların oluşturduğu, ikincisi belirli amaç/fikir birliklerinin oluşturduğu (Gusfield, 1975, p.XV-XVI). Bu kategorizasyona göre

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi kullanıcıları birbirlerinden farklıdır. McCamant & Durrett (2011) ve ScottHanson & ScottHanson'a (2005) göre Paylaşımlı Konut belirli amaç/fikir birliği üzerine kurulmaktadır ve dolayısıyla toplulukta bu beraberlik üzerine oluşmaktadır. Kuban'a (1995, p.16) göre, Türk Evi oluşumu aile üzerine olup dolayısıyla hane halkı yani toplulukta biyolojik bağ ile gelişmektedir. Bu durumda Türk Evi'ndeki topluluk (aile) oluşum biçimine göre, fiziki sınırların oluşturduğu kategoride yer almaktadır. Bu durum açıklanacak olursa, topluluktaki aile bireylerinin oluşumu, her defasında bireyin seçim şansı olmaksızın üst soylarının bulunduğu fiziki sınırlar içinde gerçekleşmektedir.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki toplulukların oluşum biçimlerinin farklı olması durumu, sosyal ilişkiler bakımından karşılaştırılma yapılmasını da etkilemektedir. Bunun sebebi, Paylaşımlı Konut topluluklarının oluşumu fikir/amaç birliği üzerine olduğundan hali hazırda bu topluluğun bir teorisi bulunmaktadır. Konut biçimlenişi de doğrudan bu teori altlığında şekillenmektedir. Türk Evi'ndeki sosyal ilişkiler ise, mekansal niteliklerinden okunabilmektedir (Şekil 4.9.), çünkü topluluğun (ailenin) oluşumu fikir birliğine değil fiziki sınırlara göre şekillenmiştir. Böylelikle Paylaşımlı Konut ve Türk Evi sosyal strüktürlerinin, oluşum biçimleri bakımından birbirinden farklı olduğu açığa çıkarılmıştır.



Şekil 9 Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ne dair teorilerin ikilemi (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Sosyal ilişkiler bakımından karşılaştırılan konut modelleri her ne kadar oluşum biçimi bakımından birbirinden ayrışsa da, teorik ve pratik açıdan yaşam biçimleri birbirine benzemektedir. Sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri olarak ele alınan "**katılım ve paylaşım, destek ve güvenlik, aidiyet ve kolektif kimlik, üretkenlik ve faydacılık**" kavramları; Paylaşımlı Konut ve Türk Evi konut modelleri üzerine yapılan okumalarda gözlemlenebilmektedir (Kanter, 1972, p.52; Unger & Wandersman, 1985; Dovey, 1985; Scanzoni, 1999, p.76; Meltzer, 2000; Torres-Antonini, 2001; İnalhan & Finch, 2004;

ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.15; Vestbro, 2010; McCamant & Durrett, 2011, p.26; Aguayo-Krauthausen, 2017, p.14; Wasshede, 2019; Giorgi, 2020, p.112).

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ndeki sosyal etkileşim, Heatherton & Walcott'un (2009) sosyal etkileşim biçimlerine göre karşılaştırıldığında, her iki konut modelinde "**Planlı etkileşim**" kategorisinde yer almaktadır. Bu durum, her iki konut modelinde yaşamsal pratiklerin önemli bir bölümünün; birlik ve beraberliğe dayanması ile açıklanabilir. Konut modellerindeki sıklıkla değinilen **ortak yapı**, her iki konut modelinde de katılım, paylaşım ve destek kavramları üzerine; başka bir ifadeyle bireyin toplumla ve toplumun birey ile karşılıklı fayda ilişkisi üzerine şekillenmektedir. Bu ilişkiler; çocuk bakımı, yemek hazırlama/yeme, temizlik, çocuklar için oyun oynama, fikir alışverişi-sohbet etme gibi eylemler ile açıklanabilir.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin sosyal ilişkiler bakımından birçok benzerliğe sahip olmasının sebebi, her iki konut modelinin de içe dönük yapıya olması ile açıklanabilmektedir (Kuban, 1995; ScottHanson & ScottHanson, 2005). Fizyolojik ihtiyaçların kişisel mekanda karşılanması (barınma) konut mekanının temel görevi iken, mahremiyetin ön planda olduğu kişisel mekan ile bağlantılı olan ortak mekan ve dış mekan kullanımlarıyla sosyal ihtiyaçların da her iki konut modeli içerisinde karşılanıyor olması durumu, içe dönük yaşamın sosyal niteliğini öne çıkarmaktadır. Bu görüş her iki konut modelinde de, sahip oldukları mekansal tanımlar (kişisel mekan, ortak iç mekan ve ortak dış mekanla da desteklenebilmektedir. İncelenen konut modelleri için ortak kullanılan mekansal tanımlar, iki konut modelindeki mahremiyet anlayışı ve geçirgenlik düzeylerinin bir takım farklılıklar göstermesine karşın, mekanın işlevi ve teorisi üzerine şekillendirilebilir.

4.3 Bölüm Sonucu

Bu tez konusu, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasındaki mekan ve sosyal yaşam benzerliği üzerine kurulmasına rağmen, iki konut modeli arasında doğal olarak bir takım farklılıklar ve karşıtlıklar bulunmaktadır. Bu farklılık ve karşıtlıklar; tarihi süreç içerisinde yer aldıkları zaman dilimi, kültürel ve coğrafi özellikleri, konut algısı (değer malı – tüketim malı), kullanıcıların ekonomik bakımdan birbirleri ile ilişkileri, mekansal gelişimdeki karşıtlıkları ve hane halkı/ünite sayısındaki farklılıklar olarak sıralanabilir.

- Türk Evi'nin gelişim ve kullanım bakımından yer aldığı tarihsel zaman dilimi 15. yüzyıl ile 20. yüzyılın sonları ile sınırlandırılabilirken (Eldem, 1954), Paylaşımlı Konut 1970'li yıllardan günümüze uzanmaktadır (McCammant & Durrett, 2011, p.39-41).
- Türk Evi Orta Anadolu platosunu çevreleyen ve balkanlara uzanan bölgede gözlemlenirken (Kuban, 1995), Paylaşımlı Konut modeli; Avrupa ve Amerika kıtalarında yer almaktadır (McCammant & Durrett, 2011; Torres-Antonini, 2001).
- Tekeli'nin (1999) ifadesiyle konut, tüketim malı (ihtiyaç) veya değer malı (metalaşmış) olarak değerlendirilebilmektedir. Türk Evi üzerine yapılan tarama ve araştırmalara dayanarak Türk Evi'nin tüketim malı olarak yani ihtiyaç neticesinde ortaya çıktığı düşünülürken, Paylaşımlı Konut projelerinin değer malı olarak yani meta olarak değerlendirilebilecek organizasyonların olduğu gözlemlenebilir (ScottHanson & ScottHanson, 2005).
- Türk Evi ve Paylaşımlı Konut'un hane halkları ayrı bir şekilde, Gusfield'in (1975) topluluğun oluşum biçimlerine göre kıyaslandığında, Türk Evi'ndeki hane halkı fiziki sınırların (Ailenin yeni bireylerinin seçme hakkı olmaksızın belirli bir bölgede dünyaya gelmesi ile açıklanabilir) oluşturduğu (Kuban, 1995), Paylaşımlı Konut kullanıcılarının oluşturduğu topluluğun ise fikir birliği (ilişkisel) üzerine olduğu (McCammant & Durrett, 2011) saptanabilmektedir.
- Türk Evi'ndeki hane halkının ekonomik ilişkileri, geniş aile olması sebebiyle birlikteliğe dayanırken, Çerşil'e (2021) göre Paylaşımlı Konut'taki üniteler/ailelerin ekonomik ilişkileri birbirinden tam anlamıyla bağımsızdır
- Geniş aileli Türk Ev'leri oda sayısı bakımından, Eldem'ün (1954) plan tipolojileri üzerinden genellikle 4-5 odayı geçmediği gözlemlenirken, Paylaşımlı Konut modelinde ise ortalama 12-36 konut üniteli projelerin daha iyi performans göstermektedir (ScottHanson & ScottHanson, 2005, p.128). Oda ve ünite sayısı bakımından, topluluktaki birey sayıları konut modelleri arasında farklıdır.
- Türk Evi ve Paylaşımlı Konut mekansal açıdan her ne kadar benzer nitelik ve yaklaşımlara sahip olsa da, aralarında ölçek farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin Türk Evi'ndeki plansal gelişim ve oluşum Paylaşımlı Konut'ta vaziyet planında gözlemlenmektedir (bkz. 3.3.1. ve 3.6.1.).

Bunlara ek olarak, her iki konut modelinin sosyal ilişki ağları ve buna bağlı olarak sosyal yaşam pratikleri arasında da benzerliklerin bulunduğu gibi farklılıklar bulunmaktadır.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasındaki benzerliklerin açığa çıkarılmasına ortam sağlayan bu bölümde; aşağıda sıralanan kavramlarla okuma yapılmıştır.

- Mekansal kavram
- Mekansal tanım
- Mekansal karşılık
- Sosyal kavram
- Eylem

Konut modelleri arasındaki okuma, yakınsama ilişkisi kurulması üzerine şekillenmektedir. Ortak mekansal tanımlar da yakınsamayla açığa çıkarılmıştır. Ancak yakınsama ilişkisi de; mekansal kavram, sosyal kavram ve eylemlerin birbirlerine benzerliğinden türetilerek ortaya konulmuştur.

Mekansal okumalar sonucunda, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi arasında hem sosyal açıdan hem de mekansal açıdan benzerliklerin öne çıktığı, bunun yanı sıra karşıtlık ve farklılıkların da olduğu kanısına varılmıştır. Ancak, konut modellerine ait mekansal özelliklerinin de sosyal yaşama ortam sağladığı düşünülmektedir. Bu nedenle sonuç bölümünde mekansal kavram ile sosyal kavram arasında matris oluşturularak, konut modelleri arasındaki yakınsama ilişkisinin daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir. Buna ek olarak hangi mekansal kavramın hangi sosyal kavramla ilişkili olduğu ve bunların ne tür ilişkisel bağ veya eylemlere sahip oldukları da bu tez kapsamında önem taşımaktadır.

5. SONUÇ

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi kapsamında yapılan inceleme ve mekansal okumalarda, Paylaşımlı Konut'un topluluğun oluşturduğu teorisi üzerine şekillendiği, Türk Evi'nin ise hali hazırda bir teori üzerine oluşum göstermediği ancak arka planda, mekansal okumayla açığa çıkarılabilecek olan teorisinin olduğu kanısına varılmıştır. Bu teorilerin; bir aile veya topluluğun yaşam biçimi, yaşam mekanı, aile-topluluk-komşuluk ilişkileri ve bunlara benzer olarak sosyal hayata dair bileşenlerden meydana geldiği düşünülmektedir.

Mekansal okuma yapılmadan önce ele alınan, mekan-davranış ilişkileri ile alakalı çalışmalar; mekan-davranış konusunun bir ikilem olduğu, her iki bileşeninde birbirini etkilediği yönde kabullerden oluşmaktadır. Mekansal okumaların yapılmasıyla, mekan-davranış ilişkisinin iki yönlü olduğu ancak bu konunun incelenen mimarinin vernaküler olup/olmamasıyla da önemli bir ilişkisinin olabileceği yönünde düşünceler gelişmektedir. Özetle ele alınan mimari ürünün vernaküler olması durumu, mekan-davranış ilişkisinin varlığı ve mekanın davranışı etkilemesi durumuyla açıklanabilir.

Paylaşımlı Konut ve Türk Evi kapsamında irdelenen, sosyal yaşamın kavramsal bileşenler ve mekana dair kavramların birbirinden bağımsız olmadığı, mekan-davranış çalışmalarına dayanan bir ilişkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum, mekansal kavramın sosyal yaşama ortam/olanak sağlaması veya sosyal yaşamla türeyen mekansal kavramlar ikilemiyle açıklanabilir.

Konut modelleri için yapılan değerlendirme; mekansal kavram, mekansal tanım, mekansal karşılık, sosyal kavram ve eylemler üzerine kurulmuştur. Değerlendirme önce konut modelinin mekansal ve sosyal okuması akabinde diğer konut modeliyle karşılaştırılması, son olarak sosyal kavram ve mekansal kavram arasındaki yakınsama ilişkisinin matris ile irdelenmesi şeklinde yapılmıştır. Matris, her iki konut modeli için önceki bölümde yapılan okumada mekansal kavramla öne çıkan sosyal kavramın kesiştirilmesi, hangi eylem/durumların hangi mekanda gerçekleşmesi üzerine kurulmuştur. Bu matrisler (Çizelge 5.1.-5.1.7.); Sosyal Yaşam ve Mekan Olgusunun Konut Bağlamında İrdelenmesi, Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nde Sosyal Yaşam ve Mekan İlişkisi başlıklı bölümlerde ele alınan çalışma ve yapılan okumalara

dayandırılmaktadır. Buna ek olarak, mekansal kavramla sosyal kavram arasındaki *yakınsama ilişkisi*, matrislerin geçerliliği bakımından tartışmaya açıktır.

Çizelge 5.1 Mekansal örgütlenme-Katılım ve paylaşım / Destek ve güvenlik matrisi

	Mekansal örgütlenme			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
Katılım ve paylaşım	Kişisel mekan	Ortak dış mekan çevresinde kümelenerek örgütlenme, bireylerin ortak dış mekanda	Kişisel mekan	Avlu, sofa ve/veya hayat etrafında kümelenme, bireylerin bu mekanlarda kolektif faaliyetlere
	Ortak iç mekan	kolektif faaliyetlere katılarak mekan ve zamanın paylaşılması	Ortak iç mekan	katılarak mekan ve zamanın paylaşılması
	Ortak dış mekan	Eylemler; Çocukların bahçede oyun oynaması	Ortak dış mekan	Eylemler; Hayat mekanında aile bireylerinin veya komşuların sohbet etmesi vb. eylemler
Destek ve güvenlik	Kişisel mekan	Kişisel ve ortak sınırların mekansal örgütlenmeyle öne çıkan belirleyiciliği,	Kişisel mekan	Mekansal örgütlenmeyle güçlenen kişisel mekan ve kişisel mekanın ortak mekanla olan ilişkisi, hane
	Ortak iç mekan	birey/ünitelerin gerektiği durumlarda desteğe sahip olduklarını ve güvenli ortamda bulunduklarını bilmeleriyle ilişkilendirilebilir.	Ortak iç mekan	halkı arasındaki destek ve bireylerin güvende olması durumuna ışık tutmaktadır.
	Ortak dış mekan		Ortak dış mekan	

Çizelge 5.2. Form ve işlev-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi

	Form ve işlev			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
Aidiyet ve kolektif kimlik	Kişisel mekan	Formun işlevi takip etmesi sonucu ortaya çıkan rasyonel ve yalın kişisel mekanların tezahürü,	Kişisel mekan	Biçimleniş bakımından mekan kurgusunun etkisi altında olan, yalınlık ve çok işlevlilik niteliklerinin öne çıktığı Türk
	Ortak iç mekan	topluluk içerisindeki bireyler arasında herhangi bir hiyerarşik	Ortak iç mekan	Evi'nde, mekanın hane halkına yansıtmış olduğu hafif yaşam tarzı

Çizelge 5.2. Form ve işlev-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi (devam)

Aidiyet ve kolektif kimlik	Form ve işlev			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
	Ortak dış mekan	düzenin olmadığını ve böylelikle bireylerin topluluğa ait hissetmelerini sağlayıp, kolektif kimliğin oluşumuna olumlu katkılar sunmaktadır.	Ortak dış mekan	ve bunun bütünleştirici etkisiyle birlikte bireyler kendilerini bulunduğu yere/aileye ait hissetmekte olup kolektif kimlik kazanılmaktadır.

Çizelge 5.3. Doluluk boşluk-Katılım ve paylaşım / Üretkenlik ve faydacılık matrisi

	Doluluk-boşluk			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
Katılım ve paylaşım	Kişisel mekan	Doluluk boşluk ihtiyacı, sosyal eylem ve ihtiyaçlara göre şekillenen konut modelinde, doluluk-kişisel mekanla, boşluksa ortak iç mekan/ortak dış mekanla ilişkilendirilebilir. Ortak iç-dış mekanda topluluktaki bireylerin kolektif eylemlere katılmasına ve bir şeyler paylaşmasına olanak sağlamaktadır.	Kişisel mekan	Kişisel mekan ve Ortak iç/dış mekan dengesi, arzu edilen sosyal etkileşimle ilişkili olup doluluk-boşluk dengesi olarak da ele alınabilir. Bu durumda boşluk, ortak iç mekanda sofa/hayat, ortak dış mekanda ise avlu olmak üzere, bireyler için sosyal faaliyetlerin sürdürülebileceği tanımlı alanlar olarak kabul edilebilir.
	Ortak iç mekan		Ortak iç mekan	
	Ortak dış mekan		Ortak dış mekan	
Üretkenlik ve faydacılık	Kişisel mekan	Doluluk-boşluk ilişkisiyle önemi ortaya konulan ortak mekanlar, topluluktaki bireylerin üretken olabilecekleri ve topluluğa fayda sağlayabileceği tanımlı alanlar olarak kabul edilebilir.	Kişisel mekan	Kişisel mekanın doluluk olarak ele alındığı ortamda, ortak iç-dış mekan tanımıyla sofa/hayat-avlu mekanları boşluk olarak ele alınabilir. Bu boşluk, sosyal ihtiyaç kaynaklı eylemlerin gerçekleştiği tanımlı alanlardır. Eylemler; Sofa, hayat veya avlu mekanlarında mevsimsel hazırlık yapmak.
	Ortak iç mekan		Ortak iç mekan	
	Ortak dış mekan		Ortak dış mekan	

Çizelge 5.4. Esneklik, gelişim ve dönüşüm-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi

	Esneklik, gelişim ve dönüşüm			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
Aidiyet ve kolektif kimlik	Kişisel mekan	Kişi sayısının artışı, yeni bir oda, alan veya işlev ihtiyacı kaynaklı ilave mekanlar, her üç mekansal tanımda da gelişebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu duruma	Kişisel mekan	Ailenin genişlemesiyle ortaya çıkan mekan ihtiyacı ve odanın eklemelenmesi veya bölünmesi gelişen dönüşüm; kişisel mekan ve ortak mekanların çok işlevli olması durumları;
	Ortak iç mekan	kişisel mekan tanımıyla öne çıkan konut ünitesinde ihtiyaç duyulan ev tipi ofisin eklemelenmesi, sonradan ilave edilmesi örnek gösterilebilir.	Ortak iç mekan	güçlenen aidiyet duygusuyla beraber kolektif kimlik gelişiminde de önemli rol oynamaktadır. Bu rol mekanın bölünerek çoğalması olarak ele
	Ortak dış mekan	Kişisel mekanda kişi sayısı artışı kaynaklı mekansal gelişimler ve ortak mekanın çok işlevli olmasından kaynaklı dönüşümler; topluluktaki bireylerin kolektif kimliklerine ve dolayısıyla aidiyet duygularına olumlu yönde katkılar sağladığı düşünülmektedir.	Ortak dış mekan	alındığına önceden tanımlı/sahipli bir alanın paylaşılmasının, birey için hem mekana hem de aileye (topluluğa) karşı sahip olduğu aidiyet duygusunun gelişmesi olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 5.5. Standartlaşma ve çeşitlilik-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi

	Standartlaşma ve çeşitlilik			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
Aidiyet ve kolektif kimlik	Kişisel mekan	Form, cephe, oda sayısı vd. nitelikler bakımından benzer olması ve üniteye özel tasarımın/isteklerin olmaması neticesinde, sosyal yaşam içerisindeki düzende bireyler arasında herhangi bir hiyerarşik düzen bulunmamaktadır. Bu durum	Kişisel mekan	Mekansal nitelik ve kavram bakımından yaşamsal normların standartlara dönüşmesi durumu, Türk Evi'ndeki oda mekanının belirli standartlara sahip olan çadır'a dayandırılmaktadır. Bu standartlaşma ve düzenle sağlanan çeşitlilik; işlevsel ve erişilebilir (affordable)
	Ortak iç mekan		Ortak iç mekan	

Çizelge 5.5. Standartlaşma ve çeşitlilik-Aidiyet ve kolektif kimlik matrisi (devam)

Aidiyet ve kolektif kimlik	Standartlaşma ve çeşitlilik			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
	Ortak dış mekan	bireyin kendisini bulunduğu topluluk ve mekana ait hissetmesi, aidiyet ve kolektif kimlik kavramının ortaya çıkışı bakımından önemlidir. Böylelikle standartlaşma ve çeşitlilik, aidiyet ve kolektif kimliğin gelişiminde potansiyel olarak görülebilir.	Ortak dış mekan	olmayla ilişkilendirilirken, hiyerarşik düzenin karşısında bulunması durumu da; aile içindeki bireylerin aidiyet duygusunu güçlendirerek kolektif kimlik gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Çizelge 5.6. İnsan ölçeği-Üretkenlik ve faydacılık matrisi

Üretkenlik ve faydacılık	İnsan Ölçeği			
	Paylaşımlı Konut		Türk Evi	
	Kişisel mekan	Konut ünitelerinin az katlı olması durumu insan ölçeğine yakınlıkla ilişkili olup bu durum topluluktaki bireylerin güçlü zemin ilişkilerine sahip olmasına fırsat sağlamaktadır. Topluluktaki bireylerin ortak dış mekanda hem sosyalleşmesi, hem de sebze yetiştirme, mevsimsel hazırlık yapması vb. eylemler; üretkenlik ve faydacılık kavramını ön plana çıkarmaktadır.	Kişisel mekan	Yapıdan odaya, odadan duvar nişlerine kadar insan ölçeğine yakınlığı ve ölçü birimlerinin insan vücudundan çıktığı bilinen Türk Evi'nde zemin ilişkileri önemli bir konudur. Ortak dış mekan tanımı ve yoğun zemin ilişkileriyle öne çıkan avlu; aile bireylerinin/komşuların/akrabaların sosyalleştiği ve aynı zamanda mevsimsel hazırlık, sebze yetiştirme, yemek pişirme-yeme, çamaşır yıkama vb. eylemlerinin gerçekleştiği mekandır. Böylelikle bireyler bulundukları topluluk için üretken ve faydalı olabilmektedir.
Üretkenlik ve faydacılık	Ortak iç mekan		Ortak iç mekan	
	Ortak dış mekan		Ortak dış mekan	

Çizelge 5.7 Geçirgenlik ve mahremiyet-Destek ve güvenlik matrisi

Geçirgenlik ve mahremiyet				
Paylaşımlı Konut			Türk Evi	
Destek ve güvenlik	Kişisel mekan	Kişisel ve ortak sınırların geçirgenlikte öne çıkan belirleyiciliği, birey/ailelerin gerektiği durumlarda desteğe sahip olduklarını ve güvenli ortamda bulunduklarını bilmelerine katkı sağlamaktadır. Bunun sebebi, mahremiyet kavramıyla ön plana çıkan kişisel mekana ek olarak, ortak sınırların varlığıyla şekillenen ikincil bir destek ve güvenlik katmanı olarak değerlendirilebilir.	Kişisel mekan	Mahremiyetin ön planda olduğu kişisel mekan tanımıyla oda, çekirdek ailenin veya bekar birey/lerin yaşam alanıdır. Birey veya aileler kişisel mekan sınırlarına ek olarak ortak iç mekan ve ortak dış mekan sınırlarıyla da güvende olduğunu bilmektedir. Aynı zamanda birey, aile/topluluk içindeki diğer bireylerin varlığıyla da gerektiği durumlarda destek alabileceğinin farkındadır.
	Ortak iç mekan		Ortak iç mekan	
	Ortak dış mekan		Ortak dış mekan	

Sosyal yaşamın, günümüz Türkiye'si için konut bağlamından uzak bir kavram haline geldiği düşünülmektedir. Sosyal yaşam ve konut mekanı arasında oluşan bu kutuplaşma ikilem meydana getirmektedir. Bu ikilem, ülkemiz özelinde ve mekan-davranış kapsamında düşünüldüğünde; ilk olarak kapalı site vb. konut modellerinin birey/aileleri izole bir yaşama sürüklediği, ikinci durumsa birincisine karşıt bir şekilde, bireylerin izole yaşamları tercih etmeye başlamasıyla konut mekânının sosyal özelliklerini kaybetmesi durumlarından oluşmaktadır. Bu ikilemde, asıl ve ilk olarak hangi durumun açığa çıktığı ve diğerini tetiklediği konusunda net bir kanıya varılmamakla birlikte, bu ikilemin durumlar arası etkileşim sonucunda popüler kültür haline geldiği düşünülmektedir. Buna ek olarak, konut-kültür modeli bağlamında bulunduğumuz çağın bir geçiş dönemi olduğu düşünülmektedir. Bu sebeble, gelecek döneme dair potansiyel avantaj ve dezavantajların, geçmişten öğrenilerek ve güncelle karşılaştırılarak ortaya konulması önem taşımaktadır.

21. yüzyıl Türkiye'si'nde, sosyal konut modellerinin nitelik ve yeterlilikleri düşünüldüğünde, ülkemiz için çağımıza uygun sosyal konut modelinin önemli bir ihtiyaç

olduğu açık bir şekilde ifade edilebilir. Son yıllarda daha sık ön plana çıkan Paylaşımlı Konut modeli, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, günümüz sosyal ihtiyaçları için uygun bir model olarak kabul görmektedir. Paylaşımlı Konut modeli sosyal ve mekansal açıdan değerlendirildiğinde, Türk Evi ile önemli derecede benzerlikler taşıdığı ortaya konmuştur. Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin sosyal ve kavramsal bağlamda yapılan okuma ve karşılaştırmalar sonucu elde edilen teori ve tasarım çıktıları, çağımıza uygun bir konut modelinin tekrar açığa çıkarılması veya geliştirilerek ülkemize kazandırılması noktasında önem taşımaktadır. Aşağıda yer alan sıralı maddeler, bu çalışma sonucunda elde edilen veri, düşünce ve sonuçlardan oluşmaktadır.

- Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'nin sosyal yaşam bakımından çeşitli benzerlikler taşıdığı, ancak toplulukların oluşum ve gelişim süreçlerinin birbirlerinden farklı olduğu saptanmıştır. Buna rağmen sosyal yaşamın kavramsal bileşenleri olarak ele alınan alt kavramların, her iki konut modelinde de gözlemlendiği görülmektedir.
- Karşılaştırılması yapılan konut modelleri arasında benzerlik olduğu gibi bir takım karşıtlıklar da bulunmaktadır. Bu karşıtlıklar genel itibari ile tarihsel, kültürel, demografik ve yerleşim ölçeği ile ilişkilidir. Sosyal ilişkiler bakımından konut modelleri arasında farklılıklar olmasına rağmen, benzerlik ve yakınsama ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, sosyal yaşamı destekleyici mekansal ve sosyal nitelikler, coğrafya ve tarih aralığı ile mutlak bir şekilde farklılaşmamaktadır. Böylelikle, sosyal ve mekansal özellikler, sosyal mekan/konut çevresinde tartışılabilmektedir.
- Her iki konut modelinde de, sosyal yaşamın mekana yansımaları okunabilmektedir. Konut modellerinin mekansal özellikleri mimarlık kavramlarıyla irdelendiğinde, ağırlıklı olarak benzerlikler ve mekansal karşılıklar gözlemlenmektedir.
- Paylaşımlı Konut ve Türk Evi'ne dair mekanlar geçirgenlik, işlev ve eylem bakımından değerlendirildiğinde ve birbirleriyle karşılaştırıldığında, ortak mekansal tanımlar (kişisel mekan, ortak mekan ve dış mekan) geliştirilebilmektedir. Bu tanımlar aynı zamanda konut modelleri arasındaki mekansal karşılıklar olarak değerlendirilebilir.
- Sonuç olarak günümüz sosyal konut modeli olarak öne çıkan Paylaşımlı Konut modeli, tarihi çok daha eskilere dayanan ve farklı coğrafyada bulunan Türk Evi ile hem sosyal hem de mekansal açıdan birçok benzerlikler göstermektedir. Bu

benzerliklerin ulusal ve uluslararası mimari platformlarda tartışmaya açılması, konunun gelecek konut modellerine katkı sağlaması açısından öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

- Bu alışma gelecek çalışmalar için, 21. yüzyıl sosyal gerçekliğine uygun ancak kendi kimlik ve normlarını kaybetmemiş bir Türk Evi nasıl bir morfolojiye sahip olabileceği ve bu morfolojinin nasıl bir yaşam biçimini destekleyebileceği sorularına cevap verebilmektedir.
- Sosyal yaşamı destekleyici kavramsal ve mekansal niteliklere sahip öneri konut modellerinin, bireyler arasındaki etkileşimin ve dolayısıyla duygusal bağın gelişmesine ortam sağlayacağı düşünülmektedir. Bu durumun, özelden genele sıralamayla ve bütüncül bakış açısıyla birey/topluluk/toplum arasındaki ilişkiler ağı için, olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aguayo-Krauthausen, R.** (2017). CoHousing Inclusive: Self-Organized, Community-Led Housing for All. Jovis.
- Alexander, C.** (1977). A pattern language: towns, buildings, construction. Oxford university press.
- Alexander, C.** (2003). New concepts in complexity theory arising from studies in the field of architecture: an overview of the four books of the nature of order with emphasis on the scientific problems which are raised. <http://natureoforder.com/library/scientific-introduction.pdf>
- Altman, I., & Low, S. M.** (Eds.). (2012). Place attachment (Vol. 12). Springer Science & Business Media.
- Arbell, Y.** (2022). Beyond Affordability: English Cohousing Communities as White Middle-Class Spaces. Housing, Theory and Society, 1-22.
- Arel, A.** (1982). *Osmanlı konut geleneğinde tarihsel sorunlar* (No. 11). Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Asatekin, G.** (2005). Understanding traditional residential architecture in Anatolia. The Journal of Architecture, 10(4), 389-414.
- Bakan, K. ve Konuk, G.,** (1987). “Türkiye’de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi”, TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Beck, A. F.** (2020). What is co-housing? Developing a conceptual framework from the studies of Danish intergenerational co-housing. Housing, Theory and Society, 37(1), 40-64.
- Bektaş, C.** (2007). *Türk evi*. Bileşim Yayınevi.
- Bonaiuto, M., & Bonnes, M.** (2000). Social-psychological approaches in environment-behavior studies: Identity theories and the discursive approach. In Theoretical perspectives in environment-behavior research: Underlying assumptions, research problems, and methodologies (pp. 67-78). Boston, MA: Springer US.
- Burkut, E. B.** (2014). *Osmanlı/Türk Evi mekân Kurgusunu Modern Konut Mimarisinde Okumak (Wright, Corbusier, Eldem Ve Cansever’In konutları)* (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi).
- Bozkurt, S. G., & Altınçekiç, H.** (2013). Anadolu’da geleneksel konut ve avluların özellikleri ile tarihsel gelişiminin Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 63(1), 69-91.
- Cansever, T.** (1994). Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler. İstanbul: İnsan Yayınları:101.
- Cansever, T.** (2002). Türk Evi'nin Mimarisi. Türkler Asiklopedisi, Cilt 12.

- Chokor, B. A.** (1993). The meaning and use of housing: The traditional family. *The Meaning and Use of Housing*, 291-303.
- Ching, F. D. K.** (2002). Mimarlık Biçim, Mekân & Düzen, Çev. *Gizem Parlak, Nobel Akademik Yayıncılık*, İstanbul.
- Churchman, A.** (1987). Can resident participation in neighborhood rehabilitation programs succeed? Israel's project renewal through a comparative perspective. *Neighborhood and community environments*, 113-162.
- Cihan, M. M., & Erdönmez Dinçer, M. E.** (2018). Sınırlandırılmış Konut Alanları Üzerinden Konut-Kamusal Alan İlişkilerinin Yeniden İrdelenmesi. *Megaron*, 13(1).
- Cowan, P.** (1964). Studies in the growth, change and ageing of buildings. *Ekistics*, 18(105), 102-106.
- Csikszentmihalyi, M., & Halton, E.** (1981). The meaning of things: Domestic symbols and the self. Cambridge university press.
- Çerşil, A.** (2021). Social Sustainability And Co-Housing: A Reading Over Sedat Hakki Eldem's Studies On Traditional Turkish House Typologies (Yüksek lisans tezi, ODTÜ).
- Dovey, K.** (1985). Home and homelessness. In *Home Environments* (pp. 33-64). Springer, Boston, MA.
- Durrett, C.** (2010,). Cohousing as a building block to the ecovillage: case study of Yarrow Ecovillage, Canada. In *Living together: Cohousing ideas and realities around the world. Proceedings from the international collaborative housing conference in Stockholm* (pp. 56-70).
- Edelstein, M. R., & Wandersman, A.** (1987). Community dynamics in coping with toxic contaminants. *Neighborhood and community environments*, 69-112.
- Eldem, S. H.** (1954). Türk evi plan tipleri. Pulhan Matbaası, İstanbul.
- Eldem, S. H.** (1986). Türk Evi: Osmanlı Dönemi (Cilt III) - Turkish Houses: Ottoman Period (Volume III). İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Fleming, R., Baum, A., & Singer, J. E.** (1985). Social support and the physical environment. In S. Cohen and S. L. Syme (Eds.). *Social support and health*. Orlando, FL: Academic Press.
- Franck, K. A., & Paxson, L.** (1989). Women and urban public space. *Public places and spaces*, 121-146.
- Fromm, D.** (2000). American cohousing: the first five years. *Journal of Architectural and Planning Research*, 17(2), 94-10.
- Gans, H. J.** (1961). Planning and social life: Friendship and neighbor relations in suburban communities. *Journal of the American Institute of Planners*, 27(2), 134-140.
- Garip, S. B.** (2010). Dışa kapalı konut yerleşimlerinde sosyal ihtiyaçların fiziksel ve sosyal etkileşim çerçevesinde irdelenmesi, (Doktora tezi, İTÜ).
- Gauvain, M., Altman, I., & Fahim, H.** (1983). Homes and social change: A cross-cultural analysis. *Environmental psychology: Directions and perspectives*, 180-218.

- Gellerman, S. W.** (1990). In organizations, as in architecture, form follows function. *Organizational dynamics*, 18(3), 57-69.
- Gifford, R.** (2007). The consequences of living in high-rise buildings. *Architectural science review*, 50(1), 2-17.
- Giorgi, E.** (2020). The Co-Housing Phenomenon: Environmental Alliance in Times of Changes. Springer Nature.
- Gusfield, J. R.** (1975). Community: A critical response. New York: Harper Colophon Books.
- Harvey, D.** 2009. Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom. New York: Columbia University Press.
- Heatherton, A. T., & Walcott, V. A.** (2009). *Handbook of social interactions in the 21st century*. Nova Science Pub Incorporated.
- Hertzberger, H.** (2000). Space and the architect: lessons in architecture 2 (Vol. 2). 010 Publishers.
- Hummon, D. M.** (1992). Community attachment: Local sentiment and sense of place (pp. 253-278). Springer US.
- Hunter, A.** (1987). The symbolic ecology of suburbia. *Neighborhood and community environments*, 191-221.
- İnalhan, G., & Finch, E.** (2004). Place attachment and sense of belonging. *Facilities*, 22(5/6), 120-128.
- Jiang, P., Yuan, M., & Zhu, J.** (2009) SOCIAL BEHAVIOUR NETWORKS. *HANDBOOK OF SOCIAL INTERACTIONS IN THE 21 ST CENTURY*, 51.
- Jurkow, G.** (2000). Rediscovering and Recovering the Front Yard: A Study of Garden Yard Meaning and Owner Attitudes. A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies in Partial Fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Landscape Architecture, National Library of Canada, Ottawa.
- Kanter, R. M.** (1972). *Commitment and community: Communes and utopias in sociological perspective* (Vol. 36). Harvard University Press.
- Kara, E.** (2022). *The effects of environmental factors on social interaction in outdoor spaces: The multiple case of children's villages* (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Keane, C.** (1991). Socioenvironmental determinants of community formation. *Environment and Behavior*, 23(1), 27-46.
- Kim, J., & Kaplan, R.** (2004). Physical and psychological factors in sense of community: New urbanist Kentlands and nearby Orchard Village. *Environment and behavior*, 36(3), 313-340.
- Kömürcüoğlu, E. A.** (1966). Das alttürkische Wohnhaus, *İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü yayını*, Wiesbaden.
- Korosec-Serfaty, P.** (1985). Experience and use of the dwelling. *In Home environments* (pp. 65-86). Boston, MA: Springer US.
- Kuban, D.** (1973). Mimarlık kavramları. İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası.

- Kuban, D.** (1975). Sanat tarihimizin sorunları: Anadolu-Türk sanatı, mimarisi, kenti üzerine denemeler. Çağdaş Yayınları.
- Kuban, D.** (1982). Türk ev geleneği üzerine gözlemler. *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat yay.* İstanbul, sf, 197-198.
- Kuban, D.** (1995). Türk " Hayat" li Evi. Mısırlı Matbaacılık.
- Kutlu, R.** (1999). *İkinci konutların tasarımında geleneksel Türk evi tasarım ilkelerinin kullanılması* (Yüksek Lisans Tezi, İTÜ).
- Küçükerman, Ö.** (1991). Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi (2. Baskı). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.
- Küçükerman, Ö., & Güner, Ş.** (1995). Anadolu Mirasında Türk Evleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Küçükyazıcı, U., & Alkışer Bregger, Y.** (2023). Konut Alanlarında Ortak Mekân ve Muğlaklaşan Kamusal-Ev İçi Alan Kurgusu: Karşılaştırmalı Konut Analizi ile Paylaşımlı Konutun Değerlendirilmesi. Konut ve Yaşam Çevreleri, ed. Burcu özdemir sarı, idealkent yayınları.
- Küçükyazıcı, U.** (2024). Konutun Toplumsal Boyutu Ve Paylaşımlı Konut: Konut Alanlarında Kamusal-Özel Alan Etkileşimi (Doktora Tezi, İTÜ).
- LaFond, M., & Tsvetkova, L.** (2017). CoHousing Inclusive: selbstorganisiertes, gemeinschaftliches Wohnen für alle= self-organized, community-led housing for all.
- Lang, R., Carriou, C., & Cziske, D.** (2018). Collaborative Housing Research (1990 2017): A Systematic Review and Thematic Analysis of the Field. Housing, Theory and Society, 1-30.
- Lawrence, R. J.** (1979). The organization of domestic space. Ekistics, 135-139.
- Lawrence, R. J.** (1987). Housing, dwellings and homes: Design theory, research and practice, John Wiley & Sons Ltd. Great Britain.
- Ledent, G., & Salembier, C.** (2021). Co-Housing to Ease and Share Household Chores? Spatial Visibility and Collective Deliberation as Levers for Gender Equality. *Buildings*, 11(5), 189.
- Lefebvre, H.** (2014). Mekânın Üretimi. Işık. Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel. (Orijinal basım tarihi 1974, İngilizce basım tarihi 1991).
- Marcus, C. C.** (2000). Site planning, building design and a sense of community: An analysis of six cohousing schemes in Denmark, Sweden, and the Netherlands. *Journal of Architectural and Planning Research*, 146-163.
- Maslow, A. H.** (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review google scholar*, 2, 21-28.
- McCamant, K. ve Durrett, C.,** (1994). Cohousing: A Contemporary Approach to Housing Ourselves, Ten Speed Press, CA.
- McCamant, K., & Durrett, C.** (2011). Creating cohousing: Building sustainable communities. New Society Publishers.
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M.** (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of community psychology*, 14(1), 6-23.

- Meltzer, G.** (2000). Cohousing: verifying the importance of community in the application of environmentalism. *Journal of architectural and planning research*, 110-132.
- Merry, S. E.** (1987). Crowding, conflict, and neighborhood regulation. *In Neighborhood and community environments* (pp. 35-68). Boston, MA: Springer US.
- Norberg-Schulz, C.** (1968). *Intentions in architecture* (No. 74). MIT press.
- Norberg-Schulz, C.** (1979) *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture* New York: Rizzoli
- Norberg-Schulz, C.** (1984). *The Concept of Dwelling on the Way to Figurative Architecture*. New York: Rizzoli
- Özbil, N. A.** (2002). Sedad Hakkı Eldem's Typological Analysis of the " Turkish House" as a Tool for an Operative Design Methodology. (Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ).
- Pedersen, D. M.** (1997). Psychological functions of privacy. *Journal of environmental psychology*, 17(2), 147-156.
- Petronio, S.** (2002). *Boundaries of privacy: Dialectics of disclosure*. Suny Press.
- Pulat, G.** (1996). Toplu Konutlarda Kullanıcı Memnuniyetinin Değerlendirilmesi, yerleşmelerde Sosyal Etkileşimin İrdelenmesi. *Konut Araştırmaları Sempozyumu, TC Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi*, 1, 269-287.
- Rapoport, A.** (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Rapoport, A.** (1979), An Interview With Amos Rapoport On Vernacular Architecture, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:2.
- Rapoport, A.** (1983). Development, culture change and supportive design. *Habitat International*, 7(5-6), 249-268.
- Rapoport, A.** (1990). *The meaning of the built environment: A nonverbal communication approach*. University of Arizona Press.
- Rapoport, A.** (2007). The nature of the courtyard house: a conceptual analysis. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 57-72.
- Rapoport, A.** (2013). *Human aspects of urban form: towards a man—environment approach to urban form and design*. Elsevier.
- Reis, A.,** (2003). Original and converted social housing: Spatial configurations and resident' attitudes. *Proceeding, 4th International Space Syntax Symposium London 2003*.
- Rivlin, L. G.** (1987). The neighborhood, personal identity, and group affiliations. *In Neighborhood and community environments* (pp. 1-34). Springer, Boston, MA.
- Rubinstein, R. I., & Parmelee, P. A.** (1992). Attachment to place and the representation of the life course by the elderly. *In Place attachment* (pp. 139-163). Springer, Boston, MA.
- Saatçioğlu, N. Ö.** (2011). Mimari Biçimlenişte Yalınlık Ve Karmaşıklık Kavramlarının Değerlendirilmesi (Doktora Tezi, İTÜ). İstanbul.

- Sadalla, E. K., Vershure, B., & Burroughs, J.** (1987). Identity symbolism in housing. *Environment and behavior*, 19(5), 569-587.
- Scanzoni, J.** (1999). *Designing families: The search for self and community in the information age*. Sage Publications.
- ScottHanson, C., & ScottHanson, K.** (2005). *The Cohousing Handbook: Building A Place for Community*. New Society Publishers.
- Serpil, B.** (1996). The Analysis and design of urban near-home environments according to psycho-social needs and behavior of human beings (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi).
- Shumaker, S. A., & Taylor, R. B.** (1983). Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. *Environmental psychology: Directions and perspectives*, 2, 19-25.
- Sommer, R.** (1969). *Personal space: the behavioral basis of design*. Prentice-Hall, Engle- wood Cliffs, N.J.
- Sucu Garipbaş, E.**, (2019) *Günümüzde ortak barınma tartışmaları: Cohousing deneyimi* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi). Ankara.
- Sundstrom, E., & Altman, I.** (1976). Interpersonal relationships and personal space: Research review and theoretical model. *Human Ecology*, 4, 47-67.
- Şener, H.** (1977). Geleneksel konutların onarım yenileme çalışmalarına ihtiyaçsal değerlendirme yolu ile bir yaklaşım (Doktora Tezi, İTÜ). İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1999). Kent Planlaması Konuşmaları, TBMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- Torres-Antonini, M.** (2001). *Our common house: Using the built environment to develop supportive communities* (Doktora Tezi). University of Florida.
- Tummers, L.** (2017). Learning from co-housing initiatives: Between Passivhaus engineers and active inhabitants. Doktora Tezi: Delft University of Technology, Faculty of Architecture and the Built Environment.
- Turgut, H.** (1990). Kültür-davranış-mekan etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem. (Doktora Tezi, İTÜ). İstanbul.
- Unger, D. G., & Wandersman, A.** (1985). The importance of neighbors: The social, cognitive, and affective components of neighboring. *American journal of community psychology*, 13(2), 139-169.
- Ünlü, A.** (1998). *Çevresel tasarımda ilk kavramlar*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Ünügür A.** (1979). Geleneksel Türk evinde insan-mekan ilişkileri açısından mekan oluşumunu etkileyen faktörlerin saptanmasında kullanılacak bir yöntem önerisi. (Doktora tezi- İ.D.G.S.A)
- Ünügür, H. T., & Ünügür, M.** (1992). *Gelenekten geleceğe evimiz proje yarışması raporu. Gelenekten Geleceğe Evimiz Proje Yarışması, TC Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara, 146-187.
- Üstün, B.** (2018). Türk Evi Mekan Kurgusundaki Programatik Yapıların Tasarimsal Bütünlüğü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 187-207.

- Van Vliet, W., & Burgers, J.** (1987). Communities in Transition: From the Industrial to the Postindustrial Era. *Neighborhoods and Community Environments*. I. Altman and A. Wandersman, Eds.
- Vestbro, D. U.** (2000). From collective housing to cohousing—a summary of research. *Journal of architectural and planning research*, 164-178.
- Vestbro, D. U.** (2010). History of cohousing—internationally and in Sweden. *Living together—cohousing ideas and realities around the world*, Royal Institute of Technology, Stockholm.
- Wandersman, A.** (1981). A framework of participation in community organizations. *The journal of applied behavioral science*, 17(1), 27-58.
- Wasshede, C.** (2019). Doing family in co-housing communities. In *Contemporary Co-housing in Europe* (pp. 140-162). Routledge.
- Wellman, B., & Leighton, B.** (1979). Networks, neighborhoods, and communities: Approaches to the study of the community question. *Urban affairs quarterly*, 14(3), 363-390.
- Werner, C. M., Altman, I., & Oxley, D.** (1985). Temporal aspects of homes: A transactional perspective. *Home environments*, 1-32.
- Yürekli, F.** (1983). Mimari tasarımda belirsizlik: esneklik/uyabilirlik ihtiyacının kaynakları ve çözümü üzerine bir araştırma. (Doktora Tezi, İTÜ). İstanbul.
- Yürekli, H., & Yürekli, F.** (2005). *Türk evi: gözlemler-yorumlar: a concise re-evaluation*. Yapı-Endüstri Merkezi.
- Yürekli, F.** (2018). Geleneksel Türk Evinde Düşey Yaşam. *İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Mirası*, 11.
- Url-1** <<https://www.theguardian.com/artanddesign/2019/may/08/marmalade-lane-co-housing-cambridge>>, erişim tarihi 12.03.2025.
- Url-2** <https://www.archdaily.com/918201/marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects/5cf09fcc284dd119c7000002-marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects-house-floor-plans?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.
- Url-3** <https://www.archdaily.com/918201/marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects/5cf09fd9284dd119c7000003-marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects-house-section?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.
- Url-4** <https://www.archdaily.com/918201/marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects/5cf0a3c7284dd119c7000012-marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects-photo?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.
- Url-5** <https://www.archdaily.com/918201/marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects/5cf09fe5284dd1e065000002-marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects-site-plan?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.
- Url-6** <https://www.archdaily.com/918201/marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects/5cf0a439284dd119c7000015-marmalade-lane-cohousing-development-mole-architects-photo?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.

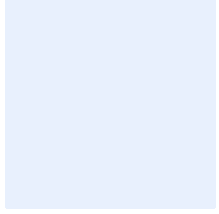
lane-cohousing-development-mole-architects-photo?next_project=no>, erişim tarihi 12.03.2025.

Url-7

<<https://www.cambridge-news.co.uk/news/cambridge-news/inside-marmalade-lane-cambridges-most-16755323>>, erişim tarihi 12.03.2025.



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler		
Adı Soyadı		
Doğum Yeri		
Doğum Tarihi		
Uyruğu		
Telefon	-	
E-Posta Adresi	-	
Web Adresi		

Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	
Fakülte	
Bölümü	
Mezuniyet Yılı	

Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Anabilim Dalı	
Programı	

Doktora	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Anabilim Dalı	
Program Adı	

Makale ve Bildiriler
Işık, M. E., & Mülayim, A. (2023). The Pandemic Period and Architecture Education; Comparison of Hybrid and Distance Education Models. KAPU Trakya Mimarlık Ve Tasarım Dergisi, 3(1), 41-61.